

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ, ΛΑΡΙΣΑ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ»

Η Εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών: Διερεύνηση των απόψεων και αντιλήψεων των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων της Λάρισας ως προς την εφαρμογή της

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΣΙΝΑ ΜΑΡΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΛΕΤΣΚΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΛΑΡΙΣΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2021

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του ΠΜΣ Πλήρους Φοίτησης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων» έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος και το κείμενο είναι γραμμένο με τα δικά μου λόγια και δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής από τρίτες πηγές. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο».

Η Δηλούσα

Μαρία Τσίνα

Πρόλογος - Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά τις απόψεις των προϊσταμένων και διευθυντών σχετικά με την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στα νηπιαγωγεία. Με την ολοκλήρωσή της θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Μαλέτσκο Αθανάσιο για την αμέριστη βοήθεια και συμπαράστασή του. Η καθοδήγησή του ήταν καθοριστική σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας μου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής κ. Βελισσαρίου Ευστάθιο και κ. Ιατρέλλη Όμηρο για την αποτελεσματική συνεργασία και συμπαράστασή τους καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τη συντονίστρια Εκπαιδευτικού έργου των νηπιαγωγών καθώς και τις προϊσταμένες και διευθύντριες των νηπιαγωγείων της Λάρισας που αφιέρωσαν χρόνο παραχωρώντας συνεντεύξεις, με μεγάλη προθυμία παρά τις αντίξοες συνθήκες που όλοι βιώσαμε και μ' αυτό τον τρόπο συμμετείχαν στην έρευνα και συνέβαλαν στην υλοποίησή της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ερευνητική εργασία επικεντρώνεται στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σκοπός της εργασίας ήταν η διερεύνηση και η καταγραφή των εμπειριών, των απόψεων και αντιλήψεων των συντονιστών, των προϊσταμένων και των διευθυντών των νηπιαγωγείων της Λάρισας σχετικά με την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στις σχολικές τους μονάδες, όπως τη βίωσαν κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης τις χρονικές περιόδους Μαρτίου-Μαΐου και Νοεμβρίου του 2020. Για να καταγραφούν οι απόψεις των προϊσταμένων και των διευθυντών διεξήχθη ποιοτική έρευνα με τη μορφή ημιδομημένων συνεντεύξεων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν συνολικά δεκατέσσερις εκπαιδευτικοί που κατείχαν θέση ευθύνης. Συγκεκριμένα συμμετείχαν στην έρευνα μία συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου των νηπιαγωγών, έντεκα προϊσταμένες και δύο διευθύντριες των νηπιαγωγείων της Λάρισας. Η έρευνα διεξήχθη το Νοέμβριο του 2020 και οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως την περίοδο που είχε ανασταλεί η λειτουργία των σχολικών μονάδων. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώθηκε πως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση που εφαρμόστηκε στα νηπιαγωγεία ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα που λειτούργησε αιφνιδιαστικά και προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις στους εκπαιδευτικούς. Οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να ανταποκριθούν σε μια πρωτόγνωρη κατάσταση χωρίς να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και τα υλικοτεχνικά μέσα για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας. Από τα δεδομένα της έρευνας προέκυψε πως οι εκπαιδευτικοί επιστράτευσαν και δημιούργησαν πρωτότυπες τακτικές ώστε να ανταπεξέλθουν με δικά τους μέσα και μόνο βασισμένοι στην υποστήριξη των συναδέλφων τους. Οι προϊστάμενοι και οι διευθυντές εκφράζουν την άποψη της αποδοχής και κατ' επέκταση της αξιοποίησης καινοτομιών και νέων εφαρμογών. Διευκρινίζουν πως τα οφέλη για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας και για τη σχολική μονάδα είναι ελάχιστα, καθώς με αυτή τη μορφή εκπαίδευσης το μόνο που επιτυγχάνεται είναι η διατήρηση της επικοινωνίας και επαφής των μαθητών με τους εκπαιδευτικούς όσο διαρκεί η τηλεεκπαίδευση. Ωστόσο επισημαίνουν και προτείνουν και κάποιες βελτιώσεις που καθίστανται αναγκαίες για την αποτελεσματική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή, όπως την ενθάρρυνση και στήριξη των εκπαιδευτικών με κατάλληλη και επαρκή επιμόρφωσή τους πάνω στις εφαρμογές και τις

μεθόδους της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς και την ενίσχυση και τον εφοδιασμό τους με τα απαραίτητα τεχνολογικά μέσα.

Λέξεις κλειδιά: εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σύγχρονη-ασύγχρονη μάθηση, τηλεεκπαίδευση, συμπληρωματική και ηλεκτρονική μάθηση.

Abstract

The present research work is focusing on the application of distance education with the utilization of new Information and Communication technologies in the educational process. The purpose of the study was to investigate and write down the experiences, views and perceptions of the coordinators, principals and managers of kindergartens in Larissa regarding the implementation of distance education in their schools, as experienced during the health crisis in the periods March-May and November 2020. Qualitative research was conducted in the form of semi-structured interviews to record the views of superiors and managers. The sample of the research consisted of a total of fourteen teachers who held a position of responsibility. Specifically, a coordinator of the educational work of the kindergarten teachers, eleven principals and two managers of the kindergartens of Larissa participated in the research. The survey was conducted in November 2020 and the interviews were conducted remotely during the period when the operation of the school units was suspended. The analysis of the results showed that the distance education applied in kindergartens was a difficult task that worked suddenly and provoked various reactions from teachers. Teachers were asked to respond to an unprecedented situation without having the necessary knowledge and technical means to implement the distance learning process. The data of the research showed that the teachers recruited and created original tactics in order to respond with their own means and only relying on the support of their colleagues. Supervisors and managers express the view of acceptance and consequently the utilization of innovations and new applications. They clarify that the benefits for the preschool children and for the school unit are minimal, as with this form of education the only thing that is achieved is to maintain the communication and contact of the students with the teachers while the distance education lasts. However, they point out and suggest some improvements that become necessary for the effective implementation of distance education in preschool education, such as encouraging and supporting teachers with appropriate and adequate training on the applications and methods of distance education, as well as strengthening and supplying them with the necessary technological means.

Keywords: distance education, synchronous-asynchronous learning, distance learning, complementary and e-learning.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος - Ευχαριστίες	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
Abstract.....	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ-ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΠΙΝΑΚΩΝ	9
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ & ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΑΦΗΝΗΣΗ ΟΡΩΝ.....	15
1.1 Τι είναι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	15
1.2 Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση	17
1.2.1 Σχολική και συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση	18
1.2.2 Σύγχρονη και ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση	19
1.2.3 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση και ηλεκτρονική μάθηση (e-learning).....	21
1.3 Ανάγκες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	22
1.3.1 Χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	23
1.3.2 Τι προσφέρει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	25
1.3.3 Διαφορά της παραδοσιακής και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	26
1.4 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και του διευθυντή-ηγέτη της σχολικής μονάδας σε σχέση με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	30
2.1 Ευρωπαϊκή Πολιτική για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση	30
2.2 Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα	31
2.3 Ιστορική αναδρομή-Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε άλλες χώρες.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΑΡΟΜΟΙΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΑΛΛΩΝ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ..	53
4.1 Σκοπός της έρευνας	53
4.2 Ερευνητικοί άξονες	53
4.3 Μεθοδολογία της έρευνας	54
4.4 Το πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας.....	55
4.5 Συλλογή δεδομένων και σχεδιασμός της έρευνας.....	57

4.6 Το δείγμα της έρευνας	58
4.7 Ανάλυση και κατηγοριοποίηση των δεδομένων της έρευνας	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	60
5.1 Πρώτος θεματικός άξονας: Εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.....	64
5.2 Δεύτερος θεματικός άξονας: Πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.....	68
5.3 Τρίτος θεματικός άξονας: Μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	70
5.4 Τέταρτος θεματικός άξονας: Προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ...	73
5.5 Πέμπτος θεματικός άξονας: Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξΑΕ.	75
5.6 Έκτος θεματικός άξονας: Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων σχετικά με την εφαρμογή της εξΑΕ και το κλείσιμο των σχολείων.....	79
5.7 Έβδομος θεματικός άξονας: Προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ -	
ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	86
6.1 Συμπεράσματα που προκύπτουν ως προς την εφαρμογή της εξΑΕ στην προσχολική αγωγή.....	86
6.2 Περιορισμοί της έρευνας	92
6.3 Προεκτάσεις-Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	92
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	94
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	113
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.....	118

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ-ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΠΙΝΑΚΩΝ

Σχήματα

Σχήμα 1.1:	Μοντέλα ηλεκτρονικής μάθησης	22

Γραφήματα

Γράφημα 1:	Έτη προϋπηρεσίας	60

Γράφημα 2:	Προϋπηρεσία σε θέση ευθύνης	61

Γράφημα 3:	Σπουδές	61

Πίνακες

Πίνακας 1:	Πρώτος θεματικός άξονας: Εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	66

Πίνακας 2:	Δεύτερος θεματικός άξονας: Πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	69

Πίνακας 3:	Τρίτος θεματικός άξονας: Μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	72

Πίνακας 4:	Τέταρτος θεματικός άξονας: Προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	75

Πίνακας 5:	Πέμπτος θεματικός άξονας: Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξΑΕ	78

Πίνακας 6:	Έκτος θεματικός άξονας: Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων σχετικά με την εφαρμογή της εξΑΕ	81

Πίνακας 7:	Έβδομος θεματικός άξονας: Προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ	85

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ & ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

εξΑΕ: εξ αποστάσεως εκπαίδευση

ΕΑΠ: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΤΠΕ: Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαιδευτική διαδικασία απασχόλησε τον άνθρωπο από την αρχαιότητα, από την εποχή του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και του Σοφοκλή. Όλοι αυτοί οι σπουδαίοι Παιδαγωγοί είναι γνωστοί για της απόψεις τους και για τη συμβολή τους και διαμόρφωση της αγωγής του ατόμου. Αξιοσημείωτες είναι οι παιδαγωγικές απόψεις του Γάλλου Παιδαγωγού Ζαν Ζακ Ρουσσώ. Σκοπός της αγωγής κατά τον Ζαν Ζακ Ρουσσώ είναι η δημιουργία ενός κοινωνικού ανθρώπου, όπως αναφέρει στο έργο του Αιμίλιος (Κίτσος, 1994).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ένα ζήτημα το οποίο έχει απασχολήσει εδώ και πολλές δεκαετίες τον εκπαιδευτικό χώρο. Ξεκίνησε από τα πανεπιστήμια της Αμερικής τη δεκαετία του '60 (Simonson, 2009) και υιοθετήθηκε και εισήχθη στα Ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.

Τα σχολεία όπου πραγματοποιείται όλη η διδασκαλία και η μάθηση από το διαδίκτυο είναι μια συγκεκριμένη κατηγορία που ονομάζονται εικονικά σχολεία (Watson, Murin, Vasha, Gemin, & Rapp, 2011). Αυτά τα σχολεία χρησιμοποιούν τα πλεονεκτήματα της διαδικτυακής μάθησης για τη δημιουργία ολιστικών σχολικών οργανώσεων (Watson, Pape, Murin, Gemin, & Vashaw, 2015). Διαφέρουν από τα παραδοσιακά σχολεία, καθώς οι μαθητές δεν συναντιούνται με τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές τους σε φυσικό χώρο και η περισσότερη διδασκαλία, η μάθηση και η αλληλεπίδραση συμβαίνει στον διαδικτυακό χώρο (Clark & Berge, 2005, Moore & Kearsley, 2012).

Ορισμένα εικονικά σχολεία επιτρέπουν στους μαθητές να κάνουν όλη τη σχολική τους εκπαίδευση μέσω του διαδικτυακού οργανισμού, ένα κυρίως φαινόμενο της Βόρειας Αμερικής (Barbour, 2016). Η λειτουργία των σχολείων αυτών διέπεται από νόμους οι οποίοι επιτρέπουν στα σχολεία αυτά να παραδίδουν το πρόγραμμα σπουδών πιο ελεύθερα, αποφεύγοντας την αυστηρή κρατική λογοδοσία (Ahn, 2011). Αρχικά τα εικονικά σχολεία δημιουργήθηκαν και ως κάποια λύση για την αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής των μαθητών στα παραδοσιακά σχολεία.

Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας ώθησε τους εκπαιδευτικούς να ενασχοληθούν και να εντάξουν τη χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο μαθητής κατακτά τη μάθηση μέσα από τη βιωματική και συνεργατική προσέγγιση, ο ρόλος του παύει να είναι παθητικός, γίνεται περισσότερο αυτόνομος, διερευνητικός. Δημιουργούνται νέες συνθήκες μάθησης με τη χρήση των ΤΠΕ.

Στην Ελλάδα για πρώτη φορά εισάγεται η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με την ίδρυση του «Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου» (ΕΑΠ) (Alexiadou, 2011). Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ένα θέμα επίκαιρο που απασχόλησε ευρέως την παγκόσμια εκπαιδευτική κοινότητα κυρίως το τελευταίο διάστημα λόγω της υγειονομικής κρίσης (Φεβρουάριος-Νοέμβριος 2020). Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα έως σήμερα αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας ως προς την εφαρμογή της κυρίως στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά και ως μέθοδος συμπληρωματικής μάθησης στις υπόλοιπες βαθμίδες (Μίμινου και Σπανακά, 2013, Σκουλαρίδου κ.ά., 2016, Παπαφιλίππου κ.ά., 2016, Παπανικολάου & Μανούσου, 2019, Κελενίδου κ.ά., 2017, Βέργου κ.ά., 2016, Πλατοκούκη, 2019).

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων και αντιλήψεων των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων της Λάρισας ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στα νηπιαγωγεία. Το αντικείμενο της έρευνας επιλέχθηκε και κρίθηκε αναγκαίο να διερευνηθεί καθώς είναι σύγχρονο, επίκαιρο, πρωτότυπο, δεν έχει ερευνηθεί έως σήμερα και τα αποτελέσματα που προκύπτουν μέσα από την ανάλυση των δεδομένων προκαλούν το ενδιαφέρον πρωτίστως των εκπαιδευτικών.

Επιπλέον, στην παρούσα εργασία εξετάζονται και μελετώνται οι παράμετροι που συντελούν στην επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και καταγράφονται οι εμπειρίες και οι προτάσεις των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων. Κρίνεται, ακόμη αναγκαίο να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα, δηλαδή να διευκρινιστούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, να απαριθμηθούν οι προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης. Επίσης, οι συμμετέχοντες καλούνται να αναφέρουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες καθώς και τις εμπειρίες τους κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σχολική τους μονάδα και τέλος να παρουσιάσουν προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του υπό διερεύνηση θέματος και να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα επιλέχθηκε η χρήση της ποιοτικής μεθόδου με το εργαλείο της συνέντευξης. Η ποιοτική μέθοδος επιλέχθηκε λόγω των χαρακτηριστικών της, καθώς δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να επικοινωνήσει άμεσα με τον συμμετέχοντα και να διερευνήσει τις απόψεις του. Χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη

συνέντευξη, όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως τον Νοέμβριο του 2020, διότι είχε επιβληθεί αναστολή της λειτουργίας των σχολικών μονάδων και περιορισμός της κυκλοφορίας των πολιτών. Αρχικά έγινε μία πιλοτική συνέντευξη που είχε ως σκοπό την διερεύνηση και τυχόν επανεκτίμηση και αναπροσαρμογή των ερωτήσεων.

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και η θεματική ανάλυση των λόγων των συμμετεχόντων και η κωδικοποίηση των δεδομένων. Στο τέλος διατυπώθηκαν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη διερεύνηση του θέματος.

Συγκεκριμένα η ερευνητική εργασία περιλαμβάνει έξι κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την θεωρητική προσέγγιση του θέματος. Αποσαφηνίζονται οι ορισμοί της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και γίνεται μία αναφορά στις μορφές της, σχολική και συμπληρωματική, σύγχρονη και ασύγχρονη. Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά της εξΑΕ, τα οφέλη της για τον μαθητή αλλά και για τους εκπαιδευτικούς και υπογραμμίζονται οι διαφορές της εξΑΕ και της παραδοσιακής εκπαίδευσης. Στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται αναφορά στον καθοδηγητικό και υποστηρικτικό ρόλο του εκπαιδευτικού που είναι καθοριστικός για την εφαρμογή της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται το θεσμικό πλαίσιο που καθορίζει την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Παρουσιάζεται η Ευρωπαϊκή πολιτική για την εξΑΕ και η νομοθεσία, οι νόμοι, οι εγκύκλιοι, οι υπουργικές αποφάσεις, οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου που θεσμοθετήθηκαν στην Ελλάδα για να οριοθετήσουν την εφαρμογή της. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και οι μορφές με τις οποίες υλοποιήθηκε σε άλλες χώρες.

Το τρίτο κεφάλαιο αφορά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τις έρευνες άλλων μελετητών μέσα από τη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία. Σκοπός είναι μέσα από τις έρευνες να αποκτηθεί μία σαφή εικόνα του θέματος και να αξιοποιηθεί η επιστημονική γνώση. Αξίζει να σημειωθεί πως ενώ η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει καταστεί αντικείμενο μελέτης από πολλούς ερευνητές εντούτοις είναι ελάχιστα τα δεδομένα που αφορούν την προσχολική αγωγή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την υλοποίηση της έρευνας. Αναφέρεται ο σκοπός της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μέθοδος της συνέντευξης που εφαρμόστηκε, υπογραμμίζεται το πλαίσιο της ποιοτικής

έρευνας και διευκρινίζεται ο σχεδιασμός της έρευνας και της συλλογής των δεδομένων. Επιπλέον περιγράφεται το δείγμα της έρευνας και η ανάλυση και κατηγοριοποίηση των δεδομένων.

Το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει την ανάλυση των αποτελεσμάτων των δεδομένων της έρευνας μέσα από την κατηγοριοποίηση και κωδικοποίησή τους ανά θεματικό άξονα και τα παραθέτει με τη μορφή πινάκων. Τέλος το έκτο κεφάλαιο παραθέτει τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων, αναφέρει περιορισμούς της έρευνας και διατυπώνει προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Όσον αφορά τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, έχοντας ως κατευθυντήρια βάση τα ερευνητικά ερωτήματα, τους στόχους που έχουν τεθεί και τη βιβλιογραφική επισκόπηση, μπορούμε να προβούμε στη διεξαγωγή υποθέσεων:

- Οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ευρέως τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αλλά μόνο το τελευταίο διάστημα λόγω της υγειονομικής κρίσης.
- Η στάση των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων απέναντι στη χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι θετική.
- Η στάση των προϊσταμένων και διευθυντών των νηπιαγωγείων αναμένεται να διαφοροποιείται ανάλογα με τα χρόνια υπηρεσίας στην εκπαίδευση. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί είναι πιο επιφυλακτικοί ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- Η πλειοψηφία των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων δε συμφωνούν με τον τρόπο εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.
- Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως είναι αναγκαία η επιμόρφωσή τους από την πολιτεία καθώς και πως χρειάζεται ενίσχυση της υλικοτεχνικής υποδομής της σχολικής μονάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΑΦΗΝΗΣΗ ΟΡΩΝ

1.1 Τι είναι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Παρόλο που στην Ελλάδα ο όρος «εξ αποστάσεως εκπαίδευση» έχει απασχολήσει την εκπαιδευτική κοινότητα κυρίως από την ίδρυση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, που εδρεύει στην Πάτρα από το 1992 και μετά, στον διεθνή χώρο είναι γνωστός από τη δεκαετία του '60 (Barbour, 2016). Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες να αποσαφηνιστεί ο όρος εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Παρουσιάζονται οι πιο γνωστοί ορισμοί της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από την εμφάνισή της:

Κατά τον Holmberg, ο όρος «εξ αποστάσεως εκπαίδευση καλύπτει τις διάφορες μορφές εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες που δεν βρίσκονται υπό τη συνεχή, άμεση επίβλεψη των παρόντων εκπαιδευτών με τους μαθητές τους σε αίθουσες διαλέξεων ή στις ίδιες εγκαταστάσεις, αλλά οι οποίες, ωφελούνται από τον σχεδιασμό, την καθοδήγηση και τα δίδακτρα των εκπαιδευτικών οργανισμών» (Holmberg, 1977, 1986, στο Sewart, Keegan, & Holmberg, 2020 σελ.10, Pyari, 2011, σελ.1).

Ο Peters αναφέρει ότι «η εξ αποστάσεως διδασκαλία-εκπαίδευση (Fernunterricht) είναι μια μέθοδος διάδοσης γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που εξορθολογίζονται εφαρμόζοντας ξεχωριστές εργασιακές και οργανωτικές αρχές καθώς και με την εκτεταμένη χρήση τεχνικών μέσων ενημέρωσης, ειδικά για την αναπαραγωγή υψηλής ποιότητας διδακτικού υλικού, γεγονός που καθιστά δυνατή την ταυτόχρονη διδασκαλία μεγάλου αριθμού μαθητών όπου κι αν ζουν» (Peters, 1973: 206, στο Sewart et al., 2020, σελ.10).

Σύμφωνα με τον Moore η εξ αποστάσεως διδασκαλία μπορεί να οριστεί ως «η οικογένεια εκπαιδευτικών μεθόδων στις οποίες οι διδακτικές συμπεριφορές εκτελούνται χωριστά από τις μαθησιακές συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που θα εκτελούνταν με την παρουσία του μαθητή, έτσι ώστε η επικοινωνία μεταξύ του δασκάλου και του μαθητή να διευκολύνεται από έντυπες, ηλεκτρονικές, μηχανικές ή άλλες συσκευές» (Moore, 1973: 664, στο Sewart et al., 2020, σελ.10).

Ο Moore απαριθμεί τρία βασικά στοιχεία για τον καθορισμό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: το διαχωρισμό εκπαιδευτικού και μαθητή, τη χρήση των μέσων της τεχνολογίας και την ύπαρξη της δυνατότητας για αλληλεπίδραση και επικοινωνία. Εκφράζει την πεποίθηση ότι η διδασκαλία μπορεί να διαχωριστεί στην παραδοσιακή που την χαρακτηρίζει η φυσική παρουσία εκπαιδευτικού και μαθητή πρόσωπο με πρόσωπο με μόνο την προετοιμασία της διδασκαλίας και του εκπαιδευτικού υλικού να έχει γίνει χωριστά καθώς και στην εξ αποστάσεως διδασκαλία όπου τόσο η προετοιμασία του μαθήματος όσο και η διδασκαλία να γίνονται σε διαφορετικό τόπο ενθαρρύνοντας την αυτονομία του μαθητή (Moore, 1973, Sewart et al., 2020, Pyari, 2011, Ματσαγγούρας, 1999).

Τον ορισμό του Moore επεξεργάστηκε περαιτέρω ο Rune Flinck (1975, 1978) και τον παρουσιάζει ως εξής: οι μαθητές ακολουθούν τις οδηγίες και τις κατευθύνσεις που καθορίζονται και οργανώνονται από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος βρίσκεται σε απόσταση από τους μαθητές και εργάζονται ατομικά ή σε ομάδα. Υπάρχει όμως η δυνατότητα επικοινωνίας με τα δυνατά μέσα όπως με αλληλογραφία, με το τηλέφωνο, την τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να συνδυαστεί και με συναντήσεις πρόσωπο με πρόσωπο (Sewart et al., 2020).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ορίζεται πλέον ως «η εκπαίδευση βάσει ιδρύματος, όπου η ομάδα μάθησης είναι χωρισμένη και όπου χρησιμοποιούνται διαδραστικά συστήματα τηλεπικοινωνιών για τη σύνδεση μαθητών, πόρων και εκπαιδευτών» (Schlosser & Simonson, 1995, 2009, Simonson, Zvacek, & Smaldino, 2019, σελ. 1). Ο ορισμός αυτός εγκρίθηκε και από την Εγκυκλοπαίδεια Britannica (Simonson, 2009).

Ο Λιοναράκης ορίζει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως «την εκπαίδευση που διδάσκει και ενεργοποιεί τον μαθητή πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μία ευρετική πορεία αυτομάθησης» (Λιοναράκης, 2001, σελ.6, Λιοναράκης, 2006).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 (Keegan, 2001) έχουν καταβληθεί μεγάλες προσπάθειες σε πολλές χώρες για τον αποτελεσματικό και συστηματικό καθορισμό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αποτελεί κοινό τόπο η διαπίστωση πως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαχωρίζεται από οποιαδήποτε άλλη μορφή της εκπαίδευσης εξαιτίας της απόστασης ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές που μπορεί να είναι γεωγραφική απόσταση ή ακόμα και χρονική (Αναστασιάδης, 2014, Simonson, 2015).

Ο Keegan αναφέρει πως ο Peters διερεύνησε και ανέλυσε μέσα από συζητήσεις, θεωρίες και μοντέλα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε μια προσπάθεια να την αποσαφηνίσει και να την περιγράψει. Προβαίνει στην εκτίμηση ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι μια νέα μορφή διδασκαλίας και την χαρακτηρίζει ως μια «βιομηχανοποιημένη μορφή διδασκαλίας και μάθησης που βασίζεται στον καταμερισμό της εργασίας και έχει παρόμοιες οργανωτικές αρχές» (Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, 2009, Simonson et al., 2019).

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση η διδασκαλία πραγματοποιείται και διευκολύνεται με τη βοήθεια των τεχνολογικών μέσων, μέσω του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού που δημιουργείται από τον εκπαιδευτικό και παρέχεται στους μαθητές έχοντας μεταξύ τους απόσταση χώρου και πολλές φορές και χρόνου (Λιοναράκης & Λυκουργιώτης, 1998, Παναγιωτακόπουλος, 1999). Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να υλοποιηθεί σε διάφορες μορφές όπως μέσω αλληλογραφίας ή με τα μέσα της τεχνολογίας μπορεί ακόμα να έχει και τη μορφή της συνεργατικής μάθησης (Σοφός, Κώστας & Παράσχος, 2015).

1.2 Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Οι έννοιες «ανοικτή» και «εξ αποστάσεως εκπαίδευση» είναι δύο διαφορετικές έννοιες με διαφορετική υπόσταση. Ως «ανοικτή» εκπαίδευση νοείται η πολιτική και εκπαιδευτική προσέγγιση κατά την οποία τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, είτε γίνεται αναφορά σε πανεπιστήμια είτε σε σχολεία, τα χαρακτηρίζει η «ανοικτότητα» ως προς τα προγράμματά τους και την σύνδεσή τους με το υπουργείο Παιδείας. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα της πρόσβασης σε όλους τους μαθητές ανήλικους και ενήλικες χωρίς περιορισμούς, ενώ η «εξ αποστάσεως» εκπαίδευση είναι η παιδαγωγική προσέγγιση κατά την οποία η εκπαιδευτική διαδικασία δύναται να πραγματοποιηθεί χωρίς τη φυσική παρουσία του εκπαιδευτικού αρκεί και μόνο το εκπαιδευτικό υλικό και κατά την οποία καθίσταται σημαντική η αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων (Λιοναράκης, 2001). Οι Moore και Kearsley (2012) διαχωρίζουν την αλληλεπίδραση στους εξής τύπους την αλληλεπίδραση του μαθητευόμενου με το μαθησιακό περιεχόμενο, την αλληλεπίδραση με τις οδηγίες που δίνονται από τον εκπαιδευτή και την αλληλεπίδραση με τους άλλους μαθητές (Moore, 2016).

Ο Peters (2009) τονίζει πως η «ανοικτή εκπαίδευση» είναι συνυφασμένη με μια παιδαγωγική προσέγγιση όπου οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν

ελεύθερα σε εκπαιδευτικές διαδικασίες έχοντας το δικαίωμα στη Δια βίου μάθηση, ανεξάρτητα από την ηλικία τους και την επαγγελματική τους κατάσταση, τους παρέχονται κίνητρα για τη συμμετοχή τους για την κοινωνική και πολιτισμική τους ανάπτυξη, όπως η πρόσβαση στην μάθηση, και επιπροσθέτως τονίζει την αναγκαιότητα για αναδιοργάνωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Peters, 2009).

Θα αποτελούσε παράλειψη να μην αναφερθούν τα επίπεδα της ανοικτότητας κατά τους Σοφό και Kron (2010). Σύμφωνα με τους παραπάνω η «ανοικτότητα» διακρίνεται σε τέσσερα επίπεδα. Αυτά είναι:

- το επίπεδο οργάνωσης της μάθησης, όπου το χαρακτηρίζει η ελεύθερη ανοικτή πρόσβαση στην διαδικασία της μάθησης για όλους χωρίς οικονομικοκοινωνικούς περιορισμούς, η ελευθερία και ευελιξία του μαθητή ως προς το χρόνο και το χώρο της μελέτης καθώς και της επιλογής του εκπαιδευτικού υλικού ως προς το βαθμό δυσκολίας και των αναγκών του μαθητή. Επίσης ο μαθητής επιλέγει και τον χρόνο παράδοσης των εργασιών του.
- το επίπεδο διαμόρφωσης προσωπικών και αναπτυξιακών μορφωτικών πορειών, όπου οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν οι ίδιοι τα μαθησιακά αντικείμενα που θα παρακολουθήσουν ανάλογα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους, τη μέθοδο προσέγγισης και μελέτης της εργασίας με αποτέλεσμα αυτή η διαδικασία να λειτουργεί καταλυτικά στον κάθε μαθητή ξεχωριστά και να αποκτά αυτογνωσία, αυτοπεποίθηση και επίγνωση των δυνατοτήτων του.
- το επίπεδο κοινωνικής επικοινωνίας και συνεργασίας, όπου οι μαθητές έχουν την ελευθερία να καθορίζουν οι ίδιοι το βαθμό της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, τον τρόπο που θα δραστηριοποιηθούν σε ομάδες ή ατομικά και τους ρόλους που θα αναλάβουν για την ολοκλήρωση των εργασιών τους αντίστοιχα.
- και το επίπεδο μέσων και τεχνολογιών, όπου ορίζεται η ανοικτότητα ως προς την επιλογή των οπτικοακουστικών μέσων, των εφαρμογών και των νέων τεχνολογιών που θα χρησιμοποιηθούν καθώς και του εκπαιδευτικού υλικού (Σοφός και Kron 2010).

1.2.1 Σχολική και συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Ο όρος σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση αφορά την διδασκαλία από απόσταση που υλοποιείται με σκοπό να παραχθούν οι γνώσεις σε μαθητές σχολικής ηλικίας αλλά και σε

ενήλικες που βρίσκονται στην διαδικασία δια βίου μάθησης και θέλουν να διευρύνουν τις γνώσεις τους είτε με τη μορφή της αυτόνομης μάθησης (Wedemeyer, 1973) είτε με τη μορφή της συμπληρωματικής με τη συμβολή κάποιου εκπαιδευτικού ιδρύματος (Βασάλα, 2005).

Η συμπληρωματική και η μεικτή σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι περιορισμένη όπως προκύπτει από τις έρευνες (Μίμινου και Σπανακά, 2013, Βέργου κ.ά., 2016, Παπανικολάου & Μανούσου, 2019, Παπαφιλίππου & Λιοναράκης, 2016). Η σχολική εκπαίδευση μπορεί να πάρει ακόμα και τη μορφή της ενισχυτικής διδασκαλίας των μαθημάτων με την αξιοποίηση του κατάλληλου εκπαιδευτικού λογισμικού, μέσω διαφόρων πλατφορμών. Στην περίοδο του Μαρτίου-Μαΐου 2020 με το κλείσιμο των σχολείων στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν διάφορες πλατφόρμες για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και την ενθάρρυνση και στήριξη των μαθητών. Παρατίθενται παρακάτω κάποιες από αυτές τις πλατφόρμες που χρησιμοποιήθηκαν από τους εκπαιδευτικούς για την εφαρμογή της εξΑΕ:

- Η Ηλεκτρονική Σχολική Τάξη (e-class) του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (ΠΣΔ).
- Το λογισμικό edmodo.
- Το Zoom, το οποίο είναι ένα ευρέως διαδεδομένο λογισμικό μέσω του οποίου μπορούν να πραγματοποιηθούν τηλεδιασκέψεις.
- Το λογισμικό Webex το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον κατά την περίοδο του κλεισίματος των σχολείων καθώς προωθήθηκε από την εκπαιδευτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Το λογισμικό Webex προσφέρει τη δυνατότητα τηλεδιάσκεψης με τη χρήση ήχου και εικόνας καθώς είναι δυνατός και ο διαμοιρασμός των εγγράφων και αρχείων μεταξύ των συμμετεχόντων στην τηλεδιάσκεψη.
- Το Skype, το οποίο παρέχει παρόμοιες δυνατότητες με εκείνες του Webex (ΥΠΑΙΘ, 2020).

1.2.2 Σύγχρονη και ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών διακρίνεται σε σύγχρονη, ασύγχρονη και μικτή –συνδυαστική (Διαμαντίδης, 2005, Λιώτσος, 2007). Στην εξΑΕ οι μαθητές επιλέγουν πότε, πως και πού

θα μάθουν και θα αποκτήσουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό υλικό (Moore & Kearsley, 2012, Anastasiades, 2012, Λιοναράκης & Λυκουργιώτης, 1998).

Σύγχρονη ονομάζεται η εκπαιδευτική διαδικασία κατά την οποία η διδασκαλία γίνεται σε πραγματικό χρόνο με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας στην οποία συνδέονται οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές και παρακολουθούν το μάθημα αλληλεπιδρώντας (ΥΠΑΙΘ, 2020).

Τα μαθήματα που βασίζονται στο διαδίκτυο (Web) προσφέρονται στους μαθητές οπουδήποτε έχουν πρόσβαση και όποτε το επιλέξουν οι ίδιοι. Η εκπαιδευτική διαδικασία κατά την οποία ο μαθητής μελετά το εκπαιδευτικό υλικό που ο εκπαιδευτικός έχει δημιουργήσει σε διαφορετικό χρόνο και χωρίς την παρουσία του εκπαιδευτικού όποτε ο μαθητής θέλει, ονομάζεται ασύγχρονη εξ αποστάσεως μάθηση (Αναστασιάδης, 2008, ΥΠΑΙΘ, 2020).

Στην εξΑΕ (σύγχρονη και ασύγχρονη) η ατομική μάθηση γίνεται το επίκεντρο της εκπαίδευσης. Στην εκπαίδευση που γίνεται σε διαφορετικό χρόνο, ασύγχρονη, και στο ίδιο πεδίο-αντικείμενο μπορεί να προσφέρονται πολλές ενότητες των ίδιων τάξεων, ώστε οι μαθητές να μπορούν να παρακολουθήσουν την τάξη από τον ίδιο χώρο σε κάποια στιγμή που οι ίδιοι επιλέγουν, σε αντίθεση με τη σύγχρονη όπου το υλικό παρουσιάζεται σε δεδομένο χρόνο αλλά από απόσταση. Στις δύο παραπάνω κατηγορίες μάθησης, η εκπαίδευση πραγματοποιείται απαραίτητα με την υποστήριξη και αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών μέσω των οποίων ανταλλάσσονται δεδομένα (Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, 2009, Mavroidis et al., 2013, Αναστασιάδης κ.ά., 2011).

Με τη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση εξασφαλίζεται η ενθάρρυνση για συμμετοχή στη διαδικασία της μάθησης και η συμμόρφωση στη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί από γονείς και μαθητές για την πραγματοποίηση της κάθε δραστηριότητας που τίθεται από τον δάσκαλο/εκπαιδευτικό. Αξίζει, επιπλέον να αναφερθεί πως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση σύγχρονη και ασύγχρονη παρέχει θετικά κίνητρα για μάθηση δίνοντας τη δυνατότητα στο μαθητή να ανταποκριθεί στα ενδιαφέροντά του (Αναστασιάδης, 2004, 2008). Μια μορφή σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι η τηλεδιάσκεψη κατά την οποία οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν αμφίδρομα μέσω της τεχνολογίας (Psalidas και Manousou 2011, Suthers, 2001, Anastasiades et al., 2010, Σοφός κ.ά., 2015).

Μικτή, συνδυαστική ή προσαρμοστική είναι η εκπαιδευτική προσέγγιση κατά την οποία η μαθησιακή διαδικασία συνδυάζει και την δια ζώσης και την εξ αποστάσεως διδασκαλία (Φραγκίδης, 2017, Watson, Myrin, Vashawn, Gemin & Rupp, 2012). Αυτή η μορφή διδασκαλίας πραγματοποιείται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα όπου υλοποιούνται τα μαθήματα δια ζώσης με φυσική παρουσία και των δύο συμμετεχόντων αλλά παράλληλα υπάρχει και το εκπαιδευτικό υλικό στο διαδίκτυο σε πλατφόρμα (π.χ eclass) και με αυτό τον τρόπο συνδυάζονται και αναμειγνύονται οι ποικίλες μορφές τεχνολογίας με τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις, όπως σύγχρονη και ασύγχρονη, web 1 και web 2 (Αναστασιάδης, 2008, Σοφός κ.ά., 2015).

1.2.3 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση και ηλεκτρονική μάθηση (e-learning)

Ο όρος e-learning αναφέρεται στις μορφές μάθησης που υλοποιούνται με τη χρήση και υποστήριξη τεχνολογικών μέσων και εφαρμογών που καθιστούν δυνατή την επικοινωνία και την αμφίδρομη αλληλεπίδραση εκπαιδευτικού και μαθητή (Kerres, 2001). Ως εργαλεία της ηλεκτρονικής μάθησης είναι οι συνεχώς εξελισσόμενες νέες τεχνολογίες των ΤΠΕ και οι νέες εφαρμογές οι οποίες αξιοποιούνται παιδαγωγικά (Ράπτης και Ράπτη, 2000, 2006, 2006) και καθιστούν δυνατή την απόκτηση γνώσης (Κόκκινος, 2005, Λιοναράκης, 2005, Αναστασιάδης, 2007, Κεραμιδά & Ψιλέλης, 2005).

Η ηλεκτρονική μάθηση δύναται να αξιοποιηθεί σε πολλές διαφορετικές μορφές της εκπαιδευτικής διαδικασίας με διαφορετικό κάθε φορά επίκεντρο, όπως στην δασκαλοκεντρική (με επίκεντρο τον δάσκαλο), στην εργασιοκεντρική (όπου επίκεντρο της διδασκαλίας είναι ο εργαζόμενος) και τέλος στην καταστασιακή (όπου η διδασκαλία επικεντρώνεται γύρω από τη δράση) (Σοφός, Kron 2010).

Κατά τον Siller (2007) υπάρχουν τρεις βασικοί άξονες στην ηλεκτρονική μάθηση όπως παρουσιάζονται στο σχήμα 1.1 (όπως αναφέρεται στο Σοφός, Κώστας & Παράσχος, 2015, σελ. 26).

Σχήμα 1.1: Μοντέλα ηλεκτρονικής μάθησης

Αυτοί είναι: το Μοντέλο εμπλουτισμού κατά το οποίο η συμβατική διδασκαλία υποβοηθείται και εμπλουτίζεται με τη χρήση των νέων μέσων και τεχνολογιών (όπως με αρχεία, κείμενα, βίντεο, διαλέξεις και άλλα μέσα στα οποία ο μαθητής μπορεί να αποκτήσει πρόσβαση), το Μοντέλο μικτής ενσωμάτωσης «Blended Learning ή mixed learning» (Pietraß, 2005) κατά το οποίο συνδυάζεται η συμβατική διδασκαλία με την online διδασκαλία (Anastasiades, 2012, Simonson, 2012) και τέλος το Μοντέλο πλήρους ηλεκτρονικής μάθησης όπου η διδασκαλία πραγματοποιείται αποκλειστικά μέσω διαδικτύου και εξ αποστάσεως.

1.3 Ανάγκες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δημιουργήθηκε από την ανάγκη των εκπαιδευομένων να συμμετάσχουν στην διαδικασία της μάθησης από απόσταση μη μπορώντας να παρακολουθήσουν την συμβατική τάξη για πολλούς και διαφόρους λόγους. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα άλλων χωρών όπως η Κίνα (Simonson, 2009) που εφάρμοσε την εξ αποστάσεως διδασκαλία στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση καθώς δεν μπορούσε να καλύψει οικονομικά τον μεγάλο αριθμό του πληθυσμού που εισέρχονταν στα Πανεπιστήμια. Σε άλλες χώρες παρέχεται με αυτό τον τρόπο εκπαίδευση σε μαθητές που κατοικούν σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές και δεν έχουν πρόσβαση σε σχολεία (Meyer, 2015, Taylor & McNair, 2018). Υπάρχουν επίσης μαθητές που για λόγους υγείας αναγκάζονται να απουσιάσουν από το σχολείο.

Η ανάπτυξη της Τεχνολογίας και η είσοδος των καινοτόμων εφαρμογών στην εκπαιδευτική διαδικασία συνέβαλαν και υποβοήθησαν την εφαρμογή της εξΑΕ

(Μακράκης, 2000, Keegan, 1996). Το χρονικό διάστημα Μάρτιος-Μάιος του 2020 λόγω της παγκόσμιας Υγειονομικής κρίσης και της επιτακτικής ανάγκης του κλεισίματος των σχολικών μονάδων όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση εφαρμόστηκε ως η κύρια μορφή εκπαίδευσης σε πολλές χώρες του πλανήτη (Survey on online and distance learning, 2020).

1.3.1 Χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διακρίνονται τα εξής χαρακτηριστικά:

- ο διαχωρισμός του μαθητή από τον εκπαιδευτικό όπου η διδασκαλία γίνεται σε απόσταση και έτσι η μάθηση διαφέρει από την δια ζώσης διδασκαλία,
- το εκπαιδευτικό ίδρυμα μέσω του οποίου πραγματοποιείται η διδασκαλία,
- η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών μέσω των οποίων υλοποιείται και μ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η αλληλεπίδραση, η ανταλλαγή δεδομένων και η συνεργασία μαθητών και εκπαιδευτικών (Anastasiades, 2009, Johnson, 2001).
- και επιπλέον στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση δίνεται μεγάλη έμφαση στο κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό που παρέχεται στο μαθητή μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών (Keegan, 1980, Sewart & Keegan & Holmberg, 2020, Σοφός κ.ά. 2015).

Ο διαχωρισμός του εκπαιδευτικού από το μαθητή ο οποίος ενδείκνυται σε όλες τις μορφές της εξΑΕ είτε πρόκειται για τηλεδιάσκεψη, για έντυπη (με εκτύπωση) είτε για εκπαίδευση μέσω υπολογιστή σύγχρονη και ασύγχρονη καθιστά την εξΑΕ ξεχωριστή και διαφορετική από όλες τις άλλες μορφές εκπαίδευσης δημιουργώντας ένα ολοκληρωμένο περιβάλλον συνδυαστικής μάθησης (Αναστασιάδης, 2005, 2008, Holmberg, 1977, 1995, Sewart et al., 2020).

Με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών και ιδιαίτερα μέσω του διαδικτύου οι συμμετέχοντες στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορούν να πληροφορηθούν, να επικοινωνήσουν, να αλληλεπιδράσουν, να συνεργαστούν, να εκφράσουν τις αντιλήψεις τους και να προάγουν το δίαυλο επικοινωνίας (Αναστασιάδης, 2008, Σοφός, Κώστας & Παράσχος, 2015). Ενισχύεται η συνεργατική μάθηση (Chiu, 2008, Chen & Chiu, 2008) καθώς οι μαθητές προσπαθούν με τη συμμετοχή τους σε ομάδες να αντιμετωπίσουν καταστάσεις, να κατακτήσουν γνώσεις και να δώσουν λύσεις σε προβλήματα (Harding & Smith, 1993).

Η μορφή της σχέσης εκπαιδευτικού και μαθητή όπως διαμορφώνεται στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν είναι η φυσική παρουσία των εμπλεκόμενων πρόσωπο με πρόσωπο (όπως στη συμβατική-παραδοσιακή διδασκαλία) αλλά η επικοινωνία μέσω τεχνολογικών και ηλεκτρονικών μέσων όπου δίνονται οι οδηγίες στους μαθητές για το εκπαιδευτικό υλικό μέσω των εφαρμογών της τεχνολογίας όπως τα MOOCs, τα εργαλεία παραγωγής ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού, τα Συστήματα Διαχείρισης Μάθησης (LMS) ή μέσω τηλεδιασκέψεων με απώτερο σκοπό την αποτελεσματική και ποιοτική μάθηση (Λιοναράκης κ.ά., 2018, Μουζακιάτου & Κανονάκη, 2015) τα οποία ταυτόχρονα έχουν ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει ουσιαστική και συναισθηματική επικοινωνία και ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων των συμμετεχόντων (Peters, 1973, 2000, Sewart et al., 2020).

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ο τόπος και ο χρόνος της μελέτης καθορίζονται από τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο είτε πρόκειται για νεαρότερο μαθητή είτε για ενήλικο άτομο. Όλοι έχουν τις ίδιες ευκαιρίες στη μάθηση και στην επιλογή και διαμόρφωση του υλικού ανάλογα με τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Οι εφαρμογές και τα ηλεκτρονικά μέσα και υλικά που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση της εξΑΕ δημιουργούνται και προσαρμόζονται από τον εκπαιδευτικό σύμφωνα με τις ανάγκες του κάθε μαθητή (Kron & Σοφός, 2007).

Οι Simonson κ.ά. (2009) τονίζουν τη σημασία της κατάρτισης σε αποτελεσματικές εκπαιδευτικές στρατηγικές καθώς θα πρέπει να υπάρχει:

- προσεκτικός σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού και επιλογή των πλατφορμών και λογισμικών που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης,
- προσεκτική απεικόνιση των εννοιών και ιδεών όταν παραδίδονται σε απομακρυσμένους μαθητές,
- υποστήριξη των μαθητών ως προς τα ηλεκτρονικά μέσα και περιβάλλοντα από τους εκπαιδευτικούς,
- ενθάρρυνση και προώθηση της επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων (εκπαιδευτικών-μαθητών αλλά και μαθητών μεταξύ τους) (Κωτσίδου, Μακρή, Ξάνθου & Σιαμέτη, 2013),
- κατάλληλος σχεδιασμός της αξιολόγησης του μαθητή έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις εκπαιδευτικές εμπειρίες του μαθητή (Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, 2009).

1.3.2 Τι προσφέρει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση επιστρατεύεται για να επανασυνδέσει το δάσκαλο με το μαθητή με σκοπό τη διατήρηση της φλόγας της μάθησης. Επιτυγχάνεται έτσι η γεφύρωση της απόστασης, η αλληλεπίδραση εκπαιδευτικού και μαθητή, η συμμετοχή και συνεργασία του μαθητή και η συναισθηματική εμπλοκή του (Ζουπίδης, 2007, Survey on online and distance learning, 2020).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να είναι εξίσου αποτελεσματική με οποιαδήποτε άλλη μορφή διδασκαλίας. Αναμφίβολα, η μάθηση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση πραγματοποιείται και η γνώση διατηρείται. Είθισται οι μαθητές ευχαριστημένοι να αναφέρουν ότι έχουν κατακτήσει τη γνώση και ότι αισθάνονται ότι οι εμπειρίες τους που αποκτήθηκαν με την εξ αποστάσεως μάθηση, είναι εξίσου επιτυχημένες όσο αυτές που απέκτησαν με την παραδοσιακή εκπαίδευση. Τα κλειδιά για την επιτυχή εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ο σχεδιασμός, η ανάπτυξη και η παροχή οδηγιών, και δεν σχετίζονται με τη γεωγραφία ή το χρόνο. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση θεωρείται ότι έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην κοινωνικοποίηση των παιδιών (Αποστόλου, Αντωνίου & Παπαστεργίου, 2010) και στην ανασυγκρότηση, παρέχοντας οικονομικά εφικτές εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε πολλούς ανθρώπους (Survey on online and distance learning, 2020).

Στην εξ αποστάσεως διδασκαλία επίκεντρο της διδασκαλίας είναι ο ίδιος ο μαθητής (Σοφός κ.ά., 2015, Σοφός & Kron, 2010, Λιοναράκης, 2001). Ο δικτυωμένος υπολογιστής επιτρέπει στους μαθητές να έχουν πρόσβαση στη μαθησιακή διαδικασία που μπορεί να προσαρμοστεί για να καλύψουν τις ατομικές τους ανάγκες. Επιπλέον, η διδασκαλία πολυμέσων γίνεται ρουτίνα, ειδικά όταν χρησιμοποιούνται συστήματα βίντεο. Η διαδραστική διδασκαλία είναι δυνατή επειδή οι τηλεπικοινωνίες και οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν στον μαθητή να επικοινωνεί με βάσεις δεδομένων, πηγές πληροφοριών, εκπαιδευτικούς εμπειρογνώμονες και άλλους μαθητές σε πραγματικό χρόνο και με διαδραστικούς τρόπους. Για παράδειγμα, μεμονωμένοι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν τους υπολογιστές τους για να επικοινωνήσουν με άλλους μαθητές ή άτομα που έχουν τις πληροφορίες που χρειάζονται. Επίσης, ολόκληρη η τάξη μπορεί να συμμετάσχει σε διαδραστικές τηλεδιασκέψεις με εκπαιδευτικούς από απομακρυσμένες τοποθεσίες ή με ομάδες μαθητών από άλλα σχολεία. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει, υποδεικνύει τις ατομικές μαθησιακές δραστηριότητες των μαθητών του που

συνεργάζονται με άλλους συμμαθητές ακόμη και μακρινούς μαθητές και την τεχνολογία πολυμέσων που είναι διαθέσιμη τοπικά ή από το Web (Simonson, 2009).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση βελτιώνει την ποιότητα της μάθησης, καταπολεμά την απειθαρχία, την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και την απουσία από το σχολείο. Έτσι δημιουργούνται συνθήκες για μάθηση με καθοδήγηση και ειδική μετάβαση από το σχολείο στην επαγγελματική ζωή. Υποστηρίζονται οι μαθητές παιδαγωγικά με μαθήματα, πολιτιστική διαμεσολάβηση και συμπληρωματικές δραστηριότητες (Αναστασιάδης, 2007).

Ως μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μπορούμε να αναφέρουμε την απομόνωση του συμμετέχοντος μαθητή καθώς η μαθησιακή διαδικασία πραγματοποιείται από απόσταση και όχι στη συμβατική τάξη δια ζώσης και την μειωμένη αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων (Lionarakis, Panagiotakopoulos, Xenos, 2005, Ανδρεάτος, 2007).

1.3.3 Διαφορά της παραδοσιακής και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Σύμφωνα με τον Peters είναι χρήσιμο να τονιστεί πως η εκπαίδευση διακρίνεται σε δύο μορφές την παραδοσιακή, στην οποία η μαθησιακή διαδικασία πραγματοποιείται με τη μορφή της δια ζώσης διαδικασίας όπου η φυσική παρουσία και των δύο συμμετεχόντων εκπαιδευτικού και μαθητή είναι αναγκαία (Καρατζά, Πιερράκου, Τζικόπουλος & Αποστολάκης, 2005). Αυτή συνήθως είναι η αυτόνομη τάξη όπου τις περισσότερες φορές ο δάσκαλος είναι το επίκεντρο. Στον αντίποδα αυτής είναι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση που βασίζεται στη μη φυσική παρουσία του εκπαιδευτικού αλλά στην επικοινωνία μέσω της τεχνολογίας (Peters, 2000).

Συχνά, η τηλεόραση ως μέσο χρησιμοποιείται για τη σύνδεση της εκπαιδευτικής τάξης με μαθητές που βρίσκονται για διάφορους λόγους σε απόσταση, και ορίζεται επίσης ως μορφή τηλεεκπαίδευσης. Δορυφορικές επικοινωνίες και μεταδόσεις, συμπιεσμένα δεδομένα, συστήματα βίντεο και οπτικών ινών χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο για να εξυπηρετήσουν την ίδια εκπαίδευση σε διαφορετικό τόπο προσδίδοντας αμεσότητα (Martin et al., 2012, Anastasiades et al., 2010, Κόλλιας, 2006).

Το περιεχόμενο της διδασκαλίας, η μέθοδος που χρησιμοποιείται για την προώθηση της μάθησης, και η συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι αυτό που, εν μέρει, επηρεάζει τη μάθηση. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνδυάζει και τις θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού εποικοδομισμού του Vygotsky (1962) και της

ανακαλυπτικής μάθησης του Bruner κατά τις οποίες ο μαθητής ανακαλύπτει τις γνώσεις μέσα από την επεξεργασία των πληροφοριών, όπως αυτές που του παρέχονται μέσα από τα ηλεκτρονικά μέσα και τις εφαρμογές του ηλεκτρονικού υπολογιστή κατά την εφαρμογή της εξΑΕ αλληλεπιδρώντας με τους συμμαθητές του και τους δασκάλους τους και μ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η κατάκτηση της γνώσης μέσα από την αυτομάθηση (Μανωλάς, 2015). Ορισμένοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ο καλύτερος τρόπος για να μάθουν τα παιδιά, γιατί επιτρέπει στους μαθητές να αποκτήσουν γνώσεις όταν είναι πιο σχετικές με αυτούς (Survey on online and distance learning, 2020).

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ο δάσκαλος προετοιμάζει το εκπαιδευτικό υλικό που θα διδάξει. Στη συνέχεια κάποιος άλλος δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει το υλικό και να αξιολογήσει τους μαθητές. Το σημείο που διαφοροποιείται η εξ αποστάσεως εκπαίδευση από την αυτόνομη προσωπική μελέτη είναι ότι το εκπαιδευτικό ίδρυμα καθορίζει το είδος της διδασκαλίας (Σοφός κ.ά., 2015, Σοφός & Kron, 2010, Λιοναράκης, 2001).

1.4 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και του διευθυντή-ηγέτη της σχολικής μονάδας σε σχέση με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δίνει μεγάλη έμφαση στον ίδιο τον μαθητή και τον καθιστά επίκεντρο της διδασκαλίας. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού γίνεται συμβουλευτικός και καθοδηγητικός. Ο εκπαιδευτικός είναι αυτός που θα δημιουργήσει ένα θετικό κλίμα συνεργασίας, υποστήριξης (Καραντζής, 2007, Γεωργογιάννης, 2007, Παπαδημητρίου & Λιοναράκης, 2010, 2016), θα ενημερώσει, θα πληροφορήσει, θα επιδοκιμάσει, θα συμβουλευθεί, θα πείσει, θα ενθαρρύνει και θα παρακινήσει το μαθητή να συμμετάσχει ενεργά σε αυτή τη μορφή μάθησης (Ευμορφοπούλου & Λιοναράκη, 2015, Κόκκος & Λιοναράκης 1998, Αθανασούλα –Ρέππα, 2006, Μανούσου, 2007). Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί το εκπαιδευτικό υλικό, το προσαρμόζει στις ανάγκες του μαθητή (Ματσαγγούρας, 2007, Mayer et al., 2017) και τον ευαισθητοποιεί και τον προτρέπει κάνοντάς το λιτό, απλό, εύχρηστο, οικείο, προσιτό και ενδιαφέρον με τη χρήση των κατάλληλων τεχνολογικών μέσων και εφαρμογών, να δραστηριοποιηθεί και να διδαχθεί χρησιμοποιώντας αυτό το εκπαιδευτικό υλικό πολλές φορές μόνος του καθώς προάγεται και ενθαρρύνεται η διαδικασία της αυτομάθησης (Ματσαγγούρας, 2000, 2009, Πόρποδας,

2003) και να αλληλεπιδράσει με τους υπόλοιπους μαθητές και τον ίδιο τον εκπαιδευτικό μέσα από μια διαδικασία αμφίδρομης αλληλεπίδρασης (Λιοναράκης, 2001). Οφείλει να είναι καταρτισμένος στις νέες τεχνολογίες ώστε με αυτοπεποίθηση και με βάση τις γνώσεις και τις εμπειρίες του να προσφέρει στους μαθητές του (Rehn et al., 2016) ενθαρρύνοντάς τους και προάγοντας την συνεργατική μάθηση (Μαλλιάρια & Σαριδάκη, 2013).

Οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί για να εξασφαλίσουν την επιτυχία τους, θα πρέπει να διοικούνται από πρόσωπα που να είναι ικανά με οράματα, γνώσεις και ικανότητες και ταυτόχρονα να είναι και ηγέτες. Οι διευθυντές των σχολικών μονάδων οφείλουν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την εφαρμογή αποτελεσματικών δράσεων και πρωτοβουλιών για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καθώς και να διατηρήσουν θετικό κλίμα συνεργασίας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας στην εκπαιδευτική κοινότητα καθώς και με τους γονείς και τους μαθητές (Survey on online and distance learning, 2020).

Για την επίτευξη του στόχου της εύρυθμης λειτουργίας των σχολείων αλλά και την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ο διευθυντής της σχολικής μονάδας μπορεί να αξιοποιήσει την ανάπτυξη δεξιοτήτων, την κατάρτιση και εκπαίδευση των εκπαιδευτικών μέσα από επιμορφώσεις (Burke, Ph.D., CPsychol. & Dempsey, Ph.D, 2020), την ενθάρρυνση και παρακίνησή τους παρουσιάζοντας τα οφέλη της εξΑΕ για τους μαθητές αλλά και τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Τηρώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις και αξιολογώντας σωστά τα επιμορφωτικά προγράμματα (Χατζηπαναγιώτου, 2001) μειώνεται το άγχος των εκπαιδευτικών και αποφεύγονται οι αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές ως προς την εφαρμογή των εκπαιδευτικών αυτών προγραμμάτων και εφαρμογών (Μαυρογιώργος, 1999).

Ο ρόλος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών είναι σημαντικός καθώς οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αποκτήσουν νέες γνώσεις και εμπειρίες σε ένα σύγχρονο ηλεκτρονικά και τεχνολογικά περιβάλλον εμπλουτισμένο με τις πιο πρόσφατες καινοτομίες και εφαρμογές ακόμα και αν βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές (Σακκούλης κ.ά., 2017).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποδεικνύεται ότι έχει σημαντικό αντίκτυπο παγκοσμίως. Εκτός από την οικονομία και την πολιτική, σημαντική είναι η ανάπτυξη σε λογισμικά και τεχνολογικά μέσα και υλικά που προωθούνται για να εδραιώσουν την εξ

αποστάσεως εκπαίδευση. «Καθώς η τεχνολογία συνδέει μακρινές τοποθεσίες σε ηλεκτρονικό ιστό πληροφοριών και νέων διαύλων επικοινωνίας, η υδρόγειος είναι μαζί» (Thach & Murphy, 1994, σελ.5).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

2.1 Ευρωπαϊκή Πολιτική για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης διέπεται από αρχές οι οποίες κατοχυρώνονται μέσα από νόμους, εκθέσεις και προτάσεις τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Η Ελλάδα όπως και οι άλλες χώρες της Ευρώπης υποχρεούνται να εφαρμόσουν τις ευρωπαϊκές συνθήκες.

Τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Λισσαβόνας, της Στοκχόλμης και της Βαρκελώνης ζήτησαν την ανάληψη δράσης σε επίπεδο κρατών μελών με στόχο την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης (CS(2000)6557 Λισσαβόνα, CS(2001)7001 Στοκχόλμη, CS(2002)6856-1 Βαρκελώνη).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο παρουσίασε «Πρόταση απόφασης για την έγκριση πολυετούς προγράμματος (2004-2006) για την αποτελεσματική ενσωμάτωση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ) στα ευρωπαϊκά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης (πρόγραμμα ηλεκτρονικής μάθησης)» (COM(2001)669, COM/2002/0751). Σύμφωνα με αυτή την πρόταση το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θέσπισε ένα πολυετές πρόγραμμα ηλεκτρονικής μάθησης από το 2004 ως το 2006 για τη βελτίωση της ποιότητας των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και της πρόσβασης σε αυτά, με την αποτελεσματική χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας.

Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στο άρθρο 149 αναφέρεται:

1. Η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία.
2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο:
  - να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας, μέσω ιδίως της εκμάθησης και της διάδοσης των γλωσσών των κρατών μελών,

- να ευνοεί την κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών, μεταξύ άλλων και μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης διπλωμάτων και περιόδων σπουδών,
- να προωθεί τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων,
- να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών,
- να ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών νέων, καθώς και οργανωτών κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων,
- να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως.

Στην έκθεση της Unicef (2009) αναφέρεται ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συμβάλει στην αντιμετώπιση των δυσκολιών και προβλημάτων (όπως οικονομικής φύσεως) που παρουσιάζονται στους μαθητές καθώς και στην μείωση των κοινωνικών προκαταλήψεων (Κελενίδου, Αντωνίου, & Παπαδάκης, 2017).

Στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού αναφέρεται στο Άρθρο 28 και καθορίζεται το βασικό δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση. Στο άρθρο 29 η Σύμβαση προβλέπει ότι η εκπαίδευση του παιδιού θα κατευθύνεται, μεταξύ άλλων, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και των πνευματικών και φυσικών ικανοτήτων του παιδιού. Το άρθρο 17 προβλέπει ότι τα παιδιά έχουν το δικαίωμα ενημέρωσης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σύμφωνα με το άρθρο 13, τα παιδιά έχουν το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης μέσω οποιωνδήποτε μέσων της επιλογής τους.

2.2 Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα

Στη χώρα μας κατοχυρώνεται η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσα από μια σειρά πολιτικών και νομικών μέτρων όπως νόμοι, τροπολογίες καθώς και εγκύκλιοι και υπουργικές αποφάσεις.

Το Σύνταγμα στο άρθρο 16 στις παρακάτω παραγράφους αναφέρει ότι:

1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες, η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.

2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.
5. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει.

Οι νόμοι που θεσπίστηκαν στην Ελλάδα για την εξΑΕ αφορούσαν αρχικά την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση καθώς στην Ελληνική νομοθεσία δεν υπήρχε μέχρι προσφάτως τρόπος αναπλήρωσης των μαθημάτων σε παιδιά Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης τα οποία απουσιάζουν για κάποιο χρονικό διάστημα από το σχολείο είτε για λόγους υγείας είτε για άλλους λόγους. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα με την ίδρυση του «Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου» (ΕΑΠ) (Alexiadou, 2011) . Οι νόμοι που θεσπίστηκαν είναι οι εξής:

- Ν 1268/1982, άρθρο 3, αφορά την Αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ, όπου αναφέρεται ότι τα ΑΕΙ είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα.
- Νόμος 2083/1992, ΦΕΚ 159/Α/21-9-1992, Εκσυγχρονισμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Στο άρθρο 27 §1, Ιδρύεται Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π) ως αυτοτελές και πλήρως αυτοδιοικούμενο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, που έχει τη μορφή νομικού προσώπου δημόσιου δικαίου και εδρεύει στην Αθήνα. Το Ε.Α.Π. περιλαμβάνει περιφερειακά κέντρα, τα οποία ιδρύονται και λειτουργούν ως παραρτήματα αυτού είτε στο πλαίσιο των υφιστάμενων ήδη Α.Ε.Ι. είτε και εκτός αυτών.
- Στο άρθρο 21 του νόμου 2121 του 1993 επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, σύντομων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών νομίμως δημοσιευμένου, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία.

- Νόμος 2552/1997 - ΦΕΚ 266/Α/24-12-1997 (Κωδικοποιημένος). Νόμος 2552/1997 : Ελληνικό ανοικτό Πανεπιστήμιο και άλλες διατάξεις. Ο νόμος αυτός αφορά την ίδρυση του ΕΑΠ, του Ελληνικού ανοικτού Πανεπιστημίου, του πρώτου Πανεπιστημίου , ιδρύματος της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα όπου τα μαθήματα γίνονται εξ αποστάσεως. Έδρα του Ε.Α.Π. ορίζεται η Πάτρα. Το ΕΑΠ είναι το εκπαιδευτικό ίδρυμα όπου υλοποιούνται Προπτυχιακά και Μεταπτυχιακά Προγράμματα σπουδών μέσα από τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και επιμόρφωσης, με την αξιοποίηση του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και μεθόδων διδασκαλίας. Στο άρθρο 1 ορίζεται ότι: 1. Το Ε.Α.Π., που ιδρύθηκε από το άρθρ.27 παρ.1 εδάφ.α΄ του νόμ.2083/1992, είναι αυτοτελές και πλήρως αυτοδιοικούμενο Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα και λειτουργεί με τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Τελεί υπό την εποπτεία του Κράτους, η οποία ασκείται από τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Στο Άρθρο 7 του νόμου με τίτλο Εκπαιδευτικό Υλικό Εργαστήριο Εκπαιδευτικού Υλικού και Εκπαιδευτικής Μεθοδολογίας καθορίζονται τα εξής:
  1. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση βασίζεται στην ανάπτυξη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, κατάλληλων μεθόδων για τη μετάδοση της γνώσης από απόσταση, πληροφοριακού υλικού, καθώς και εντύπων και μεθόδων συνεχούς αξιολόγησης των φοιτητών.
  2. Η ανάπτυξη του υλικού της παρ.1 περιλαμβάνει την παραγωγή προτύπων και τη μαζική αναπαραγωγή τους.
  3. Η παραγωγή προτύπων εκπαιδευτικού υλικού περιλαμβάνει τη συγγραφή, καθώς και την επιλογή, μετάφραση και προσαρμογή βιβλίων, κυρίως διαμορφωμένων για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, την παραγωγή λογισμικού για υπολογιστές και πολυμέσα, συμπαγών δίσκων, κασετών ήχου και βιντεοκασετών, καθώς και οποιουδήποτε άλλου μέσου μετάδοσης πληροφοριών. Περιλαμβάνει επίσης την παραγωγή τηλεοπτικού και ραδιοφωνικού προγράμματος σε συνεργασία με κρατικούς τηλεοπτικούς ή ραδιοφωνικούς σταθμούς.

Η Ελληνική Προεδρία της ΕΕ, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2003, είχε δώσει προτεραιότητα στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών και τη Διά Βίου Μάθηση ως μέσα για την επίδωξη της αναβάθμισης της ποιότητας των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων. Για το λόγο αυτό θεσπίστηκαν οι παρακάτω νόμοι:

- Νόμος 4415/2016, ΦΕΚ 159/Α/6-9-2016, Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις. Στο άρθρο 49, για τη Σύσταση αυτοτελούς τμήματος νέων τεχνολογιών και καινοτομίας στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων αναφέρεται:

3. Το Αυτοτελές Τμήμα Υποστήριξης Νέων Τεχνολογιών και Καινοτομίας, υπαγόμενο στη Γενική Διεύθυνση Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, είναι αρμόδιο για:

α) την προώθηση της χρήσης των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και την ανάπτυξη πολιτικών ενσωμάτωσης των ψηφιακών τεχνολογιών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση,

β) την υποστήριξη των εκπαιδευτικών και των σχολικών μονάδων σχετικά με τη χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση,

στ) τη δημιουργία ομάδων εργασίας για τη διεξαγωγή ερευνών και εκπόνηση μελετών σε συνεργασία με τους εποπτευόμενους φορείς του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, σχετικά με την επίδραση και την αξιοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ψηφιακής τεχνολογίας και καινοτομίας (επιμόρφωση, εκπαιδευτικών, χρήση εκπαιδευτικού ψηφιακού περιεχομένου, εξοπλιστικά προγράμματα αναβάθμισης ψηφιακών μέσων κ.λπ.) στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και την καταγραφή των αναγκών της εκπαιδευτικής κοινότητας σε θέματα επιμόρφωσης στις ΤΠΕ, ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακού εξοπλισμού,

ια) την υποβολή προτάσεων για δράσεις που αφορούν στην αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, στην αξιοποίηση ψηφιακού περιεχομένου και στην αναβάθμιση ψηφιακού εξοπλισμού.

Το 2020 εξαιτίας της πρωτοφανούς υγειονομικής κρίσης που γνώρισε ολόκληρη η υφήλιος και η Ελλάδα, αναγκάστηκε το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων να εκδώσει μια σειρά από εγκυκλίους και πράξεις νομοθετικού περιεχομένου που αφορούν την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια και στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Αυτές είναι:

- Εγκύκλιος 39676/20-3-2020 του Υπουργείου Παιδείας που αναφέρεται σε «Οδηγίες για την υλοποίηση Ασύγχρονης εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και μπορεί να χρησιμοποιείται κατά την περίοδο αναστολής λειτουργίας των σχολείων»

- Εγκύκλιος 7/4/2020, Αρ. Πρ. 43962 /Η2 με Οδηγίες Υλοποίησης Προγραμμάτων Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης για σχολεία εξωτερικού.
- *Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου με θέμα: «Μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων συνεπειών της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις» (ΦΕΚ 84/τ. Α'/13.4.2020), οι εκπαιδευτικοί δύνανται να παρέχουν εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά τη διάρκεια των διακοπών του Πάσχα.*
- ΦΕΚ 15 Μαΐου 2020 ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Αρ. Φύλλου 1859 όπου καθορίζεται ότι οι σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δύνανται να παρέχουν σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση (δηλαδή απευθείας μετάδοση μαθήματος σε πραγματικό χρόνο από εκπαιδευτικό με τη χρήση κατάλληλων μέσων τεχνολογίας). Η σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση δύναται να πραγματοποιείται: α) Για τις σχολικές μονάδες οι οποίες τελούν σε καθεστώς προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας, ως μέτρο για την αντιμετώπιση του κορωνοϊού COVID-19, β) Για τις σχολικές μονάδες, οι οποίες δεν τελούν υπό καθεστώς προσωρινής απαγόρευσης σύμφωνα με την με αρ. πρωτ. κοινή υπουργική απόφαση 51888/ΓΔ4/06-05-2020 (Β' 1739). Στην περίπτωση αυτή παρέχεται ταυτόχρονη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, δηλαδή ταυτόχρονη διδασκαλία σε μαθητές/τριες οι οποίοι συμμετέχουν στο μάθημα με φυσική παρουσία και σε μαθητές/τριες οι οποίοι δεν δύνανται να παρακολουθήσουν με φυσική παρουσία την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς ανήκουν στις ομάδες αυξημένου κινδύνου για σοβαρή λοίμωξη από COVID-19. Η υλοποίηση της κατά τα ανωτέρω σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης πραγματοποιείται μέσω κατάλληλης ψηφιακής πλατφόρμας όπως είναι η πλατφόρμα Webex Meetings της εταιρείας Cisco Hellas A.E.
- Πράξη νομοθετικού Περιεχομένου (ΦΕΚ 157 ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ 10 Αυγούστου 2020) τροποποιητική διάταξη για τη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στο άρθρο 17 αναφέρεται η Παροχή σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Το πρώτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 63 του ν. 4686/2020 (Α' 96) αντικαθίσταται ως εξής: «Παρέχεται, κατά παρέκκλιση κάθε άλλης διάταξης και υπό τους ειδικότερους όρους, τις προϋποθέσεις και την έκταση που αποφασίζονται κατά περίπτωση από τον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων, σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση με χρήση μέσων τεχνολογίας σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που δεν δύνανται να παρακολουθήσουν διά ζώσης την εκπαιδευτική διαδικασία είτε

λόγω καθολικής ή μερικής αναστολής ή απαγόρευσης ή εκ περιτροπής λειτουργίας εκπαιδευτικής δομής είτε για άλλο λόγο που ανάγεται σε έκτακτο ή απρόβλεπτο γεγονός.».

- Το Νοέμβριο του 2020 πάρθηκαν έκτακτα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας από τον κίνδυνο της διασποράς του κορωνοϊού COVID-19 και αποφασίστηκε το κλείσιμο των σχολικών μονάδων Δευτεροβάθμιας και Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για τον λόγο αυτό εκδόθηκε:
- Κοινή Υπουργική Απόφαση Δ1α/Γ.Π.οικ.: 71342 - ΦΕΚ 4899/Β/6-11-2020 (lockdown 2) (Κωδικοποιημένη), σύμφωνα με την οποία αποφασίστηκε η αναστολή της δια ζώσης εκπαιδευτικής λειτουργίας των Γυμνασίων και των Λυκείων Γενικής κατεύθυνσης και η διενέργεια σύγχρονης εξ αποστάσεως διδασκαλίας.
- Εγκύκλιος 151977/ΓΔ4/ 07-11-2020 του Υπουργείου Παιδείας όπου δίνονται «Οδηγίες και πληροφορίες για την Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση» και κατά την οποία οι σχολικές μονάδες της Β/θμιας εκπαίδευσης, λόγω της αναστολής της λειτουργίας τους, υποχρεούνται να παρέχουν σύγχρονη εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση καλύπτοντας τη διδακτέα ύλη. Η εξ Αποστάσεως διδασκαλία συνιστά το πλέον πρόσφορο εργαλείο για τη συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στις παρούσες έκτακτες συνθήκες που βιώνει Ελλάδα λόγω της πανδημίας.
- Εγκύκλιος 155692/ΓΔ4/ 14-11-2020 του Υπουργείου Παιδείας με «Οδηγίες και πληροφορίες για την Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση» στις σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Δημοτικά και Νηπιαγωγεία) και κατά την οποία υποχρεούνται να παρέχουν σύγχρονη εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση καλύπτοντας τη διδακτέα ύλη.
- Κοινή Υπουργική Απόφαση 155689/ΓΔ4 - ΦΕΚ 5044/Β/14-11-2020
- Τροποποίηση της υπό στοιχεία 120126/ΓΔ4/ 12-09-2020 κοινής απόφασης της Υπουργού και της Υφυπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων με θέμα: «Σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση για το σχολικό έτος 2020-21» (Β' 3882).
- Κοινή Υπουργική Απόφαση με Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ.: 76629, όπου αποφασίστηκε η αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης σχολείων, ΑΕΙ, ΙΕΚ, Κολλεγίων ΣΔΕ, Φροντιστηρίων και ΚΕΓ από τη Δευτέρα 30 Νοεμβρίου έως και την Κυριακή 6 Δεκεμβρίου.

- Κοινή Υπουργική Απόφαση με Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ.: 78363/5-12-2020 με την οποία αποφασίστηκε η παράταση της αναστολής της δια ζώσης εκπαίδευσης σχολείων, ΑΕΙ, ΙΕΚ, Κολεγίων ΣΔΕ, Φροντιστηρίων και Κέντρων Ξένων Γλωσσών από τη Δευτέρα 7 Δεκεμβρίου έως και την Κυριακή 13 Δεκεμβρίου.

Παραθέτοντας τη νομοθεσία για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι φανερό πως στην Ελλάδα η εξΑΕ αφορούσε την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση με την ίδρυση του ΕΑΠ (Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου) και μόνο κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης του Μαρτίου- Μαΐου του 2020 έγιναν προσπάθειες για την υλοποίησή της και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης.

2.3 Ιστορική αναδρομή-Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε άλλες χώρες

Το θέμα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχει απασχολήσει την εκπαιδευτική κοινότητα σε πολλές χώρες εδώ και αρκετές δεκαετίες. Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά στην υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε άλλες χώρες ιστορικά.

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής όπου εκεί τα πανεπιστήμια χρηματοδοτούν τα «εικονικά» σχολεία. Πανεπιστήμια όπως το Πανεπιστήμιο του Σικάγο, το Πανεπιστήμιο του Ουισκόνσιν (Wisconsin), και το Πανεπιστήμιο της Αϊόβα υποστήριξαν την εκπαίδευση μέσω αλληλογραφίας στα τελευταία χρόνια του δέκατου ένατου αιώνα και στις αρχές του εικοστού αιώνα.

Τα θεμέλια του Διαδικτύου ξεκίνησαν από το Υπουργείο Άμυνας των ΗΠΑ και από διάφορα ερευνητικά πανεπιστήμια αρχικά ως τρόπο ανταλλαγής επιστημονικών και τεχνικών πληροφοριών μεταξύ των επιστημόνων.

Το Πανεπιστήμιο του Μισσούρι και το «Columbia High School» είναι παραδείγματα των ιδρυμάτων που λειτουργούν εικονικά σχολεία. Η Βόρεια Κεντρική Ένωση Κολεγίων και Σχολείων έχει διαπιστευμένα και τα δύο σχολεία. Τα σχολεία της Ιντιάνα και του Μιζούρι είναι οικονομικά ανεξάρτητα όπως και τα πανεπιστήμιά τους. Οι μαθητές του γυμνασίου πληρώνουν δίδακτρα για μαθήματα που πραγματοποιούνται και διδάσκονται από εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς. Ένας μεγάλος αριθμός άλλων πολιτειών ακολουθούν την ίδια τακτική όπως η Φλόριντα και το Αρκάνσας. Στα σχολεία αυτών των Πολιτειών έχει γίνει επαναπροσδιορισμός της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι

παραδοσιακές προσεγγίσεις για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση που βασίζονται στην παροχή τεχνολογιών έντυπων και ραδιοτηλεοπτικών μέσων ενημέρωσης δεν είναι πλέον τόσο σημαντικές για τον τομέα όσο ήταν στο παρελθόν (Simonson, 2009).

Η πολιτεία της Αϊόβα διαθέτει ένα κρατικό δίκτυο οπτικών ινών 3.000 μιλίων, το Iowa Communications Network, με σχεδόν 1.000 υψηλής τεχνολογίας αίθουσες διδασκαλίας και με σκοπό την παροχή εξ αποστάσεως διδασκαλίας σε όλη την πολιτεία (Simonson, Schlosser, 1995).

Το «Star Schools» είναι το όνομα ενός προγράμματος του Υπουργείου Παιδείας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής που χρηματοδοτεί την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε σχολεία και κολέγια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο όρος επινοήθηκε από τον γεωργιαστή Τεντ Κένεντι, ο οποίος ήταν αντίθετος στη χρήση δορυφόρων για «πολέμους των άστρων», γι' αυτό υποστήριξε τη χρήση δορυφόρων για την εκπαίδευση και πρότεινε το πρόγραμμα Star Schools.

Το Υπουργείο Παιδείας των ΗΠΑ ξεκίνησε το πρόγραμμα Star Schools «για να ενθαρρύνουν τη βελτίωση της διδασκαλίας στα μαθηματικά, τις επιστήμες, τις ξένες γλώσσες, των επαγγελματικών δεξιοτήτων και της επαγγελματικής εκπαίδευσης για πληθυσμούς που δεν εξυπηρετούνται επαρκώς μέσω των τηλεπικοινωνιακών δικτύων» (Simonson, 1995, σελ. 3–4). Το έργο Star Schools έχει χρηματοδοτήσει προγράμματα που παρέχουν διδασκαλία σε μεγάλο αριθμό φοιτητών σε πολλά κράτη. Ένα από τα μεγαλύτερα είναι το Star Schools Project του γραφείου της Εκπαίδευσης της κομητείας του Λος Άντζελες, που είναι μια κοινοπραξία εκπαιδευτικών και δημόσιων τηλεοπτικών οργανισμών σε περισσότερα από 10 κράτη. Η κοινοπραξία παρέχει μαθηματικά, επιστήμη, κοινωνικές επιστήμες, γλωσσικές τέχνες, και τον προγραμματισμό της τεχνολογίας σε πάνω από 1.300 σχολικές τοποθεσίες και 125.000 μαθητές σε βαθμούς 4 έως 7. Επιπλέον, το έργο παρέχει ευκαιρίες επαγγελματικής ανάπτυξης σε πάνω από 4.000 εκπαιδευτικούς (Simonson, 2009).

Χονγκ Κονγκ

Το Ανοικτό Πανεπιστήμιο του Χονγκ Κονγκ άνοιξε το 1989 για να εξυπηρετήσει τους κατοίκους μιας τεράστιας μητροπολιτικής περιοχής. Το πανεπιστήμιο έχει χιλιάδες φοιτητές από την ηπειρωτική Κίνα (Zhang, 2009). Σε αντίθεση με τα οκτώ συμβατικά πανεπιστήμια του Χονγκ Κονγκ, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο είχε πάνω από 100.000 φοιτητές, εκ των οποίων περίπου το 10% αποφοίτησε. Διαχειριστές από το Ανοικτό

Πανεπιστήμιο του Χονγκ Κονγκ σχεδιάζουν να προσφέρουν εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε όλη την Κίνα και τη Νοτιοανατολική Ασία (Zhang, 2005, Zhang Perris, & Yeung, 2005).

Κίνα

Η Κίνα ανέπτυξε ένα εθνικό πρόγραμμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εξ αποστάσεως τη δεκαετία του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ως απάντηση στην αύξηση του πληθυσμού και στο υψηλό κατά κεφαλήν κόστος για την βιοτεχνική προσέγγιση της τακτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα. Επειδή η Κίνα δεν μπορούσε να αντέξει οικονομικά να καλύψει τις ανάγκες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, την εκπαίδευση ανέλαβε το εθνικό σύστημα ραδιοφώνου και τηλεόρασης.

Μέχρι το 1985, η Κίνα είχε 30.000 τηλεοπτικά μαθήματα σε όλη τη χώρα και απασχολούσαν σχεδόν 25.000 ακαδημαϊκούς. Ένας στους πέντε φοιτητές που σπούδασαν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν εγγεγραμμένος σε Πανεπιστήμιο. Αυτό το εθνικό σύστημα ενσωμάτωσε μια κεντρική προσέγγιση στην ανάπτυξη σειράς μαθημάτων, την παράδοση, και την εξέταση. Ωστόσο, παρά την αύξηση των προσφορών, οι αριθμοί έχουν μειωθεί σημαντικά. Πρόσφατα, μόνο 1 στους 13 φοιτητές εκπαίδευσης ήταν εγγεγραμμένοι σε ένα πανεπιστήμιο που η εκπαίδευση γίνεται μέσω ραδιοφώνου και τηλεόρασης (Wang, Gao & Zhang, 2009).

Στις ευρωπαϊκές χώρες η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει μακρά ιστορία. Η συνέχιση αυτής της παράδοσης είναι εμφανής σε ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων που προσφέρονται από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε ορισμένες χώρες, τα πανεπιστήμια στα οποία η διδασκαλία γίνεται εξ αποστάσεως, προσφέρουν την πλειοψηφία του διαδικτυακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων της χώρας.

Ισπανία

Στην Ισπανία στο πανεπιστήμιο, «Universidad Nacional de Educación a Distancia» γίνεται η μεγαλύτερη διδασκαλία εξ αποστάσεως στην Ευρώπη σε περίπου 130.000 φοιτητές (Simonson, 2009).

Αγγλία

Στην Αγγλία η εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρέχεται από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο «The Open University» από το 1969. Στο Πανεπιστήμιο έχουν φοιτήσει πάνω από δύο εκατομμύρια μαθητές από όλο τον κόσμο. Η διοίκηση του πανεπιστημίου εδρεύει στο

Walton Hall, Milton Keynes, στο Buckinghamshire, αλλά έχει διοικητικά κέντρα σε άλλα μέρη του Ηνωμένου Βασιλείου (Open University Edu.).

Γαλλία

Η Γαλλία δεν έχει εθνικό πανεπιστήμιο στο οποίο η διδασκαλία να υλοποιείται εξ αποστάσεως, αλλά προσφέρει τριτοβάθμια εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω 22 γραφείων σε παραδοσιακά πανεπιστήμια. Πρόσφατα, 34.000 φοιτητές συμμετείχαν σε αυτά τα προγράμματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι κυβερνήσεις παρέχουν ευκαιρίες για εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που δεν οδηγούν σε πανεπιστημιακό πτυχίο. Η Γαλλία είναι πρωτοπόρος σε αυτόν τον τομέα, παρέχοντας σε πάνω από 350.000 μαθητές το χρόνο ευκαιρίες σε διάφορα επίπεδα: δημοτικό σχολείο, γυμνάσιο, τεχνική και επαγγελματική κατάρτιση καθώς και πανεπιστημιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα.

Η εξ αποστάσεως διδασκαλία στην Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιεί μια μεγάλη ποικιλία μέσων για τα μαθήματα. Αυτά κυμαίνονται από την παραδοσιακή μέθοδο της αλληλογραφίας, τις διασκέψεις υπολογιστών, τις αμφίδρομες εικονικές αίθουσες διδασκαλίας ήχου και βίντεο (Holmberg, 1995, Keegan 1995). Χρησιμοποιώντας αυτές τις τεχνολογίες, η καθιερωμένη εξ αποστάσεως εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ευρώπη θα συνεχίσει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Vrasidas et al., 2008).

Πορτογαλία

Το Υπουργείο Παιδείας της Πορτογαλίας εφάρμοσε το πρόγραμμα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (αντικαθιστώντας το προηγούμενο πρόγραμμα «Escola Móvel»). Αυτό το πρόγραμμα δημιουργήθηκε από το Ordinance αρ. 812/2010, στις 26 Αυγούστου 2010, και στοχεύει στη διασφάλιση της σχολικής εκπαίδευσης (στον 2ο και 3ο κύκλο της Βασικής Εκπαίδευσης και της Δευτεροβάθμιας) σε όσους μαθητές που, λόγω της συνεχούς ανάγκης κινητικότητας των γονιών ή των κηδεμόνων τους, δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσουν την κύρια εκπαίδευση. Υπό αυτήν την έννοια, από τον δεύτερο κύκλο της βασικής εκπαίδευσης και μετά, τα παιδιά μπορούν, κατόπιν αιτήματος των γονέων ή των νόμιμων κηδεμόνων τους, να παρακολουθήσουν ένα σύστημα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, το οποίο βασίζεται σε ένα συγκεκριμένο γυμνάσιο το «Escola Secundária de Fonseca Benevides», το οποίο εδρεύει στη Λισαβόνα (EURYDICE).

Η εστίαση της εκπαίδευσης περισσότερο σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διαχωρίζει την αμερικανική εξ αποστάσεως εκπαίδευση από την παραδοσιακή ευρωπαϊκή εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Αυστραλία

Τα σχολεία στην Αυστραλία διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην παροχή εκπαίδευσης για τους μαθητές που ζουν σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές. Χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο την τεχνολογία των πληροφοριών και τηλεπικοινωνιών κατά την παράδοση και διδασκαλία των προγραμμάτων τους. Στη Δυτική Αυστραλία υπάρχει η Σχολή της Απομονωμένης και Εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης «SIDE» όπου εκεί φοιτούν μαθητές από την προσχολική ηλικία ως τα 12 έτη. Η σχολή χρησιμοποιεί ένα ευρύ φάσμα επικοινωνιών και συστημάτων που περιλαμβάνουν τηλέφωνα, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, διαδραστικά πολυμέσα και ζωντανά τηλεοπτικά προγράμματα που παρέχονται μέσω δορυφορικής τεχνολογίας.

Το «Open Access College» της Νότιας Αυστραλίας χρησιμοποιεί ως βασικές τεχνολογίες για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση την εκτύπωση, το βίντεο, τον ήχο, την τηλεδιάσκεψη και το ραδιόφωνο. Τον τελευταίο καιρό αυξάνεται η χρήση τηλεδιάσκεψης και των υπηρεσιών του διαδικτύου καθώς και άλλων νέων προϊόντων πολυμέσων για την παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στο Queensland η εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρέχεται από το κυβερνητικό «Open Access Unit». Τα προγράμματά του περιλαμβάνουν τηλεμαθήματα και τηλεδιασκέψεις μέσω του δορυφορικού δικτύου της κυβέρνησης. Το 1998-99 διατέθηκαν 27,492 εκατομμύρια δολάρια για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο Κουίνσλαντ (Simonson et al., 2009).

Από τα παραπάνω συνάγεται εύλογα το συμπέρασμα πως η εξΑΕ έχει μακρά ιστορία τόσο στις ευρωπαϊκές όσο στην Αμερική και στις ασιατικές χώρες και καλύπτει όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΑΡΟΜΟΙΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΑΛΛΩΝ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Τα τελευταία χρόνια, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει απασχολήσει την εκπαιδευτική κοινότητα παγκοσμίως. Έχει γίνει αναφορά για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε πάνω από 60 συνέδρια που αφορούσαν κάποια πτυχή της, και είναι τεράστιος ο αριθμός των παρουσιάσεων και των άρθρων καθώς και των δημοσιεύσεων που σχετίζονται με αυτή. Πολλοί εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται μέσα από την έρευνά τους πως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι πιθανό να αλλάξει την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Οι πρόσφατες καινοτομίες στον τομέα των μέσων και των λογισμικών και των τηλεπικοινωνιών καθιστούν τα συστήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης πιο διαθέσιμα, πιο εύχρηστα, και λιγότερο δαπανηρά. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει αρχίσει να γίνεται τάση (Simonson, 2009).

Σε έρευνα των Μίμινου και Σπανακά, που παρουσιάστηκε στο 7ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, (Νοέμβριος 2013), μελετήθηκαν οι ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες πηγές στα πλαίσια βιβλιογραφικής επισκόπησης που ασχολούνται με τη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Διερευνήθηκαν διαδικτυακά συνολικά 159 μελέτες.

Τα ευρήματα της επισκόπησης κατέληξαν στα παρακάτω συμπεράσματα. Παρόλο που η σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν έχει εφαρμοσθεί και υιοθετηθεί πλήρως, όπως συμβαίνει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, εντούτοις παρατηρούνται προσπάθειες εφαρμογής της ακόμη και στην προσχολική ηλικία. Χαρακτηριστική είναι η προώθηση της συνεργατικής μάθησης όπου στην Ελλάδα, πραγματοποιείται με τις συνεργασίες των σχολείων εξ αποστάσεως με το e-twinning. Σε επίπεδο άλλων χωρών η Αμερική και η Αυστραλία είναι οι χώρες που έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό άρθρων (5%) που σχετίζονται με την σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Στα άρθρα που μελετήθηκαν κατά την έρευνα αξίζει να σημειωθεί πως μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευομένων ατόμων μέσω εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι τα παιδιά με αναπηρία, οι μαθητές που κινδυνεύουν να χάσουν τη σχολική χρονιά τους ή τα παιδιά που ζουν σε περιοχές υποανάπτυκτες και δύσκολα προσβάσιμες. Η συμπληρωματική και η μεικτή σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι περιορισμένη. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως ενώ στην Ελλάδα παρουσιάζεται μεγάλο ποσοστό δημοσίευσης άρθρων που αφορούν την σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η εφαρμογή της κυρίως

στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, απουσιάζει εντελώς σε κάποιο εικονικό σχολείο. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε αιτίες οικονομικής φύσεως ή σε αμφισβήτηση των νέων μεθόδων διδασκαλίας και τεχνολογιών λόγω πεπαλαιωμένων αντιλήψεων (Μίμινου, Σπανακά, 2013).

Εξίσου σημαντική είναι η «Πανευρωπαϊκή έρευνα σε σχολεία σχετικά με την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση», “Survey of Schools: ICT in Education” (2013) που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της Ε.Ε. και είναι προϊόν συνεργασίας του European Schoolnet και του τμήματος Ψυχολογίας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου της Λιέγης. Στην ποσοτική έρευνα η οποία διεξήχθη το 2011 και 2012 σε 31 χώρες (27 χώρες Ε.Ε., Κροατία, Ισλανδία, Νορβηγία και Τουρκία) συμμετείχαν πάνω από 190.000 μαθητές, εκπαιδευτικοί και Διευθυντές εκπαίδευσης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Σύμφωνα με αυτά στην Ε.Ε. υπάρχουν μεταξύ τριών και επτά (3-7) μαθητών ανά υπολογιστή ενώ περισσότερο από το 90% των μαθητών διασυνδέονται με το διαδίκτυο με συνδέσεις broadband, σε ταχύτητες που κυμαίνονται μεταξύ 2 και 30 Mbps. Οι διαδραστικοί πίνακες υπάρχουν στα σχολεία, αλλά η καθιέρωσή τους δεν είναι διαδεδομένη, καθώς χρησιμοποιείται ένας διαδραστικός πίνακας ανά 100 μαθητές. Ταυτόχρονα, η έρευνα υπολογίζει ότι οι μαθητές που φοιτούν σε σχολεία με υψηλό επίπεδο εξοπλισμού (ταχύτητα διασύνδεσης: 10Mbps και άνω, ύπαρξη διαδραστικού πίνακα κτλ) παρουσιάζουν υψηλότερους βαθμούς. Παρόλα αυτά, οι διαφορές τέτοιων σχολείων ανά την Ε.Ε. είναι πολύ μεγάλες (Πανευρωπαϊκή έρευνα σε σχολεία σχετικά με την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, 2013).

Οι Charalampos Karagiannidis et al. (2014) σε έρευνα που πραγματοποίησαν σε δείγμα 89 συμμετεχόντων από όλες τις τάξεις της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διερεύνησαν τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την elearning μάθηση και τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν τα εξής: οι νέες τεχνολογίες προσελκύουν τους εκπαιδευτικούς που βλέπουν θετικά τις ΤΠΕ και τις «φοβούνται» όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία. Το 62% των εκπαιδευτικών χρησιμοποιεί το εργαλείο του word στον Η/Υ σχεδόν όλη μέρα, ενώ το 87% περισσότερο από μία φορά. Το 43% των εκπαιδευτικών χρησιμοποιεί τον επεξεργαστή εικόνας περισσότερο από μία φορά το μήνα. Το 76% των εκπαιδευτικών ισχυρίζεται ότι χρησιμοποιεί τον Η/Υ για να επικοινωνήσει με τους

συναδέλφους τους ενώ το 74% κάνει χρήση του σημειωματάριου (Karagiannidis, Politis, Karaanvidis, 2014).

Σε έρευνα του Αναστασιάδη (2014) που πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής επισκόπησης διερευνήθηκαν οι τάσεις που διαμορφώθηκαν για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση με την χρήση των ΤΠΕ (e-learning) στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα από τη δεκαετία του 1990 και μετά. Η διερεύνηση περιελάμβανε 83 έρευνες εκ των οποίων οι 25 αφορούσαν την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, οι 22 την Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και οι 36 την Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα δεδομένα της έρευνας κατέδειξαν πως οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στον ελλαδικό χώρο έχουν κοινά ευρήματα με έρευνες που ανήκουν στο διεθνή χώρο. Επισημαίνεται η σημασία της επικοινωνίας και συνεργασίας των συμμετεχόντων στη εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθώς και στην ενεργή συμμετοχή των μαθητών. Επίσης, έμφαση δίνεται στην παιδαγωγική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και στον συνδυασμό κοινωνικοπολιτισμικών και γνωστικών προσεγγίσεων.

Ο Κορερ (2015) διερεύνησε το προφίλ των μαθητών που κάνουν μαθήματα εξ αποστάσεως. Η έρευνα έδειξε ότι υπάρχουν διαφορές στον αριθμό των επιδόσεων μελέτης που έχουν επιτευχθεί από μαθητές με συγκεκριμένο προφίλ. Οι μαθητές με προφίλ αυτο-μελέτης πέτυχαν μεγαλύτερη επίδοση σπουδών από τους μαθητές με προτίμηση για τη συνεργατική εργασία. Αντίθετα οι μαθητές με δυσκολίες είχαν ως αποτέλεσμα να κάνουν τη διαδικασία της μελέτης τους λιγότερο αποτελεσματική, λιγότερο ικανοποιητική και να δημιουργήσουν υψηλότερη πιθανότητα εγκατάλειψης των σπουδών (Κορερ, 2015).

Ο Μανωλάς (2014) στη διδακτορική του διατριβή ερεύνησε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση στην εκπαίδευση ενηλίκων στις νέες τεχνολογίες. Με τη χρήση κυρίως της ποσοτικής έρευνας (ερωτηματολόγιο) καθώς και με τη συμβολή ενός τεστ εκμάθησης και διατήρησης εξήγαγε τα εξής συμπεράσματα: το εξ αποστάσεως πρόγραμμα που σχεδιάστηκε ήταν αποδοτικό γιατί το περιβάλλον που δημιούργησε βασιζόταν στις ανάγκες του εποικοδομισμού και της γνωστικής μαθητείας. Επίσης, η παρακίνησή και η συμμετοχή των εκπαιδευομένων στο πρόγραμμα της εξ αποστάσεως διδασκαλίας ήταν μεγάλη καθώς καλύπτονταν οι εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών, αναπτύχθηκε και η αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων η οποία ενεργοποίησε και τη συρρύθμιση της συμπεριφοράς τους. Τέλος επαληθεύθηκε η αρχική υπόθεση ότι η

απόδοση των εκπαιδευομένων σχετιζόταν θετικά με την ικανοποίησή τους, ενώ αντίθετα η σχέση παρακίνησης με την απόδοση δεν ήταν σημαντική (Μανωλάς, 2015).

Στην έρευνα που πραγματοποίησαν οι Albert Sangrà et al. (2016) και δημοσιεύθηκε με άρθρο τους είναι φανερό πως εστιάζουν σε δύο ερευνητικά ερωτήματα: πώς οι ΤΠΕ συμβάλλουν στην ανάπτυξη διαδικασιών διδασκαλίας και μάθησης και ποιες είναι οι διαφορές, αν υπάρχουν, μεταξύ των εκπαιδευτικών στις διάφορες σχολικές βαθμίδες. Από την έρευνα συμπεράναν ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν υψηλό επίπεδο προσδοκίας σε σχέση με τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών και θετική εκτίμηση των επιπτώσεών τους στη μάθηση. Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν υποστήριζαν ότι η χρήση των ΤΠΕ στην τάξη ωφελεί ορισμένες διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης (Sangrà & González-Sanmamed, 2016).

Οι Σκουλαρίδου κ.ά. (2016) σε έρευνα που έκαναν σχετικά με την επίδραση της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης στην ακαδημαϊκή επίδοση και την ικανοποίηση των μαθητών με τη χρήση της πλατφόρμας του «φωτόδεντρου», συμπεράναν ότι ο συνδυασμός της παραδοσιακής διδασκαλίας και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης επιφέρει θετικά αποτελέσματα και αυξάνει την ακαδημαϊκή επίδοση των μαθητών. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποσοτική σε συνδυασμό με ένα τεστ αξιολόγησης της ακαδημαϊκής επίδοσης των μαθητών που δόθηκε από την ερευνήτρια στους συμμετέχοντες μαθητές.

Η έρευνα έδειξε ότι οι μαθητές έχουν καλύτερη επίδοση όταν διδάσκονται τα μαθησιακά αντικείμενα μέσα στη τάξη με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, παρά όταν αφήνονται μόνοι με αυτά και τείνουν να τα μελετούν επιφανειακά και επιπόλαια. Τέλος, οι μαθητές ήταν ικανοποιημένοι από τη συμμετοχή τους στο εξ αποστάσεως πρόγραμμα, από την παρουσίαση του μαθήματος στο «padlet» και από τα μαθησιακά αντικείμενα του «φωτόδεντρου». Εν κατακλείδι προτείνεται η χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ως συμπληρωματικής με σκοπό τη βελτίωση της επίδοσης των μαθητών και την αύξηση της ικανοποίησής τους (Σκουλαρίδου & Μαυροειδής, 2016).

Οι Παπαφιλίππου κ.ά. (2016) παρουσίασαν έρευνά τους κατά την οποία υλοποίησαν συμπληρωματική εξ αποστάσεως διδασκαλία στα πλαίσια της ενισχυτικής διδασκαλίας σε Γυμνάσιο, με την αξιοποίηση ενός ηλεκτρονικού περιβάλλοντος στο μάθημα των μαθηματικών. Οι μαθητές που συμμετείχαν απάντησαν σε ερωτηματολόγια πριν και μετά την παρέμβαση. Διερευνήθηκαν οι στάσεις και οι αντιλήψεις τους για το μάθημα των

μαθηματικών πριν και μετά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας του. Για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας χρησιμοποιήθηκαν η πλατφόρμα eclass του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (ΠΣΔ) καθώς και ένα εκπαιδευτικό παιχνίδι μαθηματικών το «Volcanic Riddles». Τα παιδιά μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης απέκτησαν θετικότερες στάσεις απέναντι στα Μαθηματικά. Απέκτησαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και κίνητρο για την συμμετοχή τους και την αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες, εκπαιδευτικό και συμμαθητές. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η αξιοποίηση των λογισμικών του eclass και του παιχνιδιού μπορούν να λάβουν χώρα με τη μορφή συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην διδασκαλία των μαθηματικών (Παπαφιλίππου, Τσιάτσος, Μανούσου, & Λιοναράκης, 2016).

Οι Παπανικολάου & Μανούσου (2019) μελέτησαν της ένταξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ως μια μορφή συμπληρωματικής εκπαίδευσης σε μαθητές που απουσιάζουν από το σχολείο στην Πρωτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης. Πραγματοποιήθηκε έρευνα δράσης όπου ο κάθε εκπαιδευτικός που συμμετείχε στην έρευνα έκανε χρήση της πλατφόρμας Edmodo και βασίστηκε στις γνώσεις και στις εμπειρίες του. Οι μαθητές αξιοποίησαν την πλατφόρμα, απέκτησαν νέες γνώσεις και δεξιότητες και κατάφεραν να αλληλεπιδράσουν. Με την εφαρμογή αυτής της πλατφόρμας οι εκπαιδευτικοί κατάφεραν να ενθαρρύνουν τους μαθητές στο να μαθαίνουν προάγοντας τη δημιουργικότητα μέσα από ένα πολυμορφικό διαδραστικό υλικό. Παράλληλα από την έρευνα έγινε φανερό ότι η συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει διαδικτυακή «παρέα» σε μαθητές που ζουν απομονωμένοι (Παπανικολάου, & Μανούσου, 2019).

Οι Παγγέ κ.ά. διερεύνησαν την αντίστροφη τάξη ως μέθοδο διδασκαλίας κάνοντας βιβλιογραφική επισκόπηση. Επέλεξαν για την έρευνά τους 10 επιστημονικά άρθρα τα οποία δημοσιεύθηκαν σε επιστημονικά περιοδικά και πρακτικά συνεδρίων στο διαδίκτυο από το 2013 ως το 2017. Τα επιστημονικά αυτά άρθρα αφορούσαν τη διδασκαλία με τη μέθοδο της αντίστροφης τάξης, στη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ευρώπη, την Αμερική και την Ασία. Αντίστροφη μάθηση είναι μια προσέγγιση που επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να εφαρμόσουν μια μεθοδολογία, ή διάφορες μεθοδολογίες με επίκεντρο της μάθησης τον ίδιο τον μαθητή. Πολλοί εκπαιδευτικοί μπορούν ήδη να αναστρέψουν τις τάξεις τους προσεγγίζοντας διαφορετικές μεθόδους από τις συνηθισμένες, έχοντας τους μαθητές τους να διαβάζουν το κείμενο εκτός της τάξης, να

παρακολουθούν συμπληρωματικά βίντεο ή να επιλύουν πρόσθετα προβλήματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η αντίστροφη τάξη ωθεί τους μαθητές στην ενεργό συμμετοχή και στη συνεργασία (Παγγέ, Κατσιγιάννη, Λέκκα & Σακελλαρίου, 2017).

Η Evanthia Bei et al. (2020) διερεύνησαν την αυτονομία των μεταπτυχιακών φοιτητών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου αναπτύσσοντας μια έγκυρη ψυχομετρική κλίμακα μέτρησης σε φοιτητές που παρακολούθησαν μαθήματα με την μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους τα παρουσίασαν στο European Journal of Open, Distance and E-Learning και σχετίζονται με το ότι η αυτονομία διαχωρίζεται σε προσωπική και εκπαιδευτική και εξαρτάται από το κοινωνικό πολιτιστικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο (Bei, Mavroidis, and Giossos, 2020).

Οι Κελενίδου κ.ά. με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής επισκόπησης, μελέτησαν έρευνες που δημοσιεύθηκαν από το 2008-2017 και αφορούσαν την εφαρμογή της σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε πολλές χώρες. Μελετήθηκαν συνολικά σαράντα επτά έρευνες εκ των οποίων οι δέκα πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα. Το δείγμα των συμμετεχόντων ήταν μαθητές που είτε ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές είτε έχουν μαθησιακές δυσκολίες, ακόμη και χαρισματικοί μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικοί. Τα αποτελέσματα της συστηματικής ανασκόπησης ήταν θετικά. Σύμφωνα μ' αυτά η εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης είναι αναπόφευκτη και η μορφή της μπορεί να είναι συμπληρωματική, μικτή και αυτοδύναμη. Οι μαθητές που συμμετείχαν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν ικανοποιημένοι, βελτιώθηκε η επίδοσή τους, εξοικειώθηκαν με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, τις πλατφόρμες διδασκαλίας και τις εφαρμογές (Κελενίδου, Αντωνίου, & Παπαδάκης, 2017).

Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας είναι φανερό πως παρά την πληθώρα ερευνών στον Ελλαδικό και διεθνή χώρο σχετικά με την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τα ερευνητικά δεδομένα, στην προσχολική εκπαίδευση σε παιδιά-μαθητές νηπιαγωγείου είναι ελάχιστα.

Χαρακτηριστική είναι η έρευνα των Βέργου κ.ά. (2016) όπου διερευνήθηκαν με τη μέθοδο της έρευνας δράσης, οι δυνατότητες που προσφέρει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην απόκτηση μουσειακής μαθησιακής εμπειρίας σε μια τάξη 17 μαθητών ενός ολοήμερου νηπιαγωγείου. Ήταν θεαματικά τα αποτελέσματα καθώς οι μαθητές απέκτησαν μέσα από την συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση πολλές γνώσεις για την

μουσειακή αγωγή και τα συμπεράσματα από την διεξαγωγή της έρευνας κατέδειξαν ότι μπορεί να εφαρμοστεί από αυτή την ηλικία η σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η φαντασία και η διάθεση των παιδιών για παιχνίδι ήταν καθοριστικά για την θετική έκβαση του εγχειρήματος της έρευνας καθώς τα παιδιά μέσα από ψηφιακές εφαρμογές των ΤΠΕ με τις οποίες ήρθαν σε επαφή με τη μορφή παιχνιδιού ή της ζωγραφικής και με εικονικές περιηγήσεις σε μουσεία απέκτησαν γνώσεις και έμαθαν να χειρίζονται αυτές τις εφαρμογές. Μέσα από την έρευνα αυτή καταδεικνύεται το ενδιαφέρον των παιδιών για την τέχνη και ο καθοριστικός ρόλος του σχολείου για την επαφή των παιδιών με τον κόσμο της τέχνης (Βέργου, Κουτσούμπα, & Μουζάκης, 2016).

Η Πλατοκούκη (2019) διερεύνησε με τη μέθοδο της έρευνας δράσης, την εφαρμογή της πλατφόρμας Edmodo ως εργαλείο για την συμπληρωματική εξ αποστάσεως διδασκαλία της Ιστορίας και τη συμβολή του στις επιδόσεις και τη γενικότερη στάση των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας. Από τα ευρήματα της έρευνας προέκυψε ότι οι μαθητές απέκτησαν θετική στάση απέναντι στο μάθημα της ιστορίας μέσα από τη διδασκαλία της πλατφόρμας Edmodo, υπήρξε μεγάλη συμμετοχή από την πλευρά των μαθητών οι οποίοι εξέφρασαν την άποψη ότι το μάθημα με αυτό τον τρόπο ήταν πιο ενδιαφέρον, προσιτό και κατανοητό. Παράλληλα αυξήθηκαν οι επιδόσεις των μαθητών στο μάθημα της ιστορίας (Πλατοκούκη, 2019).

Κατά την πρόσφατη υγειονομική κρίση (Φεβρουάριος-Μάιος 2020) και με την κατά κόρον αύξηση της χρήσης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης παγκοσμίως πραγματοποιήθηκαν πληθώρα ερευνών σχετικά με τη χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε πολλές χώρες.

Σύμφωνα με μια ποσοτική μελέτη που έγινε στην Αυστρία σε 3.500 εκπαιδευτικούς που καλύπτουν όλους τους τύπους σχολείων, το 60% των εκπαιδευτικών πιστεύουν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είχε ισχυρό αντίκτυπο και σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα το ίδιο ισχύει και για το 64% των μαθητών. Τα τρία τέταρτα των εκπαιδευτικών αναφέρουν ότι με την εκπαίδευση στο σπίτι απέκτησαν περισσότερες πληροφορίες για την ιδιωτική κατάσταση των μαθητών τους, το 86% ισχυρίζονται ότι λαμβάνουν υπόψη μεμονωμένες καταστάσεις. Από την ανάλυση των δεδομένων συμπεραίνουμε πως οι καθηγητές ειδικής αγωγής εξατομικεύουν περισσότερο τη διδασκαλία, αλλά θα μπορούσαν να διατηρήσουν λιγότερο προσωπική επαφή με τους

μαθητές τους από τους δασκάλους σε κανονικές τάξεις ή τμήματα ένταξης (Survey on online and distance learning, 2020).

Η Σχολική Επιθεώρηση στην Τσεχία διεξήγαγε μια ολοκληρωμένη έρευνα σχετικά με την εξ αποστάσεως μάθηση μέσω τηλεφωνικών συνομιλιών με τους διευθυντές σχεδόν 5.000 δημοτικών και σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης την περίοδο από την 1 έως τις 14 Απριλίου 2020. Σύμφωνα με την έρευνα οι περισσότεροι μαθητές όπως ήταν φυσικό συμμετείχαν στην εξ αποστάσεως διαδικτυακή εκπαίδευση, αν και το 15-20% φέρεται να δυσκολεύτηκε αρχικά λόγω έλλειψης εξοπλισμού ΤΠΕ (H/Y) καθώς και λόγω ανεπαρκούς σύνδεσης στο διαδίκτυο. Επιπλέον αναφέρονται ως παράγοντες ανασταλτικοί για τη συμμετοχή των μαθητών η ύπαρξη χαμηλών κινήτρων και πολλές φορές ακόμα και η έλλειψη υποστήριξης από τους ίδιους τους γονείς. Η εντατική χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, το ενδιαφέρον για τη χρήση της και οι προσδοκίες για περαιτέρω χρήση στο μέλλον είναι σαφώς θετικά ευρήματα. Τα δύο τρίτα των σχολείων που πήραν μέρος στην έρευνα αναμένουν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θα δώσουν περισσότερο χώρο στην ψηφιακή τεχνολογία στην τάξη μετά την επιστροφή τους στο σχολείο (Survey on online and distance learning, 2020).

Το γερμανικό ινστιτούτο Allensbach διεξήγαγε έρευνα με τη μέθοδο της συνεντεύξεως, στην οποία υπογράμμισαν τη σημασία για τους εκπαιδευτικούς της προσωπικής επαφής με τους μαθητές τους που μπορούν να επιτύχουν παράλληλα με την εφαρμογή και υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ωστόσο, μόνο το ένα τρίτο των εκπαιδευτικών κατάφερε να δημιουργήσει και να διατηρήσει μια προσωπική επαφή με τους μαθητές του. Οι μισοί από τους εκπαιδευτικούς αναφέρουν ότι κατάφεραν να πλησιάσουν τους περισσότερους μαθητές τους, το 9% πλησίασε-απέκτησε επαφή μόνο με μερικούς μαθητές τους και το 3% των εκπαιδευτικών δεν κατάφεραν να έρθουν σε επαφή με κανέναν από τους μαθητές του. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι έχουν αντίστοιχα σε ποσοστό 34% περισσότερο άγχος κατά την εκπαιδευτική διδασκαλία και το 36% λιγότερο άγχος σε σύγκριση με την κανονική διδασκαλία. Το πρόσθετο άγχος προκαλείται από τη διαφορετική οργάνωση των καθηκόντων, την παροχή σχολίων στους μαθητές και την αξιολόγηση της εργασίας στο σπίτι. Τα τεχνικά ζητήματα προβλημάτισαν σχεδόν τους μισούς εκπαιδευτικούς και το 40% των εκπαιδευτικών αντιμετώπισαν επιπλέον πίεση. Τέλος στην έρευνα τονίζεται ότι η επαφή με τους γονείς είναι ένα

ιδιαίτερα περίπλοκο ζήτημα ειδικά για τους δασκάλους των μικρών τάξεων όπως του δημοτικού σχολείου (Survey on online and distance learning, 2020).

Η Δρ. Burke και η Δρ. Dempsey από το Τμήμα Εκπαίδευσης του πανεπιστημίου Maynooth της Ιρλανδίας πραγματοποίησαν έρευνα το Μάρτιο του 2020 όπου συμμετείχαν το Τμήμα Εκπαίδευσης και Δεξιοτήτων (DES), το Ιρλανδικό Πρωτοβάθμιο Δίκτυο (IPPN) Υπηρεσία Επαγγελματικής Ανάπτυξης για Εκπαιδευτικούς (PDST), Καθολικά Δημοτικά Σχολεία Management Association (CPSMA), η Ιρλανδική Εθνική Οργάνωση Εκπαιδευτικών (INTO), AnForas Pátrúnachta, τα Συμβούλια Εκπαίδευσης και Κατάρτισης της Ιρλανδίας (ETBI) κ.ά. Συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 2.808 διευθυντές –ηγέτες δημοτικών σχολείων οι οποίοι ρωτήθηκαν για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά την περίοδο που έκλεισαν οι σχολικές μονάδες στην Ιρλανδία κατά την υγειονομική κρίση την περίοδο Μαρτίου-Ιουνίου 2020. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν την καθοριστική σημασία της δια ζώσης εκπαίδευσης για την ψυχροσύνθεση των παιδιών, καθώς πάνω από 1000 διευθυντές σχολείων επισήμαναν πως οι μικροί μαθητές τους επικοινωνούσαν μαζί τους για να δηλώσουν πως τους λείπει το σχολείο. Πάνω από τους μισούς διευθυντές τόνισαν πως το κλείσιμο των σχολείων και κατ' επέκταση η αναγκαία χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είχε αρνητικό αντίκτυπο στους μαθητές.

Στην παραπάνω έρευνα οι ερωτηθέντες θεωρούν πως τα πλεονεκτήματα για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ότι τα παιδιά κατάφεραν να εξερευνήσουν τις δυνατότητες που τους δίνονταν μέσα από τις εφαρμογές, ότι τους δόθηκε η δυνατότητα να αναθεωρήσουν τις ήδη αποκτηθείσες γνώσεις και να περάσουν περισσότερο χρόνο με τις οικογένειές τους. Ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών δεν είχε πρόσβαση στο διαδίκτυο, ενώ επισημαίνεται πως οι εκπαιδευτικοί διακατέχονταν από άγχος και πίεση για να παρέχουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί ένιωσαν θυμό καθώς ήταν απροετοίμαστοι για την παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επισήμαναν πως δεν υπήρχε εμπειρία για την υλοποίησή της, καθώς ήταν ελλιπής η επιμόρφωση και ο τεχνολογικός εξοπλισμός.

Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών αλληλεπιδρούσε με τους μαθητές τους τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 70%. Σχεδόν οι μισοί από τους διευθυντές ανέφεραν ότι υπήρχαν καθορισμένοι κανονισμοί στο δικό τους σχολείο για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με το πώς να αλληλεπιδρούν με τους μαθητές τους σε σχέση με το ρυθμό και τη φύση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ενώ 1 στους 5

διευθυντές ανέφεραν ότι δεν υπήρχαν τέτοιες οδηγίες. Τα οκτώ στα δέκα σχολεία, είχαν ως στόχο-σκοπό σύμφωνα με τη θέσπιση διατάξεων για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση να υποστηρίξουν τους μαθητές τους, αντιθέτως στο 40% των Ειδικών σχολείων πολλοί διευθυντές εφάρμοσαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κυρίως για την υποστήριξη των γονέων.

Σημαντικός αριθμός των διευθυντών ανέφεραν ότι οι μαθητές όταν λείπουν από τα σχολεία στερούνται σχετικά με την κοινωνική τους ανάπτυξη εντός του σχολείου, ωστόσο, αναπτύσσουν δεξιότητες στην ανεξάρτητη μάθηση, την επίλυση προβλημάτων και την ανεξαρτησία. Πάνω από τους μισούς διευθυντές τόνισαν πως κυρίως οι μαθητές της έκτης τάξης του δημοτικού σχολείου στερήθηκαν κατά την υγειονομική κρίση και το κλείσιμο των σχολείων τις κοινωνικές τους δεξιότητες όπως εορτασμούς, λήξη σχολικής χρονιάς, αποχαιρετισμό. Τέλος οι ερωτηθέντες διευθυντές πρότειναν να αξιοποιηθεί η γνώση από την πρόσφατη εμπειρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και να αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς κατά το επόμενο σχολικό έτος (Burke, Ph.D., CPsychol. & Dempsey, Ph.D, 2020).

Οι Κανελλόπουλος και Κουτσούμπα ερεύνησαν με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής επισκόπησης την εφαρμογή της τηλεδιάσκεψης στη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σε προγράμματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και σε επιμορφωτικά προγράμματα που γίνονται εξ αποστάσεως μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης στον ελλαδικό αλλά και στον διεθνή χώρο. Από την έρευνα προκύπτει πως η διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με την τηλεδιάσκεψη, ως μέσο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, είναι εκτενής σε αντίθεση με τον ελλαδικό χώρο. Αντικείμενο έρευνας ήταν 58 άρθρα και αδημοσίευτες διπλωματικές που έλαβαν χώρα σε διάστημα δώδεκα έτη. Τα συμπεράσματα της έρευνας όπως αυτά διαφαίνονται από τη μελέτη των άρθρων έδειξαν πως η τηλεδιάσκεψη προσφέρει αλληλεπίδραση, ικανοποίηση και είναι τρόπος επικοινωνίας για τους συμμετέχοντες μαθητές και εκπαιδευτικούς. Παράλληλα ενθαρρύνει την ενεργητική μάθηση και την καλλιέργεια ψηφιακών δεξιοτήτων (Κανελλόπουλος, 2020).

Οι Κανελλόπουλος κ.ά. (2020) διερεύνησαν την οπτικοακουστική μάθηση και αντίληψη μέσω της τηλεδιάσκεψης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η προσέγγιση του θέματος έγινε με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πόσο σημαντική είναι η επίδραση της οπτικοακουστικής αντίληψης και μάθησης στη μαθησιακή διαδικασία μέσω της τηλεδιάσκεψης κατά την εφαρμογή της

εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, για την ενεργοποίηση του εκπαιδευομένου, την ενίσχυση της μνήμης καθώς και την βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων στη διαδικασία της μάθησης, και καθιστά αναγκαία την προσέγγισή της (Κανελλόπουλος, Κουτσούμπα & Γκίοςος, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

4.1 Σκοπός της έρευνας

Η ερευνητική εργασία έχει ως βασικό σκοπό τη διερεύνηση των απόψεων και αντιλήψεων των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων της Λάρισας ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στα Νηπιαγωγεία.

Επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι: 1) η μελέτη των παραμέτρων που συντελούν στην επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και

2) η καταγραφή των εμπειριών και των προτάσεων των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

4.2 Ερευνητικοί άξονες

Τα ερωτήματα που κυρίως μας προβλημάτισαν και μας απασχόλησαν και αποτέλεσαν το εναρκτήριο έναυσμα και στη συνέχεια τους θεματικούς άξονες των ερωτήσεων της συνέντευξης ήταν:

- Ποιες είναι οι απόψεις και αντιλήψεις των Διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων σχετικά με την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στα Νηπιαγωγεία;
- Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών;
- Ποια είναι τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών;
- Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της Διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης στην εκπαιδευτική διαδικασία;
- Ποια είναι τα εμπόδια και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι προϊστάμενοι των νηπιαγωγείων όσον αφορά την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία;

- Ποιες είναι οι εμπειρίες των Διευθυντών και Προϊσταμένων των Νηπιαγωγείων από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω της υγειονομική κρίσης και το κλείσιμο των σχολικών μονάδων;
- Ποιες είναι οι προτάσεις των Διευθυντών των Νηπιαγωγείων για την επιτυχή εφαρμογή της Διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης στην εκπαιδευτική διαδικασία;

4.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Η μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας υπαγορεύτηκε από τους ερευνητικούς στόχους που τέθηκαν. Η προσέγγιση της έρευνας με την ποιοτική μέθοδο επιβλήθηκε από το ίδιο το θέμα το οποίο διερευνάται καθώς η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο είναι ένα θέμα πρόσφατο, επίκαιρο και πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα καθώς και ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει διερευνηθεί (ή έχει διερευνηθεί ανεπαρκώς, κυρίως με τη μορφή συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης) (Camic, Rhodes & Yardley, 41 2003, Creswell, 2007, Hatch, 2002, LeCompte & Schensul, 1999, Marshall & Rossman, 2014). Για να μπορέσουμε να πραγματοποιήσουμε τους στόχους της έρευνας αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε το εργαλείο της συνέντευξης.

Επιλέχθηκε ως μέθοδος η ποιοτική συνέντευξη γιατί δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να διερευνήσει τις απόψεις των συμμετεχόντων, να μελετήσει ζητήματα που δεν είχαν ερευνηθεί στο παρελθόν, γιατί επιτυγχάνεται μέσα από αυτή η άμεση επικοινωνία με τον συμμετέχοντα και τέλος γιατί μέσα από τη συνέντευξη μπορεί να αναθεωρηθεί ο σχεδιασμός της έρευνας και να προσαρμοστεί εκ νέου. Για τη συλλογή των δεδομένων της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης με τη χρήση ερωτηματολογίου. Σύμφωνα με την Αγγελίδου η συνέντευξη μας προσφέρει πολύτιμα στοιχεία που δε θα μπορούσαμε να ανακαλύψουμε με άλλους τρόπους έρευνας (Αγγελίδου).

Πιο συγκεκριμένα για τη συλλογή των δεδομένων της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης με τη χρήση ερωτηματολογίου, διότι είναι πιο ευέλικτη, επιτρέπει να εμβαθύνουμε περισσότερο, μπορούν να αλλάξουν οι σειρές των ερωτήσεων και να προστεθούν ή να αφαιρεθούν ερωτήσεις ανάλογα με τον εκάστοτε συμμετέχοντα στην έρευνα. Οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους ερωτώμενους κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ήταν ερωτήσεις απλές,

κατανοητές για αυτούς, ήταν σχετικές με τις εμπειρίες τους, τους αφορούσαν και προήγαγαν το διάλογο και την επικοινωνία. Όσον αφορά τη σειρά των ερωτήσεων, οι πρώτες ερωτήσεις είχαν στόχο να κάνουν τον ερωτώμενο να αισθανθεί άνετα και να τον εισαγάγουν στο θέμα της συνέντευξης. Στη συνέχεια οι ερωτήσεις αποσκοπούσαν στην απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων και στην επίτευξη των σκοπών της έρευνας, τη διερεύνηση των απόψεων και αντιλήψεων των συντονιστών, διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων σχετικά με την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο.

Στην έναρξη της συνέντευξης ενημερώνονταν οι ερωτώμενοι και ζητούνταν η άδειά τους για την ηχογράφηση, ώστε να επιτευχθεί μέσω της απομαγνητοφώνησης της συνέντευξης, η αξιόπιστη και πιστή αναπαραγωγή των λόγων των συμμετεχόντων, καθιστώντας σαφές ότι η συνέντευξη μπορούσε να σταματήσει αν ο ερωτώμενος αισθανόταν αμήχανα και άβολα και παράλληλα τονίζονταν ότι θα διαφυλαχθεί η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα του συμμετέχοντα.

4.4 Το πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας

Σύμφωνα με τους Denzin και Lincoln (2008) «η ποιοτική έρευνα είναι μια πλαίσιοθετημένη δραστηριότητα (situated activity), η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Αυτή συνίσταται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο. Μετατρέπουν τον κόσμο σε μια σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών, των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά» (Denzin & Lincoln, 2008: 3).

Η ποιοτική έρευνα ορίζεται ως επί το πλείστον ως η έρευνα κατά την οποία δεν χρησιμοποιούνται στατιστικά και αριθμητικά δεδομένα (Hayes, 2013, Strauss και Corbin, 1994) και πραγματοποιείται σε πραγματικές συνθήκες μέσα από την αλληλεπίδραση του ερευνητή και των συμμετεχόντων και όχι σε τεχνητά περιβάλλοντα (Parker, 1995). Η Willig (2001) αναφέρει πως οι ερευνητές της ποιοτικής έρευνας δίνουν έμφαση στο νόημα

των λόγων των συμμετεχόντων στη συνέντευξη, στις εμπειρίες και στις σκέψεις τους και λιγότερο στα νοήματα που πηγάζουν από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Παρόλα αυτά κατά τη διεθνή βιβλιογραφία παρατηρείται πολύ συχνά μια συνδυαστική μεθοδολογική προσέγγιση κατά την οποία χρησιμοποιείται και η ποιοτική μέθοδος μέσω της συνέντευξης αλλά και η ποσοτική μέσω του τριγωνισμού για την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της έρευνας (Teddlie & Tashakkori, 2003, Πουρκός, 2013).

Η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιεί προσεγγίσεις όπως η παρατήρηση (συμμετοχική και μη συμμετοχική), οι ομάδες εστίασης, η συνέντευξη, η βιογραφική μελέτη, η έρευνα-δράση, η θεμελιωμένη θεωρία, η ανάλυση συνομιλίας, η ανάλυση λόγου κ.ά. (Lund, 2005, Smith, 2003). Για την ανάλυση των δεδομένων πολλοί ερευνητές χρησιμοποιούν τη μέθοδο της κωδικοποίησης με βάση συγκεκριμένες τεχνικές ή της ανάλυσης του περιεχομένου της συνέντευξης, ενώ άλλοι χρησιμοποιούν ηλεκτρονικά προγράμματα με τα οποία γίνεται η επεξεργασία των δεδομένων της ποιοτικής έρευνας όπως είναι τα προγράμματα AQUAD, ATLAS·ti, HyperQual, HyperRESEARCH, Kwalitan, NUDIST, QUALPRO, MAXqda, The Ethnograph) (Flick, 2006, Ιωσηφίδης, 2003, Σπυριδάκης & Ιωσηφίδης, 2006). Επίσης, μπορεί να πραγματοποιηθεί και η ποσοτικοποίηση των δεδομένων ως μέθοδος ανάλυσης και να ακολουθήσει η ερμηνεία τους με τη χρήση ποσοτικών παραμέτρων.

Στην ποιοτική έρευνα ο ερευνητής θεωρεί δεδομένο τον υποκειμενικό χαρακτήρα των δεδομένων που συλλέγονται με τη διαδικασία της συνέντευξης και προσαρμόζει την ανάλυση των δεδομένων λαμβάνοντας τον υπόψη ως αναπόσπαστο μέρος της ερευνητικής διαδικασίας (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Επιπλέον ο ερευνητής προσπαθεί να ενοποιήσει, να γενικεύσει και να ερμηνεύσει τα δεδομένα (Hammersley & Atkinson, 1996, Lofland, 1971, Spradley, 2016). Η ποιοτική έρευνα μας επιτρέπει να συλλέξουμε δεδομένα από ένα μικρό, αντιπροσωπευτικό δείγμα συμμετεχόντων στην έρευνα (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Το δείγμα της έρευνας κατά την ποιοτική προσέγγιση χαρακτηρίζεται από συμμετέχοντες-περιπτώσεις που σύμφωνα με τον Patton (2002) είναι «πλούσιες» σε πληροφορίες (information-rich cases), δηλαδή από άτομα των οποίων οι εμπειρίες και οι απόψεις «προσφέρονται για μελέτη εις βάθος» και από τις οποίες μπορεί ο ερευνητής να εκμαιεύσει σημαντικά δεδομένα για την έρευνα. Σύμφωνα με τη Marshall (1996: 523) «το κατάλληλο μέγεθος δείγματος για μια ποιοτική μελέτη είναι αυτό που απαντάει επαρκώς στην ερευνητική ερώτηση».

Ο ρόλος του ερευνητή στην ποιοτική έρευνα χαρακτηρίζεται από την αμεσότητα και την ενεργό συμμετοχή του στη διαδικασία της συνέντευξης. Ο ερευνητής δεν είναι ο παθητικός παρατηρητής ο οποίος καταγράφει γεγονότα, αλλά εμπλέκεται αλληλεπιδρώντας με τον ερωτώμενο, καταγράφει τις απαντήσεις του και συγχρόνως διατηρεί τον υποκειμενικό χαρακτήρα του φέροντας τις δικές του απόψεις και αντιλήψεις σχετικά με το υπό διερεύνηση θέμα. Σύμφωνα με τους Willig κ.α. με τη μέθοδο του αναστοχασμού μελετά την υποκειμενικότητά του καθώς και των ερωτώμενων και προσπαθεί να διατηρήσει και να επιτύχει την έγκυρη και αξιόπιστη ανάλυση των δεδομένων (Willig, 2008).

Στην ποιοτική έρευνα τίθενται ζητήματα διασφάλισης των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων σύμφωνα με τα οποία καθίσταται αναγκαία η διατήρηση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας των ερωτηθέντων κατά τη διαδικασία της έρευνας αλλά και αργότερα κατά τη δημοσίευσή της (Traianou, 2014).

4.5 Συλλογή δεδομένων και σχεδιασμός της έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη κατά το πρώτο εξάμηνο του σχολικού έτους 2020-2021 με τη μέθοδο της συνέντευξης, στην οποία οι συμμετέχοντες ήταν οι προϊσταμένες και οι διευθύντριες νηπιαγωγείων του νομού Λάρισας. Το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας μας αποτελείται από δύο μέρη και περιλαμβάνει 24 ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τις ερωτήσεις 1 έως 7 και αφορά στη συγκέντρωση στοιχείων δημογραφικού χαρακτήρα. Στο δεύτερο μέρος υπάρχουν ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν και αντιστοιχούν στους ερευνητικούς άξονες οι οποίοι τέθηκαν για τους σκοπούς της έρευνας. Οι ερωτήσεις 8 έως 10 απαντούν στον 1^ο ερευνητικό άξονα, οι ερωτήσεις 11 και 12 αναφέρονται στον 2^ο ερευνητικό άξονα, η ερώτηση 13 αφορά τον 3^ο ερευνητικό άξονα και η ερώτηση 14 απαντά στον 4^ο ερευνητικό άξονα. Οι ερωτήσεις 15 έως 18 απαντούν στον 5^ο ερευνητικό άξονα, οι ερωτήσεις 19 και 21 αναφέρονται στον 6^ο ερευνητικό άξονα και τέλος οι ερωτήσεις 22 έως 24 αφορούν τον 7^ο ερευνητικό άξονα.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τον Νοέμβριο του 2020 εξ αποστάσεως καθώς είχε επέλθει το κλείσιμο των σχολικών μονάδων. Πραγματοποιήθηκαν μέσω των εργαλείων skype, webex και viber και παράλληλα ηχογραφήθηκαν με τη χρήση ενός κινητού. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμαίνονταν από 10 έως και 30 λεπτά. Για τη

συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένα σημειωματάριο για την καταγραφή των δεδομένων, σε συνδυασμό με την ηχογράφηση. Κατά τη μετεγγραφή της συνέντευξης ακολουθήθηκαν κανόνες σημειογραφίας (Τσιώλης, 2014), όπως μικρές και μεγάλες παύσεις, επαναλήψεις λέξεων. Για την προστασία και διαφύλαξη των προσωπικών δεδομένων δεν έγινε καμία αναφορά στα ονόματα των συμμετεχόντων, στα σχολεία και στις τοποθεσίες τους.

Εξαρχής πραγματοποιήθηκε μία πιλοτική συνέντευξη κατά την οποία επισημάνθηκαν κάποιες ερωτήσεις που έπρεπε να αφαιρεθούν ή να μετατραπούν για τη συλλογή των δεδομένων και την αποτελεσματικότητα της έρευνας. Συγχρόνως διαμορφώθηκαν οι ερωτήσεις ανάλογα με τον συμμετέχοντα στην έρευνα, όπως για παράδειγμα άλλες ερωτήσεις έγιναν στην συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου των νηπιαγωγών και άλλες στις διευθύντριες και προϊσταμένες των νηπιαγωγείων.

Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω της ανάλυσης και απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων η οποία βασίστηκε στις αρχές της θεματικής ποιοτικής ανάλυσης του περιεχομένου.

4.6 Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 14 εκπαιδευτικοί που κατείχαν θέση ευθύνης και υπηρετούσαν στα νηπιαγωγεία της Λάρισας. Το σύνολο των προϊσταμένων του νομού Λάρισας είναι 150 νηπιαγωγοί. Συγκεκριμένα στην έρευνα συμμετείχαν μία συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου των νηπιαγωγών, δύο διευθύντριες και έντεκα προϊσταμένες των νηπιαγωγείων της Λάρισας, μία εκ των οποίων υπηρετεί σε τμήμα ένταξης. Εφαρμόστηκε η στρατηγική της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposeful ή purposive ή judgmental sampling) σύμφωνα με την οποία επιλέχτηκε σκόπιμα το δείγμα του οποίου τα μέλη εξυπηρετούσαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους σκοπούς και τα ερωτήματα του υπό διερεύνηση αντικειμένου και μπορούσαν να δώσουν επαρκείς και κατάλληλες πληροφορίες.

Ως περιορισμός της έρευνας αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν γυναίκες καθώς σε ολόκληρο το νομό Λάρισας οι συντονίστριες, διευθύντριες και προϊσταμένες νηπιαγωγείων ανήκουν στο γυναικείο φύλο. Ενδεχομένως το γεγονός αυτό να περιορίζει την έρευνα καθώς στην περίπτωση που θα συμμετείχαν και άτομα του

αντίθετου φύλου (άνδρες) να υπήρχαν και διαφορετικές απόψεις και εμπειρίες κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή.

4.7 Ανάλυση και κατηγοριοποίηση των δεδομένων της έρευνας

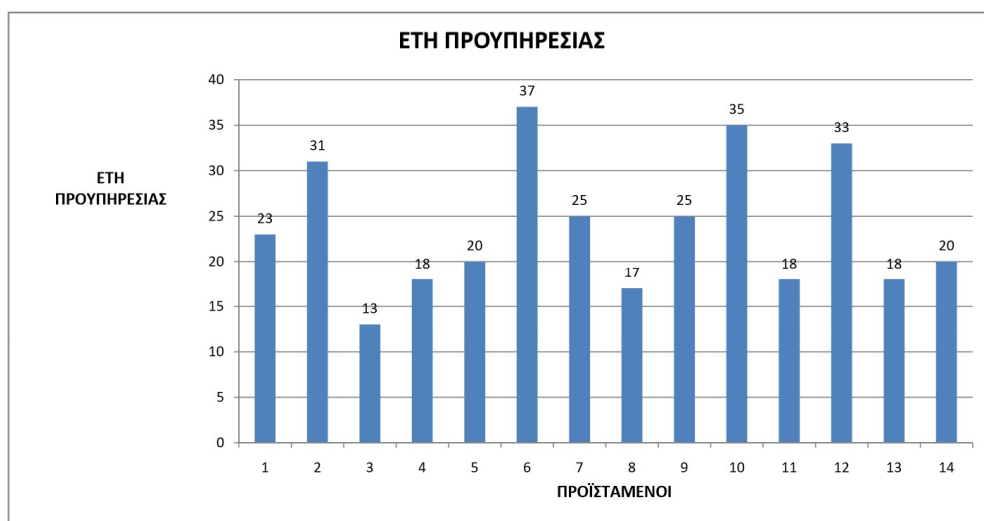
Μετά την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων και την ηχογράφησή τους πραγματοποιήθηκε η απομαγνητοφώνησή τους «μετεγγραφή» (transcription) ώστε να αποκτηθεί μία ολοκληρωμένη αντίληψη για το τι λένε και κάνουν οι ερωτώμενοι. Έπειτα έγινε η ανάγνωση από τη γράφουσα των λόγων των συμμετεχόντων σε μία προσπάθεια να αναδυθούν κωδικοί και λειτουργικοί ορισμοί που σχετίζονται με τα λεγόμενά τους και να δημιουργηθούν κατηγορίες και θεματικές αναλύσεις που οδήγησαν στο να σχηματιστούν ευρύτεροι θεματικοί άξονες. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε σύγκριση των ατομικών κωδικών που δημιουργήθηκαν από τα λόγια των ερωτηθέντων και στο τέλος δημιουργήθηκαν συγκεντρωτικοί πίνακες για το σύνολο των συμμετεχόντων ανά θεματικό άξονα. Πραγματοποιήθηκε θεματική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας σύμφωνα με την οποία δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να εντοπίσει, να περιγράψει και να θεματοποιήσει τα δεδομένα της έρευνας έχοντας ευελιξία και ελευθερία (Braun & Clarke, 2006, Holloway & Tondres, 2003, Roulston, 2001), να προσδιορίσει ο ίδιος επιστημολογικά και θεωρητικά την ανάλυσή του, βασιζόμενος στα ερευνητικά ερωτήματα που έχει θέσει.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων επιτεύχθηκε σε πίνακες που σχηματίστηκαν από την ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων ενώ συγχρόνως παρατίθενται ενδεικτικά λόγια των ερωτηθέντων ανά θεματικό άξονα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Κατά τη συνέντευξη συλλέχθηκαν για τους συμμετέχοντες οι εξής πληροφορίες: η ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν (έως 30 έτη, 31-40, 41-50, 51-60), τα έτη προϋπηρεσίας τους, η θέση τους στην εκπαιδευτική ηγεσία (συντονίστρια, διευθύντρια, προϊσταμένη νηπιαγωγείου), πόσα χρόνια κατέχουν θέση ευθύνης, η κατοχή άλλου πτυχίου και τίτλου (μεταπτυχιακό, διδακτορικό, μετεκπαίδευση Μαράσλειο, εξομοίωση) πέραν του βασικού τίτλου σπουδών και τέλος το επίπεδο της γνώσης τους στις ΤΠΕ.

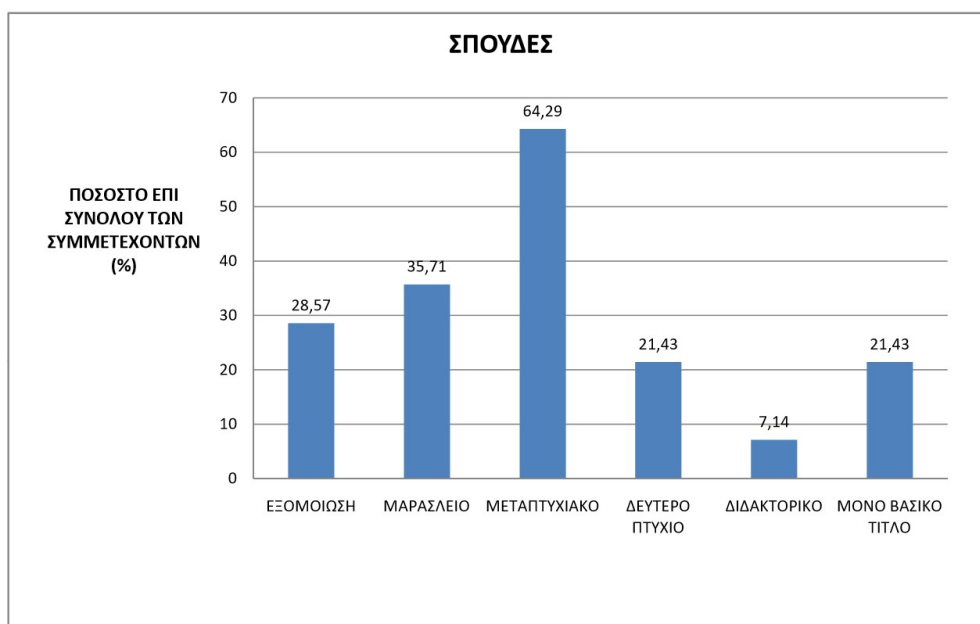
Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων ανήκε στην ηλικιακή ομάδα 51-60 έτη και η προϋπηρεσία τους κυμαίνεται από 13 έως 37 έτη (Γράφημα 1). Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα κατέχουν θέση ευθύνης και η προϋπηρεσία τους σε τέτοια θέση κυμαίνεται από 3 έως 11 έτη (Γράφημα 2). Επίσης, εξετάστηκε η κατοχή τίτλων σπουδών πέρα του βασικού και τα δεδομένα οδήγησαν στα εξής συμπεράσματα. Σε ποσοστό συμμετεχόντων 35,71% του δείγματος παρακολούθησαν Μετεκπαίδευση Μαράσλειο, σε ποσοστό 21,43% έχουν δεύτερο πτυχίο, σε ποσοστό 64,29% κατέχουν μεταπτυχιακό, και μία συμμετέχουσα είναι κάτοχος διδακτορικού 7,14% (Γράφημα 3). Επιπροσθέτως όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι γνώστες των νέων τεχνολογιών και έχουν τις πιστοποιήσεις σε Α και Β επίπεδο.

Γράφημα 1: Έτη προϋπηρεσίας

Γράφημα 2: Προϋπηρεσία σε θέση ευθύνης

Γράφημα 3: Σπουδές

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου οργανώθηκαν σε επτά θεματικούς άξονες. Αναλυτικότερα, ο πρώτος θεματικός άξονας αφορούσε την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στα νηπιαγωγεία και περιλάμβανε τρεις βασικές ερωτήσεις. Στην πρώτη ερώτηση διερευνήθηκαν οι απόψεις των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων σχετικά με την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, στη συνέχεια ερωτήθηκαν πιο εξειδικευμένα για την εφαρμογή της εξΑΕ κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης των

Μάρτιο και τον Νοέμβριο του 2020, καθώς και για το βαθμό που μπορεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση να αντικαταστήσει τη δια ζώσης εκπαίδευση.

Ο δεύτερος θεματικός άξονας αναφερόταν στα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και περιλάμβανε δύο βασικές ερωτήσεις. Στην πρώτη ερώτηση οι νηπιαγωγοί κλήθηκαν να αναφέρουν τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών και στη δεύτερη τα οφέλη που ενδεχομένως απέκτησε η σχολική τους μονάδα από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Ο τρίτος θεματικός άξονας αφορούσε τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να αναφέρουν τα αρνητικά χαρακτηριστικά της εξΑΕ τα οποία έγιναν αντιληπτά από την εκπαιδευτική κοινότητα κατά την εφαρμογή της εξΑΕ.

Ο τέταρτος θεματικός άξονας περιλάμβανε μία ερώτηση και αφορούσε τις προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Ο πέμπτος θεματικός άξονας αποτελούνταν από τέσσερις ερωτήσεις και αποσκοπούσε στο να αναδειχθούν τα εμπόδια και οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι διευθυντές και οι προϊστάμενοι των νηπιαγωγείων όσον αφορά την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Για τον σκοπό αυτό ερωτήθηκαν για τα προβλήματα και τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν στη σχολική τους μονάδα κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά την υγειονομική κρίση, για τη συνεργασία τους με τα στελέχη εκπαίδευσης, για την υποστήριξη και την ενθάρρυνση που είχαν μέσα από αυτή τη συνεργασία. Επίσης, ρωτήθηκαν για τη συνεργασία τους με τους γονείς των παιδιών που ανήκαν στη σχολική τους μονάδα αλλά και για τη στάση των εκπαιδευτικών που υπηρετούσαν σ' αυτήν.

Ο έκτος θεματικός άξονας ήταν έτσι δομημένος ώστε να καταγραφούν οι εμπειρίες των Διευθυντών και Προϊσταμένων των Νηπιαγωγείων από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω της υγειονομική κρίσης και το κλείσιμο των σχολικών μονάδων. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν σε τρεις ερωτήσεις οι οποίες αφορούσαν τις εμπειρίες τους από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Κατέθεσαν την προσωπική τους άποψη μέσα από τα βιώματά τους σχετικά με την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης η οποία για πρώτη φορά εφαρμόστηκε στην

Ελλάδα στην προσχολική αγωγή. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αφορούσαν πιο συγκεκριμένα τις μορφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που χρησιμοποιήθηκαν στις σχολικές μονάδες που υπηρετούσαν, κατά την πρώτη καραντίνα τον Μάρτιο του 2020 αλλά και κατά τη διάρκεια της αναστολής της λειτουργίας των σχολικών μονάδων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης τον Νοέμβριο του 2020 καθώς και το αν προτίθενται να εφαρμόσουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μία συμπληρωματική μέθοδο στην εκπαιδευτική διαδικασία μετά την επιστροφή στη σχολική τάξη.

Τέλος ο έβδομος και τελευταίος θεματικός άξονας ήταν αφιερωμένος στο να παρουσιαστούν οι προτάσεις των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων για την επιτυχή εφαρμογή της διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης στην εκπαιδευτική διαδικασία απαντώντας σε τρεις ερωτήσεις. Συγκεκριμένα ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να προτείνουν αλλαγές και βελτιώσεις ώστε να γίνει πιο αποτελεσματική και επιτυχής η χρήση της εξ αποστάσεως στην προσχολική αγωγή σύμφωνα με την εμπειρία που απέκτησαν κατά τη διάρκεια της αναστολής της λειτουργίας των σχολικών μονάδων. Επιπλέον κλήθηκαν να παρουσιάσουν τους τρόπους για την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μια μορφή συμπληρωματικής εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή. Στο τέλος, η συνέντευξη ολοκληρώθηκε ζητώντας από τους συμμετέχοντες να αναφέρουν και να προσθέσουν οτιδήποτε θεωρούσαν άξιο λόγου και δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να καταγραφεί μέσα από τις ερωτήσεις που τους απευθύνθηκαν.

Μέσα από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων προέκυψαν 107 κωδικοί, οι οποίοι κατανεμήθηκαν σε 16 κατηγορίες.

Οι κατηγορίες ταξινομήθηκαν στους εξής επτά θεματικούς άξονες:

1. Εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης
2. Πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης
3. Μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης
4. Προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης
5. Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξΑΕ
6. Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων σχετικά με την εφαρμογή της εξΑΕ
7. Προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ

Για κάθε έναν από τους θεματικούς άξονες αναλύθηκαν τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από τις συνεντεύξεις και παρουσιάστηκαν με τη μορφή πινάκων.

5.1 Πρώτος θεματικός άξονας: Εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ένα θέμα σύγχρονο και επίκαιρο που απασχόλησε και απασχολεί ολόκληρη την εκπαιδευτική κοινότητα ιδιαίτερα το τελευταίο χρονικό διάστημα Μάρτιο και Νοέμβριο του 2020. Στον συγκεκριμένο θεματικό άξονα οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με την εφαρμογή της με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην προσχολική εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης. Κατά την ανάλυση των δεδομένων δημιουργήθηκαν 21 κωδικοί.

Οι περισσότεροι προϊστάμενοι εμφανίζονται επιφυλακτικοί ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: *« πιστεύω ότι είναι ένα δύσκολο εγχείρημα είναι αρκετά δύσκολο για αυτή την ηλικία το καταλαβαίνω ότι γίνεται... για ποιους λόγους γίνεται, ότι είναι αναγκαίο τα παιδιά να έρχονται με κάποια επαφή έστω με τους συμμαθητές τους, με τη νηπιαγωγό τους γιατί είναι πολύς ο καιρός που μένουν στην καραντίνα και δεν θα κάνει καλό από άποψη ψυχολογίας και μόνο, αλλά είναι πολύ δύσκολο όσον αφορά το παιδαγωγικό κομμάτι γιατί τα παιδιά... εντάξει δεν μπορούν να μάθουν με αυτό τον τρόπο, χρειάζεται το σχολείο»* (προϊσταμένη 8), *« αρχικά δεν συμφωνούσα εγώ, συμφωνώ να αξιοποιείται η τεχνολογία προκειμένου να ξεπεραστούν οι δυσκολίες...»* (προϊσταμένη 11), άλλοι εξέφρασαν θετική άποψη *«θα έλεγα ότι συμφωνώ ως μία λύση ανάγκης ειδικά όπως εφαρμόστηκε την πρώτη φορά ήταν μία λύση ανάγκης»* (διευθύντρια 1), ενώ κάποιοι δήλωσαν *«ναι συμφωνώ και πρέπει να χρησιμοποιούμε και υπολογιστές και άλλα μέσα για να γίνεται η εκπαίδευση ενδιαφέρουσα»* (προϊσταμένη 5), *«η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι μία, όπως θα το πω προσέχοντας τις λέξεις, αναγκαστική λύση σίγουρα για την προσχολική αγωγή δεν είναι τόσο εύκολο αλλά είναι μία λύση ανάγκης για να καλύψουμε το κενό δεδομένων των συνθηκών των θεμάτων υγείας, μπορεί να εφαρμοστεί σίγουρα στην τάξη με τον εκπαιδευτικό τελείως διαφορετικά, αλλά όταν ο γονιός δεν έχει τις γνώσεις και συχνά δεν έχει και το χρόνο δημιουργούνται πάρα πολλά προβλήματα αλλά είναι ανάγκη και έπρεπε να εφαρμοστεί»* (συντονίστρια), *«πιστεύω ότι για τόσο μικρές ηλικίες δεν μπορεί να την αντικαταστήσει εννοείται όμως επειδή δεν μπορεί να γίνει αλλιώς έχει κάποιο ενδιαφέρον και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αυτή τη στιγμή»* (προϊσταμένη 5).

Κάποιοι άλλοι είναι ξεκάθαρα αρνητικοί: «Την κρίνω ανεπαρκή με τον τρόπο που λειτουργεί τώρα, την κρίνω ανεπαρκή.... η εκπαίδευση είναι τελείως άδικη και άνιση» (προϊσταμένη 11), έντεκα από αυτούς δηλώνουν πως η δια ζώσης δεν αντικαθίσταται με τίποτα «όχι με τίποτα δεν μπορεί να αντικαταστήσει την δια ζώσης διδασκαλία... ήταν μία λύση ανάγκης» (προϊσταμένη 10), «όχι δεν πιστεύω σε καμία περίπτωση ότι η δια ζώσης εκπαίδευση αντικαθίσταται, δια ζώσης εκπαίδευση σημαίνει ότι μυαλό και σώμα εκπαιδεύονται και συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία» (προϊσταμένη 1), «δεν πληρεί προϋποθέσεις και στόχους της προσχολικής εκπαίδευσης.... είναι μία απόφαση που σε συνδυασμό με το ωράριο που επιλέχθηκε, δημιουργεί μόνο προβλήματα και δεν εξυπηρετεί κανέναν παιδαγωγικό στόχο» (προϊσταμένη 9), «σε καμία απολύτως περίπτωση με τίποτα δεν πιστεύω ότι μπορεί να αντικαταστήσει τη δια ζώσης εκπαίδευση όλο αυτό που γίνεται από ανάγκη και μόνο και λίγο.. λίγο, πολύ λίγο είναι αυτό που βοηθάει τα παιδιά» (προϊσταμένη 2), «θα την έκρινα ως αναγκαιότητα όμως δεν υπάρχει ούτε το υπόβαθρο όλων, εκπαιδευτικών, μαθητών, γονιών, ούτε η υποδομή ο εξοπλισμός, το ίντερνετ» (προϊσταμένη 1), «δεν ήταν ιδιαίτερα επιτυχής θεωρώ γιατί την πρώτη φορά τουλάχιστον το Μάρτιο, δηλαδή από το Μάρτιο και μετά που ξεκινήσαμε, γιατί δεν υπήρχε η ανάλογη ετοιμότητα, δεν υπήρχαν οι ανάλογες γνώσεις, όλοι αιφνιδιαστήκαμε κατά κάποιο τρόπο εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς, στελέχη, όλοι» (διευθύντρια 1).

Από την άλλη μεριά υπάρχουν και εκείνοι οι διευθυντές και προϊστάμενοι νηπιαγωγείου που θεωρούν πως ως ένα βαθμό μπορεί να αντικαταστήσει την δια ζώσης διδασκαλία: «θεωρώ αποτελεσματική αλλά όχι άριστη, μία λύση που μέχρι ένα μικρό βαθμό, όμως η δια ζώσης εκπαίδευση είναι αναγκαστική στο νηπιαγωγείο και σε ιδιάζουσες συνθήκες θα πρέπει να εφαρμόζεται» (συντονίστρια), «είναι ένα καλό μέτρο είναι μία καλή μέθοδος τα παιδιά το χαρήκανε βρήκανε τους φίλους τους πραγματικά μπορούμε να δώσουμε και κάποιες εργασίες για να προχωρήσει όχι βέβαια σε καμία περίπτωση δεν αντικαθιστά τη βιωματική εκπαίδευση» (προϊσταμένη 2).

Σε αντίθεση ένα μεγάλο ποσοστό εκφράζεται έχοντας θετική στάση απέναντι στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και αναφέρει κάποια πρόσθετα μέτρα που πρέπει να ληφθούν: «Εε για να στεφθεί με επιτυχία το εγχείρημα χρειάζεται προετοιμασία και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που πολλοί αγνοούν ακόμα και τις βασικές γνώσεις» (προϊσταμένη 3), «Θεωρώ ότι είναι αναγκαίο να γίνεται γιατί τα παιδιά δεν πρέπει να είναι τόσες πολλές μέρες εκτός εκπαίδευσης αλλά πιστεύω ότι δεν έχουν πάρει τα κατάλληλα

μέτρα. Συμφωνώ ότι στην αρχή δεν γνώριζαν πως έπρεπε να γίνει όλο αυτό, αλλά και πάλι αυτή τη στιγμή τους βρίσκω τελείως ανέτοιμους, έπρεπε να προσφέρουν περισσότερα εφόδια και στους μαθητές και στους εκπαιδευτικούς» (προϊσταμένη 8), «η εφαρμογή μπορούμε να πούμε ότι έγινε λίγο απότομα αυτό θα... περισσότερο θα έλεγα λόγω αυτών των συνθηκών και καλούμασταν ως εκπαιδευτικοί και να αντιμετωπίσουμε διάφορα προβλήματα και μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, αλλά νομίζω όμως μέσα από καλή διάθεση και θέληση, μια και άλλη επιλογή δεν υπήρχε ήταν αναπόφευκτο ότι έπρεπε να γίνει.... δεν μπορεί να αντικαταστήσει την δια ζώσης εκπαίδευση και διδασκαλία εε.. γνωρίζουμε όλοι είτε λίγα χρόνια υπηρεσίας έχουμε είτε περισσότερα, ότι ο εκπαιδευτικός αναπτύσσει μια πολύ στενή επαφή με το μαθητή του με το νήπιο μέσα από αυτή την επαφή, μια πολύ στενή παιδαγωγική σχέση γενικότερα οπότε δεν μπορεί να την αντικαταστήσει, αλλά όμως δεν παύει να αποτελεί και ένα εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού, το οποίο μπορεί να το χρησιμοποιήσει και όπως τώρα έτσι, όταν δεν είναι δυνατόν να υπάρξει φυσική παρουσία, όπως και τώρα με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε» (διευθύντρια 2).

Επιπρόσθετα αξίζει να αναφερθεί η άποψη προϊσταμένου κατά την οποία η εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσφέρει νέες δυνατότητες στους μαθητές «θα έλεγα ότι στηρίζει διαφορετικούς ρυθμούς, μορφές μάθησης και εκπαιδευτικής διαδικασίας, προωθεί το πνεύμα της συνεργασίας με πολλές πλατφόρμες δίνουν και αυτή τη δυνατότητα, προάγει την ανακαλυπτική μάθηση καθώς το παιδί μπορεί να ανακαλύψει πάρα πολλές άλλες εφαρμογές και διεξόδους» (προϊσταμένη 7).

Α) Εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικοί/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Απόψεις για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	ΔΔΥ=Διαπίστωση της δυσκολίας της εξΑΕ	5
	ΘΕΣΤΕΦ=Θετική στάση ως προς την εφαρμογή της	6

	ΑΙΦΕΦ=Αιφνιδιαστική εφαρμογή της	5
	ΚΑΤΑΝ=Κατανόηση της αναγκαιότητάς της	7
	ΑΠΤΕΧΝ=Απαραίτητη η χρήση της τεχνολογίας	3
	ΒΠΚΑΠ=Βοηθάει τα παιδιά να καλύψουν την απόσταση (καθώς δεν υπάρχει η διαζώσης)	4
	ΑΝ=Ανεπαρκής	2
	ΑΝΣΗΔΖ=Αναμφισβήτητη η σημασία της διαζώσης- αναντικατάστατη	12
	ΑΠΕΞ=Αποτελεσματική η εξΑΕ	1
	ΑΠΥΠΡ=Αποδοχή της εξΑΕ υπό προϋποθέσεις	4
	ΧΑΡΑΝ=Χαρακτηρισμός της εξΑΕ ως ανεπιτυχής	2
	ΕΝΑΞ=Ενδιαφέρουσα η αξιοποίησή της εξΑΕ	2
	ΑΠΡΑΓ=Αντίκειται σε προϋποθέσεις και στόχους της προσχολικής αγωγής	2
	ΔΠΡ=Διαπίστωση της ύπαρξης προβλημάτων	7
	ΑΠΜΑΘ=Αποκλεισμός μαθητών από την εξΑΕ	2
	ΑΡΣΤ=Αρνητική στάση ως προς την εξΑΕ στο νηπιαγωγείο	3
	ΑΠΩΡΝ=Απαραίτητη η ωριμότητα των	1

	νηπίων	
	ΑΝΠΓ=Αναγκαιότητα η στήριξη και η παρουσία των γονιών στο εξ αποστάσεως μάθημα	1
	ΑΝΑΞΤΕΧ=Αναγκαία η αξιοποίηση της τεχνολογίας	2
	ΕΠΓΝΑΜ=Επιφέρει γνωστικό άγχος σε μαθητές	1
	ΕΠΣΤΡΕΚ=Επιφορτίζει με στρες τους εκπαιδευτικούς	1

Πίνακας 1: Πρώτος θεματικός άξονας: Εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

5.2 Δεύτερος θεματικός άξονας: Πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Στον δεύτερο θεματικό άξονα οι συντονιστές, διευθυντές και προϊστάμενοι των νηπιαγωγείων απαρίθμησαν τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Για την ανάλυση του συγκεκριμένου θεματικού άξονα καθορίστηκαν 12 κωδικοί και δύο κατηγορίες. Οι περισσότεροι προϊστάμενοι θεωρούν πως τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχουν να κάνουν με τη διατήρηση της επαφής ανάμεσα στο μαθητή, τους συμμαθητές του και τη νηπιαγωγό. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «τα πλεονεκτήματα είναι ότι οι μαθητές δεν χάνουν την επαφή τους με την εκπαιδευτική διαδικασία αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, είναι βέβαια στο σπίτι τους, αλλά έρχεται σε επαφή με τα γνωστικά αντικείμενα που κάνουμε και ακόμη και όχι μόνο με τα γνωστικά αντικείμενα αλλά και με τους συμμαθητές τους, οπότε δεν χάνεται αυτή η επαφή και μπορούν μέσα από εκεί να συνεχίσουν τα μαθήματά τους, την επικοινωνία τους και αυτή η σχέση που είχαμε να μη χαθεί, η παιδαγωγική σχέση που έχει συναφθεί μεταξύ τους να μη χαθεί. Υπάρχει και η αυτή που εφαρμόζουμε τώρα σε πραγματικό χρόνο, η τηλεδιάσκεψη που μπορεί διευκολύνει τους μαθητές να κάνουν πάρα πολλές εργασίες» (διευθύντρια 2), τρεις προϊστάμενοι υποστηρίζουν πως δεν υπάρχουν πλεονεκτήματα «σε σχέση με τη μάθηση όχι δεν έχει πλεονεκτήματα, οι υπολογιστές ήταν απλά επικουρικοί σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη βιωματική μάθηση απλά βοηθούσαν.. βοηθούσαν σε καλό βαθμό όταν τα χρησιμοποιούσαν σωστά μέσα στο νηπιαγωγείο, αλλά δεν μπορεί σε καμιά

περίπτωση να αντικαταστήσει τη μάθηση μέσα στο νηπιαγωγείο» (προϊσταμένη 2). Αξίζει να αναφερθεί και η άποψη του προϊσταμένου «γενικώς δεν υπάρχουν χρονικοί περιορισμοί με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ένας μαθητής ο οποίος μπορεί να είναι άρρωστος παραμένει σπίτι για μεγάλο χρονικό διάστημα μπορεί να παρακολουθήσει από το σπίτι και το γεγονός ότι ένα μάθημα είναι διαθέσιμο ανά πάσα στιγμή ίσως το κάνει προσιτό» (προϊσταμένη 4).

Ως όφελος για τη σχολική μονάδα οι περισσότεροι θεωρούν ότι είναι η εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τη χρήση συγκεκριμένων λογισμικών, πλατφορμών και εφαρμογών χρήσιμων για την υλοποίηση της διαδικτυακής διδασκαλίας. Κάποιος από τους συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρει πως όφελος ήταν «η συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μετά την απότομη και άκαιρη διακοπή της λόγω της υγειονομικής κρίσης και η επαφή με τα παιδιά» (προϊσταμένη 3), καθώς και η απόκτηση γνώσεων από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τη χρήση των νέων τεχνολογιών «από την προηγούμενη εμπειρία της καραντίνας του Μαρτίου που εφαρμόστηκε εξ αποστάσεως εκπαίδευση το μόνο όφελος για τη σχολική μονάδα που μπορώ να διακρίνω είναι η μεγαλύτερη εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τις νέες τεχνολογίες» (προϊσταμένη 9), «τα οφέλη ήταν προσωπικά ότι δηλαδή εμείς καταρτιστήκαμε περισσότερο και μάθαμε περισσότερα πράγματα για τη χρήση κάποιων προγραμμάτων κατάλληλα για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση» (προϊσταμένη 5).

B) Πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικού/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Πλεονεκτήματα	ΔΕΠΜΔ=Διατήρηση της επαφής μαθητών-δασκάλων	3
	ΑΠΙΔΜΤΠΕ=Απόκτηση ικανοτήτων, δεξιοτήτων των μαθητών στις ΤΠΕ	3
	ΕΜΓΝΑ=Επαφή μαθητών με γνωστικό αντικείμενο	1
	ΔΥΧΠ=Δεν υπάρχουν χωροχρονικοί περιορισμοί στην ασύγχρονη εξΑΕ	1

	ΕΠΕΚ=Επιστροφή των εκπαιδευτικών στα σπίτια τους	1
	ΑΠΠΑ=Απουσία-ανυπαρξία πλεονεκτημάτων	3
Οφέλη για τη σχολική μονάδα	ΕΨΥΜ=Ενθάρρυνση, ψυχολογική υποστήριξη των μαθητών	3
	ΕΣΧΜΗΥ=Εξοπλισμός της σχολικής μονάδας με Η/Υ	2
	ΕΞΕΚΤΕΧ=Εξοικείωση εκπαιδευτικών με τις νέες τεχνολογίες	7
	ΑΝΟΦ=Ανυπαρξία οφέλους	3
	ΩΧΗΥ=Ωθηση για χρήση Η/Υ στην τάξη	1
	ΕΜΕΚ=Επαφή μεταξύ μαθητών εκπαιδευτικών	1

Πίνακας 2: Δεύτερος θεματικός άξονας: Πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

5.3 Τρίτος θεματικός άξονας: Μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Ο τρίτος θεματικός άξονας αφορά τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι συμμετέχοντες αναφέρουν ως μειονεκτήματα την έλλειψη τεχνολογικού εξοπλισμού τόσο για τους μαθητές αλλά και για τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και την διαφορετική προσέγγιση της μάθησης καθώς λείπει η βιωματική μάθηση και είναι μειωμένη ή ελλιπής η αλληλεπίδραση και ανατροφοδότηση. Δημιουργήθηκαν 14 κωδικοί κατά την ανάλυση των δεδομένων. Χαρακτηριστικά μπορούν να αναφερθούν τα λόγια των εκπαιδευτικών: *«επιβάλλεται η ύπαρξη εξοπλισμού που δεν τον έχουν όλες οι οικογένειες, απαιτούνται βασικές γνώσεις χειρισμού που δεν τις έχουν φυσικά οι μικροί μαθητές, άρα επιβάλλεται να μπορεί και ο γονιός να συμμετέχει, η μάθηση δεν είναι απαραίτητα διαδραστική, δεν υπάρχει απαραίτητα ανατροφοδότηση, δεν είναι βιωματική, τα μικρά παιδιά δε νιώθουν άνετα να εκφραστούν μπροστά σε μία οθόνη όπου βλέπουν απέναντι τους*

γονείς των συμμαθητών τους, ο εξοπλισμός κοστίζει και χωρίς αυτόν δεν υπάρχει δυνατότητα πρόσβασης σε όλους τους μαθητές, ούτε η σύνδεση του διαδικτύου είναι δεδομένη σε κάθε σπίτι» (προϊσταμένη 1), «τα μειονεκτήματα έτσι όπως τα ζήσαμε έστω αυτό το λίγο το χρονικό διάστημα, φυσικά το ένα το είπαμε, ότι δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη φυσική παρουσία του εκπαιδευτικού, αυτό είναι το σίγουρο, υπήρχαν και κάποια τεχνικά προβλήματα λόγω του μεγάλου αριθμού των μαθητών και εκπαιδευτικών, δε.. υπήρχαν προβλήματα στη σύνδεση, υπήρχαν προβλήματα ότι κάποια κάποιες οικογένειες δεν διαθέτουν ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ούτε tablet και.. και ακριβώς η μία οικογένεια η οποία έχει δύο και τρία παιδιά στο δημοτικό την ίδια ώρα έπρεπε να μοιράζονται και οι γονείς δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν σε όλο αυτό. Αυτά ζήσαμε τα αρνητικά αυτές τις λίγες μέρες» (διευθύντρια 2).

Επίσης, άλλοι προϊστάμενοι τονίζουν ότι παρουσιάζονται πολλά τεχνικά προβλήματα που λειτουργούν ανασταλτικά και εμποδίζουν τη σύνδεση των μαθητών στο μάθημα «ότι πολλά παιδιά βρίσκονται εκτός της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης γιατί δεν έχουν τον απαραίτητο εξοπλισμό, δεν υπάρχει καλή σύνδεση, το webex έχει πολλά προβλήματα, αλλά και πριν σε προηγούμενη καραντίνα υπήρχαν πάρα πολλά προβλήματα όσον αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.... σε μας στο νηπιαγωγείο πρέπει να είναι οπωσδήποτε και οι γονείς μαζί με το παιδί οπότε είναι πάρα πολύ δύσκολο όταν η οικογένεια έχει ένα και δύο και τρία παιδιά να βρίσκεται δίπλα στο παιδί. Οι συναδέλφισσες, οι νηπιαγωγοί πιστεύω.. ότι στους νηπιαγωγούς είναι πάρα πολύ δύσκολο γιατί δεν έχουνε μάθει να κάνουν εκπαίδευση με αυτό τον τρόπο και ούτε έχουνε κάνει κάποια σεμινάρια που θα μπορούσε να τους βοηθήσει, είναι πάρα πολύ λίγα τα σεμινάρια που έχουν γίνει για αυτό το θέμα και πολλές συναδέλφισσες δεν έχουν και την οικειότητα με τον υπολογιστή ούτε τις απαραίτητες γνώσεις» (προϊσταμένη 8), εκφράζουν την αντίθεσή τους στην απαίτηση για ενασχόληση των μικρών μαθητών και την παρακολούθηση του διαδικτυακού μαθήματος για αρκετές ώρες, πράγμα που έχει αρνητική επίπτωση στην υγεία τους «η αυξημένη χρήση του υπολογιστή που όσοι ασχολούμαστε με τα παιδαγωγικά γνωρίζουμε ότι αντίκειται για λόγους και αντενδείκνυται για λόγους ασφαλείας και υγείας των μικρών παιδιών» (προϊσταμένη 3), «καταρχήν απαιτεί από το μαθητή ωριμότητα και δέσμευση, οι μαθητές δεν μπορούν να αξιολογήσουν τι είναι πραγματικά σημαντικό και χρήσιμο, η επιτυχία του μαθήματος εξαρτάται πάντα από την τεχνολογία η οποία τις περισσότερες φορές δεν ανταποκρίνεται, μπορεί να αποτύχει το μάθημα, κάποιοι μαθητές δεν έχουν πρόσβαση στην απαιτούμενη τεχνολογική εκπαίδευση, δεν έχουν γνώσεις χειρισμού του υπολογιστή, κάποιοι αποφεύγουν

το μάθημα, οπότε κίνητρο επίσης δεν υπάρχει, ανταγωνισμός δεν υπάρχει» (προϊσταμένη 4), «δεν μπορούμε να παίζουμε, δεν μπορούμε να συνεργαστούμε, δεν μπορούμε να κάνουμε ομαδικά πράγματα και άλλα είναι τα μειονεκτήματα μπορώ να συνεχίσω..δυστυχώς οι γονείς έχουν τον πρώτο και τελευταίο λόγο, παράδειγμα στην οθόνη» (προϊσταμένη 10).

Γ) Μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικού/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Μειονεκτήματα	ΕΕΗΥ=Έλλειψη εξοπλισμού Η/Υ	6
	ΔΕΚΠ=Διαφοροποίηση ως προς το είδος της κοινωνικοποίησης των παιδιών	2
	ΑΠΡΠΔ=Αδυναμία πρόσβασης των παιδιών στο διαδίκτυο	4
	ΑΠΒΜ=Απουσία βιωματικής μάθησης	4
	ΜΕΠΣΤ=Μη εκπλήρωση παιδαγωγικών στόχων	2
	ΥΤΠΡ=Υπαρξη τεχνικών προβλημάτων	3
	ΠΓΜ=Η παρουσία των γονιών στο μάθημα	2
	ΕΚΕΠΕΚ=Έλλειψη κατάρτισης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών	2
	ΕΛΩΡ=Επιλογή λανθασμένης ώρας τηλεκπαίδευσης	1
	ΑΠΑΧΗΥΜ=Απαιτείται η αυξημένη χρήση του Η/Υ από τους μαθητές	1

	ΕΦΠΜ=Έλλειψη φυσικής παρουσίας του μαθητή	5
	ΕΑΛ=Έλλειψη αλληλεπίδρασης	3
	ΕΓΝΗΥΓ=Έλλειψη γνώσεων Η/Υ από γονείς	1
	ΜΣΜ=Μη ικανοποιητική συμμετοχή μαθητών	2

Πίνακας 3: Τρίτος θεματικός άξονας: Μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

5.4 Τέταρτος θεματικός άξονας: Προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ

Στον τέταρτο θεματικό άξονα οι συμμετέχοντες παρέθεσαν τις προϋποθέσεις για να υλοποιηθεί με επιτυχία η εφαρμογή της διαδικτυακής διδασκαλίας. Μέσα από την ανάλυση των λόγων των συμμετεχόντων αναδείχθηκαν 9 κωδικοί. Όλοι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν βασική προϋπόθεση την ύπαρξη τεχνολογικού εξοπλισμού καθώς και την κατάρτιση των νηπιαγωγών πάνω στα εργαλεία και τις εφαρμογές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, σύγχρονη και ασύγχρονη: *«πρώτη προϋπόθεση είναι η επί ίσοις όροις εξ αποστάσεως εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, δηλαδή ότι όλοι ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας έχουν όλα τις ίδιες συσκευές και τον τεχνολογικό εξοπλισμό που παρέχεται από το κράτος, αφού η παιδεία τουλάχιστον στα βασικά είναι δωρεάν.... θεωρώ την άρτια εκπαίδευση των.. των εκπαιδευτικών όσον αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε όλες τις μορφές της. Αυτό θεωρώ πρώτα την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και αφού δείξουν οι εκπαιδευτικοί ότι πατάνε στα πόδια τους...»* (προϊσταμένη 11).

Η συντονίστρια και κάποια προϊσταμένη νηπιαγωγείου εισάγουν την άποψή τους *«εγώ πιστεύω σίγουρα ότι ο εξοπλισμός των σχολείων είναι σημαντικός, αλλά το μεγαλύτερο κομμάτι είναι να φτάσουν σε υψηλό επίπεδο τις ικανότητές τους, οι εκπαιδευτικοί να έχουν αυτοπεποίθηση γιατί μέσα από συζητήσεις και διάφορα σεμινάρια που έχω παρακολουθήσει διαπιστώνω ότι δεν είναι όλοι έτοιμοι και αυτό το πράγμα θα ήτανε το κριτήριο, πρώτα να έχουμε εκπαιδευτικό έτοιμο, γιατί αλλιώς και η κοινότητα, η ευρύτερη, κάνει μία πολύ αυστηρή κριτική για το αν το μάθημα πετυχαίνει ή όχι. Άρα φροντίζουμε περισσότερο τον*

εκπαιδευτικό» (συντονίστρια), «σίγουρα απαραίτητα, προϋπόθεση είναι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις νέες τεχνολογίες, ακόμα και σήμερα το 2020 δεν έχουν επιμορφωθεί όλοι οι εκπαιδευτικοί στα προγράμματα σύγχρονης και ασύγχρονης διδασκαλίας υπολογιστών στο σχολείο, καθιστά δύσκολη την εξ αποστάσεως, υπολογιστές θα πρέπει να έχουν και τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί» (προϊσταμένη 4).

Βασική προϋπόθεση για δύο συμμετέχοντες είναι η προετοιμασία από την πλευρά της πολιτείας, του Υπουργείου του όλου εγχειρήματος της αποκλειστικής διαδικτυακής εκπαίδευσης των μαθητών «η μελέτη της και η προετοιμασία της από μία ομάδα ειδικών που να ειδικεύονται καθαρά στην προσχολική αγωγή και φυσικά η επικαιροποιημένη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών» (προϊσταμένη 3), «επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πολύ βασικό, πάρα πολύ βασικό η επιμόρφωση, internet σε όλη την Ελλάδα παντού από τη μία μεριά στην άλλη και να έχουν όλοι οι μαθητές ένα tablet, όλοι όμως χωρίς καμία καμία εξαίρεση και να μην υπάρχει διάκριση ότι θα κάνετε πρωί, μεσημέρι, ότι όλα τα σχολεία θα πρέπει να κάνουνε την πρωινή ώρα όπως θα ήταν στο σχολείο» (προϊσταμένη 8), «για να έχει επιτυχία μια τέτοια εκπαίδευση πρέπει να έχουν όλα τα παιδιά τον τεχνολογικό εξοπλισμό, θα πρέπει από πριν να εξειδικευτούν και οι δάσκαλοι και οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς να είναι γνώστες των όλων αυτών, της πλατφόρμας, του webex ή οτιδήποτε άλλο χρειαστούμε. Να γνωρίζουμε κάποια πράγματα τώρα μπήκαμε σε όλη αυτή τη διαδικασία χωρίς οι περισσότεροι να γνωρίζουν τίποτα και πέρα και τι άλλο.. νομίζω ο εξοπλισμός και η εκπαίδευση είναι πάνω απ' όλα το κυρίαρχο, οι κυρίαρχες προϋποθέσεις για να πετύχει η τηλεεκπαίδευση» (προϊσταμένη 2). Επίσης, δύο προϊστάμενοι αναφέρουν τη σημασία της θετικής στάσης, αποφασιστικότητας και αποδοχής του καινούριου από τους εκπαιδευτικούς «βασική προϋπόθεση είναι η αποδοχή από μέρος του εκπαιδευτικού αυτού του καινούργιου για μας τρόπου επαφής και διδασκαλίας πρώτα από όλα, δηλαδή να το θέλει και από κει και πέρα νομίζω αποτελεί και αναγκαιότητα η επιμόρφωση για να μπορεί να το χειριστεί και έτσι να αγαπήσει πρώτα ο δάσκαλος αυτή τη διαδικασία και να το μεταφέρει αυτό και να το μεταδώσει και στους μαθητές, γιατί αν ο δάσκαλος βρίσκει διάφορα προβλήματα δεν μπορεί να συνεργαστεί, δεν μπορεί.. δεν μπορεί να το μεταδώσει και στους μαθητές, τα θετικά και τον τρόπο που μπορεί να μεταδοθεί η γνώση και με αυτό τον τρόπο, αυτά είναι σοβαρές προϋποθέσεις. Επίσης, από τους μαθητές τι θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχουν κάποιοι μαθητές που δεν έχουν καθόλου πρόσβαση στην τεχνολογία οπότε και αυτό είναι ένα αρνητικό στην όλη διαδικασία ότι δεν μπορούν να εργαστούν έτσι με όρεξη και προσπαθούν... μάλλον δεν συμμετέχουν» (διευθύντρια 2).

Δ) Προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικοί/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Προϋποθέσεις	ΥΤΕΞΠ=Υπαρξη τεχνολογικού εξοπλισμού των παιδιών	7
	ΚΕΠΕΚ=Κατάρτιση και επιμόρφωση του εκπαιδευτικού	10
	ΠΡΙ=Πρόσβαση στο ίντερνετ	1
	ΑΥΤΕΚ=Αυτοπεποίθηση των εκπαιδευτικών	1
	ΣΠΡΥΠ=Σωστή προετοιμασία από το Υπουργείο	2
	ΕΣΓ=Ενημέρωση-συνεργασία των γονέων	2
	ΑΠΕΞΕΚ=Αποδοχή της εξΑΕ από τους εκπαιδευτικούς	2
	ΤΕΞΕΚΣΧ=Τεχνολογικός εξοπλισμός για εκπαιδευτικούς και σχολεία	4
	ΕΠΚΩΡΜΠΡΗ=Επιλογή της κατάλληλης ώρας μαθήματος για την προσχολική ηλικία	1

Πίνακας 4: Τέταρτος θεματικός άξονας: Προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

5.5 Πέμπτος θεματικός άξονας: Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξΑΕ

Στον πέμπτο θεματικό άξονα οι συμμετέχοντες απαρίθμησαν τα εμπόδια και τις δυσκολίες που συνάντησαν αναφορικά με την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Κλήθηκαν να απαντήσουν σε τέσσερις ερωτήσεις για τον συγκεκριμένο άξονα. Αναπτύχθηκαν 18 κωδικοί που αφορούσαν τέσσερις κατηγορίες. Ανέλυσαν και παρουσίασαν τη συνεργασία τους με τα στελέχη εκπαίδευσης, τη συνεργασία τους με τους

γονείς των μαθητών που υπηρετούν στη σχολική τους μονάδα καθώς τη σχέση τους με τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς της σχολικής τους μονάδας κατά τη διάρκεια της αναστολής λειτουργίας των σχολικών μονάδων και της εξ ολοκλήρου υλοποίησης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Οι περισσότεροι προϊστάμενοι και διευθυντές αναφέρθηκαν στα προβλήματα έλλειψης τεχνολογικού εξοπλισμού και στα τεχνικά προβλήματα *«βρέθηκαν δυσκολίες στο ότι δεν υπήρχε σωστή ενημέρωση και προσπαθούσαμε μέσα από άλλους συναδέλφους να ενημερωθούμε για περισσότερα πράγματα. Αυτό αρχικά, σε αρχικό στάδιο και προσπαθούσα και εγώ να μεταφέρω δηλαδή τις απορίες που είχανε ως προς το πρόγραμμα τι ισχύει»* (διευθύντρια 2), *«ούτε ο τεχνολογικός εξοπλισμός είναι τόσο καλός στις.. δεν υπάρχει ένας υπολογιστής σε όλες τις τάξεις, συνάδελφοι από τα σίτια έπρεπε οι ίδιοι με ιδίους πόρους να καλύψουν αυτό το κενό και να έχουν ώστε να κάνουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τα παιδιά και δεν υπήρχε και ανάλογη επιμόρφωση, υπήρχε μία δυσανασχέτηση, υπήρχαν διάφορες αντιδράσεις κάποιοι τραβούσαν μπροστά, κάποιοι άλλοι το πάλευαν αλλά με λιγότερα με λιγότερη θέρμη, κάποιοι άλλοι ήταν αρνητικοί»* (διευθύντρια 1).

Άλλοι προϊστάμενοι αναφέρουν τις δυσκολίες των εκπαιδευτικών να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα *«ανασταλτικός παράγοντας κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης υπήρξε η δυσκολία του εκπαιδευτικού προσωπικού να συντονιστεί με τη νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα»* (προϊσταμένη 9), *«υπάρχουν εκπαιδευτικοί οι οποίοι έχουν άριστες γνώσεις και εκεί πέρα βλέπω γίνεται πάρα πολύ καλή δουλειά, υποδειγματική, θα την έλεγα και για τους υπόλοιπους και υπάρχουν και εκπαιδευτικοί που είναι σε πολύ αρχάριο στάδιο για αυτούς υπάρχει πάρα πολύ μεγάλο πρόβλημα»* (συντονίστρια), τονίζουν την έλλειψη εξοπλισμού από τους μαθητές και τη μειωμένη συμμετοχή *«κάποια παιδιά που δεν είχαν εξοπλισμό εγώ το μόνο που μπόρεσα να κάνω ήταν να δώσω σε ένα μόνο παιδί, να εξυπηρετήσω μία οικογένεια»* (προϊσταμένη 5), *«ένα εμπόδιο είναι ότι το γεγονός ότι δεν είχαμε συμμετοχή, δεν έχουμε μάλλον πλήρης συμμετοχή των παιδιών και αυτό γιατί αναφέρθηκα προηγουμένως υπάρχουν 2-3 παιδιά, δεν υπάρχει εξοπλισμός»* (προϊσταμένη 4).

Σχετικά με τη συνεργασία τους με τα στελέχη εκπαίδευσης οκτώ διευθυντές και προϊστάμενοι νηπιαγωγείων αναφέρουν ότι ήταν άριστη η σχέση τους με τα στελέχη εκπαίδευσης, *«η συνεργασία ως προϊσταμένη με τα στελέχη της εκπαίδευσης ήταν άψογη ήταν αλλά κάτω από κλίμακα άγχους διότι η κατάσταση ήταν πρωτόγνωρη για όλους μας»*

(προϊσταμένη 9), αν και τρεις από αυτούς τονίζουν ότι και τα στελέχη βρέθηκαν απροετοίμαστα «τα στελέχη εκπαίδευσης προσπάθησαν αλλά όλους τους έπιασε ανέτοιμους δηλαδή δεν... και οι ίδιοι προσπαθούσαν να σκεφτούν τι μπορούν να κάνουν και πώς να το κάνουν», (προϊσταμένη 8), ενώ πέντε συμμετέχοντες ανέφεραν πως μόνοι τους οι εκπαιδευτικοί ανταποκρίθηκαν στο νέο εγχείρημα «η συνεργασία με τα στελέχη ήταν άψογη δεν χρειαστήκαμε κάτι από το γραφείο μας εντάξει μόνοι μας βοηθηθήκαμε μάλλον» (προϊσταμένη 4).

Όσον αφορά τη συνεργασία τους με τους γονείς, οκτώ από τους προϊσταμένους αναφέρουν ότι οι γονείς είχαν θετική στάση ως προς τη συμμετοχή τους και επτά ότι ήταν εξαιρετική η συνεργασία τους, ενώ πέντε εκφράζουν την άποψη ότι πολλοί γονείς είναι αγχωμένοι και δυσαρεστημένοι και αρνούνται να συμμετέχουν τα παιδιά τους στο διαδικτυακό μάθημα. Χαρακτηριστικά παρουσιάζεται η άποψη «η συνεργασία με τους γονείς ήταν πάρα πολύ καλή, όπως είναι πάντα δεν.. δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα και συγκεκριμένα για αυτό το θέμα οι γονείς το δέχτηκαν, το ήθελαν, το αγκάλιασαν, πολύ θετικά το είδαν» (διευθύντρια 2), «εξαιρετική και αυτό οφείλεται στην εμπιστοσύνη που μας είχαν οι γονείς με τη δια ζώσης εκπαίδευση για να περάσουμε στην εξ αποστάσεως, προσπαθούσα να κάνω το καλύτερο και συνεργαζόταν άψογα παρά τα προβλήματα που υπήρχαν» (προϊσταμένη 10) «οι γονείς βρέθηκαν απροετοίμαστοι κάποιοι το δέχτηκαν με χαρά, κάποιοι άλλοι το θεώρησαν πρόβλημα γιατί θα έπρεπε να ασχοληθούν ενδελεχώς και ίσως με κάτι το οποίο δεν γνώριζαν καθόλου» (προϊσταμένη 3).

Για τη συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς δέκα προϊστάμενοι αναφέρουν πως η συνεργασία τους ήταν καλή, «η συνεργασία με συναδέλφους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είχε τα ίδια σε χαρακτηριστικά με τη συνεργασία μας που ήταν και το προηγούμενο διάστημα. Υπήρχε κλίμα αμοιβαίας κατανόησης, εμπιστοσύνης, ανταλλάσαμε ιδέες με στόχο την καλύτερη οργάνωση της σχολικής μονάδας και το καλύτερο αποτέλεσμα αλλά όλα αυτά μέσα σε κλίμα άγχους» (προϊσταμένη 9), δύο εκφράζουν την αντίδραση των εκπαιδευτικών «ναι, είπαμε ότι εκεί υπήρχαν κάποιες προστριβές κάποιες.. το τι θα το κάνουμε, πώς θα το κάνουμε γιατί δεν υπήρξε.. δεν υπήρχε το ανάλογο μορφωτικό επίπεδο, δεν υπήρχαν οι γνώσεις για να ανταπεξέλθουν οι συνάδελφοι σε αυτό το.. το εγχείρημα το καινούργιο» (διευθύντρια 1), ενώ μία προϊσταμένη αναφέρει πως δεν υπήρχε θετικό κλίμα και συνεργασία στη σχολική μονάδα «δυστυχώς και εδώ η διδασκαλία ήταν μοναχική, ο καθένας μας δούλευε ατομικά, ο

καθένας έκανε το δικό του πρόγραμμα και τις δικές του δραστηριότητες. Δεν δουλεύαμε ομαδικά, αυτό είναι και το παράπονο μου» (προϊσταμένη 10) .

Ε) Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικοί/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξΑΕ	ΕΕΞΕΚ=Προβλήματα έλλειψης εξοπλισμού Η/Υ των εκπαιδευτικών	3
	ΤΠΡΠΛ=Τεχνικά προβλήματα με την πλατφόρμα webex και το ίντερνετ	5
	ΕΛΣΥΝ=Έλλειψη συντονιστή	2
	ΕΛΕΠΕΚ=Ελλιπής επιμόρφωση- ενημέρωση των εκπαιδευτικών	4
	ΠΓΝΕΚΤΠΕ=Περιορισμένες οι γνώσεις πολλών εκπαιδευτικών στις ΤΠΕ	2
	ΛΩΡΥΛΜ=Λανθασμένη η ώρα υλοποίησης του μαθήματος	2
	ΕΛΕΞΜ=Έλλειψη εξοπλισμού των μαθητών	5
	ΜΣΜ=Μειωμένη η συμμετοχή των μαθητών στην εξΑΕ	1
Σχέση των προϊσταμένων με στελέχη εκπαίδευσης για την υλοποίηση της εξΑΕ	ΑΝΕΣΤ=Ανέτοιμα- απροετοίμαστα τα στελέχη	3
	ΑΡΣΥΣΤΕΚ=Άριστη συνεργασία με Α/θμια Εκπαίδευση- στελέχη εκπαίδευσης	8

	ΕΚΑΒ=Οι εκπαιδευτικοί ήταν αβοήθητοι- τα κατάφεραν μόνοι τους	5
Συνεργασία των προϊσταμένων με τους γονείς	ΘΣΤΓ=Θετική στάση γονιών για εξΑΕ	8
	ΕΣΓ=Εξαιρετική συνεργασία με γονείς	7
	ΑΓΣΥΝ=Αντίδραση γονέων να συνεργαστούν-συμμετάσχουν στην εξΑΕ	5
Συνεργασία των προϊσταμένων με τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς	ΚΣΥΝΕΚ=Καλή συνεργασία με συναδέλφους εκπαιδευτικούς	10
	ΜΣΥΝΕΚ=Μειωμένη η συνεργασία και το ομαδικό πνεύμα των εκπαιδευτικών	1
	ΑΠΕΚ=Απροθυμία εκπαιδευτικών	2
	ΑΔΔΕΚΔΝΠΡ=Αδυναμία –δυσκολία εκπαιδευτικών να δεχτούν τη νέα πραγματικότητα	3

Πίνακας 5: Πέμπτος θεματικός άξονας: Εμπόδια και δυσκολίες για την αξιοποίηση της εξΑΕ

5.6 Έκτος θεματικός άξονας: Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων σχετικά με την εφαρμογή της εξΑΕ και το κλείσιμο των σχολείων

Στον έκτο θεματικό άξονα ρωτήθηκαν οι συμμετέχοντες σχετικά με τις εμπειρίες τους για την εφαρμογή της εξΑΕ κατά το κλείσιμο των σχολικών μονάδων. Από την ανάλυση των δεδομένων αναδύθηκαν 22 κωδικοί που αφορούσαν 4 κατηγορίες. Έξι προϊστάμενοι και διευθυντές έδωσαν έμφαση στο ότι απέκτησαν νέες γνώσεις στις ΤΠΕ *«αρχικά έμαθα αρκετά πράγματα όσον αφορά τον τρόπο διδασκαλίας με τη χρήση του υπολογιστή, επίσης ήρθα σε επαφή με έναν άλλον τρόπο διδασκαλίας που δεν τον γνώριζα*

όποτε μπορώ να πω ότι αποκόμισα έτσι αρκετά θετικά στοιχεία από την εξ αποστάσεως διδασκαλία» (προϊσταμένη 5), τρεις ανέφεραν ότι είχαν πολύ άγχος «η εμπειρία μας από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ήταν μία ψυχοφθόρος κατάσταση, μας δημιούργησε άγχος, ανασφάλεια, αβεβαιότητα, νιώσαμε αποξένωση από, από γονείς και συναδέλφους, μας έλειπε η καθημερινή ανατροφοδότηση μέσα από την καθημερινή φυσική επαφή με τα παιδιά, βιώσαμε κούραση, ένταση και την αίσθηση ότι αυτό για το οποίο επιλέξαμε τις ανθρωπιστικές σπουδές δεν έχει καμία σχέση με αυτό που καλούμαστε να προσφέρουμε μέσα από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση» (προϊσταμένη 9). Δύο διευθύντριες μίλησαν για θετική εμπειρία «πολύ σημαντική εμπειρία θετική» (διευθύντρια 2), ενώ για δύο συμμετέχοντες ήταν αρνητική η εμπειρία αυτή «δεν ήταν μία εμπειρία που θα ήθελα να την ξαναζήσω, δεν είναι ευχάριστο να βλέπεις τους μαθητές από μία οθόνη και να μην μπορείς να τους αγκαλιάσεις, να παίζεις μαζί τους να σε πάρουν αγκαλιά και να σου χαρίσουν μία ζωγραφιά πράγματα μικρά και απλά, καθημερινά όμως, μόνο στο δια ζώσης μπορείς να τα γευτείς» (προϊσταμένη 1).

Η δεύτερη κατηγορία του έκτου θεματικού άξονα αφορούσε τις μορφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που χρησιμοποιήθηκαν στις σχολικές μονάδες. Διαμορφώθηκαν 2 κατηγορίες, η μία αφορούσε ην περίοδο Μαρτίου-Μαΐου και η άλλη την περίοδο του Νοεμβρίου και αναδύθηκαν 4 κωδικοί κατά την ανάλυση των δεδομένων για κάθε μία κατηγορία. Την περίοδο του Μαρτίου οι περισσότεροι προϊστάμενοι αναφέρουν πως στη σχολική τους μονάδα χρησιμοποιήθηκε η ασύγχρονη εξΑΕ «στην πρώτη καραντίνα κάναμε την ασύγχρονη εκπαίδευση μέσω e-mail δεν θέλαμε να εκτεθούν τα προσωπικά δεδομένα του σπιτιού μας, αλλά και των παιδιών και το γεγονός βέβαια ότι έπρεπε να έχουμε τους γονείς απέναντι, να μετράμε τα λόγια μας ,θα ήταν αρνητικό για όλους.. αυτή τη φορά χρησιμοποιούμε σύγχρονη και ασύγχρονη, σύγχρονη το webex και ασύγχρονη το e-class» (προϊσταμένη 4), ενώ πέντε προϊσταμένες και διευθύντριες αναφέρουν πως χρησιμοποίησαν το συνδυασμό σύγχρονης και ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «και την σύγχρονη και την ασύγχρονη, τη σύγχρονη για να διατηρηθεί μία οπτική επαφή με το σύνολο των παιδιών και των παιδιών με μας, με τους παιδαγωγούς και την σύγχρονη για να μπορώ να τροφοδοτώ τα παιδιά με υλικό για τη συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας» (προϊσταμένη 3). Κατά τη δεύτερη περίοδο καραντίνας του Νοεμβρίου δέκα ερωτηθέντες επισημαίνουν ότι εφαρμόζουν το συνδυασμό σύγχρονης και ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σχολική τους μονάδα.

Ως προς τη συνέχιση της χρήσης της εξΑΕ ως συμπληρωματική μορφή εκπαίδευσης, τέσσερις προϊστάμενοι είναι θετικοί «μπορεί να συνεχίσω να χρησιμοποιώ την σύγχρονη την e-class συμπληρωματικά με τη δια ζώσης γιατί πολλές φορές υπάρχουν δραστηριότητες οι οποίες θα συμπλήρωναν άψογα τη θεματική η οποία δουλεύεται στο σχολείο αλλά δεν προλαβαίνουμε λόγω χρόνου ή λόγω κάποιων εκτάκτων περιπτώσεων που δεν επιτρέπουν να ολοκληρωθεί η διδασκαλία όπως ήταν προγραμματισμένη» (προϊσταμένη 3), και άλλοι τέσσερις αναφέρουν πως δε σκοπεύουν να τη χρησιμοποιήσουν «θα βοηθούσα τα παιδιά που έχουν κάποια θέματα να έρθουν σε επαφή με κόσμο, τώρα διαφορετικά δεν ξέρω γιατί να τη χρησιμοποιήσω την εξ αποστάσεως, αν τα παιδιά μου έρθουν στο σχολείο οι μαθητές μου. Όχι δεν νομίζω ότι θα τη χρησιμοποιήσω» (προϊσταμένη 8), και δύο αναφέρουν πως μόνο αν υπάρχει ανάγκη θα τη χρησιμοποιήσουν «αν ανοίξουν τα σχολεία όχι, μόνο στην εξαιρετική περίπτωση που μπορεί για σοβαρό λόγο να λείπει μαθητής για αρκετές μέρες, τότε φυσικά για να υπάρχει επικοινωνία και να νιώσει το παιδί ότι το σχολείο του, η δασκάλα του και οι συμμαθητές δεν το ξέχασαν. Σε άλλη περίπτωση είναι εντελώς περιττό να συνεχιστεί με ανοιχτά σχολεία» (προϊσταμένη 1).

ΣΤ) Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικού/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων από την εφαρμογή της εξΑΕ	ΔΑΓΧΔ=Δημιουργήθηκε άγχος από την όλη διαδικασία	3
	ΙΚΣΥΠ=Ικανοποίηση για τη συμμετοχή των παιδιών	2
	ΧΔΙΔΕΚ=Χαρά για το διαμοιρασμό ιδεών μεταξύ εκπαιδευτικών	1
	ΑΠΓΝΝΕΡ=Απόκτηση γνώσεων σε νέα εργαλεία	6
	ΑΠΑΥΤ=Απόκτηση αυτοπεποίθησης	2
	ΑΚΠΛΤΗΛ=Ακατάλληλη η	1

	πλατφόρμα της τηλεκαίδευσης	
	ΑΡΕΜΠ=Αρνητική εμπειρία	2
	ΕΛΔΖΕΠ=Έλλειψη της δια ζώσης επαφής με τα παιδιά	1
	ΘΕΜΠ=Θετική εμπειρία	2
Μορφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που χρησιμοποίησαν τον Μάρτιο	ΧΣΥΕΞΠΛ=Χρήση σύγχρονης εξΑΕ με πλατφόρμα webex	0
	ΧΑΣΕΞ=Χρήση ασύγχρονης εξΑΕ eclass, mail,viber, ιστολόγιο	6
	ΣΥΝΣΑΣ=Συνδυασμός σύγχρονης και ασύγχρονης εξΑΕ	5
	ΧΑΠΛΣΑΣ=Χρήση άλλων πλατφορμών σύγχρονης και ασύγχρονης	1
Μορφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που χρησιμοποίησαν τον Νοέμβριο	ΧΣΥΕΞΠΛ=Χρήση σύγχρονης εξΑΕ με πλατφόρμα webex	2
	ΧΑΣΕΞ=Χρήση ασύγχρονης εξΑΕ eclass, mail,viber	
	ΣΥΝΣΑΣ=Συνδυασμός σύγχρονης και ασύγχρονης εξΑΕ	10
	ΧΑΠΛΣΑΣ=Χρήση άλλων πλατφορμών σύγχρονης και ασύγχρονης	1
Η συνέχιση της εξΑΕ ως συμπληρωματική μέθοδος εκπαίδευσης στη σχολική μονάδα	ΘΣΤΧΕΞ=Θετική στάση ως προς τη χρήση της εξΑΕ	4

	ΣΥΝΧΣΥ=Θα συνεχίσουν να τη χρησιμοποιούν ως συμπληρωματική	2
	ΔΥΛ=Δεν υπάρχει λόγος	4
	ΜΑΝΠΙΑΝ=Μόνο αν παραστεί ανάγκη	2
	ΔΕΑΠ=Δεν έχουν αποφασίσει	1

Πίνακας 6: Έκτος θεματικός άξονας: Εμπειρίες των διευθυντών και των προϊσταμένων σχετικά με την εφαρμογή της εξΑΕ

5.7 Έβδομος θεματικός άξονας: Προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ

Στον έβδομο θεματικό άξονα οι συμμετέχοντες παρουσίασαν τις προτάσεις τους για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Από την ανάλυση των δεδομένων δημιουργήθηκαν 11 κωδικοί και τρεις κατηγορίες. Δέκα προϊστάμενοι και διευθυντές ανέφεραν ως πρωτεύον την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα νέα δεδομένα και τέσσερις τόνισαν ότι επιβάλλεται η απόκτηση ψηφιακού εξοπλισμού για μαθητές και εκπαιδευτικούς *«η δυνατότητα μιας επιμόρφωσης, πολύ κατατοπιστική να ήτανε, έτσι αυτό θα βοηθούσε πάρα πολύ και εξοπλισμό νομίζω να έχουμε και τον κατάλληλο εξοπλισμό και έτσι από την πλευρά των εκπαιδευτικών και των μαθητών»* (διευθύντρια 2), *«θα πρέπει να υπάρχει καθολική επιμόρφωση και ο τεχνολογικός εξοπλισμός που απαιτείται και για τους γονείς, για τα παιδιά και για τους εκπαιδευτικούς»* (διευθύντρια 1). Επίσης, πέντε προϊστάμενοι και διευθυντές θεωρούν αναγκαία την αλλαγή της ώρας *«Θα πρότεινα το.. η ώρα να μειωθεί, δεν χρειάζεται για τόσο μικρά παιδιά να είναι καθηλωμένα γιατί τόση πολλή ώρα στον υπολογιστή και να αλλάζει και η ώρα να γίνει η πρωινή όχι μεσημεριανή, είναι απαράδεκτο»* (προϊσταμένη 9).

Όσον αφορά την εξεύρεση τρόπων για την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως ως μια μορφή συμπληρωματικής εκπαίδευσης τρεις προϊστάμενοι και διευθυντές αναφέρουν πως μπορεί να αξιοποιηθεί μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις *«να χρησιμοποιηθεί σε περιπτώσεις εγκλεισμού όπως τώρα σε έκτακτες ανάγκες, είτε για λόγους υγείας, είτε για λόγους καιρικών, είτε για λόγους.. είτε για λόγους μεμονωμένων απουσιών από το σχολείο»* (προϊσταμένη 11), και τρεις επισημαίνουν πως μπορεί να αξιοποιηθεί σε διαδικτυακά προγράμματα όπως στο etwinning *«μόνο σε διερευνητικές εργασίες να προωθηθούν μέχρι εκεί, ώστε τα παιδιά να δουν και αυτά τη χρήση του υπολογιστή στη ζωή μας, πως μπορούμε*

να τον χρησιμοποιήσουμε και τι μπορούμε.. πόσα μπορούμε να κάνουμε μέσω του υπολογιστή, μέσα από διαδικτυακά προγράμματα, από συμμετοχές σε διαγωνισμούς, από περιηγήσεις ηλεκτρονικές» (διευθύντρια 1).

Στην τελευταία κατηγορία οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να προσθέσουν και να συμπληρώσουν οτιδήποτε θεωρούσαν αναγκαίο να αναφερθεί. Οι περισσότεροι συνοψίζοντας τις απόψεις τους, τις οποίες εξέφρασαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, υπογράμμισαν την ανάγκη της επιμόρφωσης «πιστεύω ότι ήταν καλό που γνωρίσαμε και εμείς οι εκπαιδευτικοί την εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσπαθήσαμε να μάθουμε πάρα πολλά πράγματα με.. μόνοι μας.. μας δεν είχαμε όμως την κατάλληλη κατάρτιση από την Πρωτοβάθμια, από το Υπουργείο οπότε θα ήταν καλό να γινόταν και κάποια σεμινάρια όσον αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, έτσι ώστε να υπάρχει μία συγκεκριμένη κατάρτιση για να μη χανόμαστε και εμείς να έχουμε μία σταθερή πορεία σε κάτι, έναν προσανατολισμό» (προϊσταμένη 5), «να τελειώσει γρήγορα θα ήθελα.. μόνο αυτό εύχομαι να τελειώσει γρήγορα και η τηλεεκπαίδευση, όπως είπα, να εφαρμόζεται πραγματικά στην εκπαίδευση επικουρικά μαζί με την άλλη τη βιωματική μάθηση, πραγματικά πρέπει να εφαρμόζεται. Πλέον είμαστε σε μία τέτοια κατάσταση που οι υπολογιστές είναι μέρος της ζωής μας αναπόφευκτα, απλά να είναι ένα μέρος της ζωής μας, η ζωή μας η πραγματική όμως να ξέρουμε ότι είναι η άλλη, η αληθινή ζωή είναι εκτός υπολογιστών, δεν είναι με τους υπολογιστές» (προϊσταμένη 2).

Ωστόσο μία μερίδα προϊσταμένων συγκλίνουν στην άποψη ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ένα δύσκολο εγχείρημα στο οποίο κλήθηκαν οι εκπαιδευτικοί να ανταποκριθούν χωρίς να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και το κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό «σαν γενικό συμπέρασμα θα έλεγα ότι εξ αποστάσεως δεν είναι επειδή στο χώρο μας δεν είναι.. δεν υπάρχει και το ανάλογο υλικό δομημένο υλικό που θα μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποια νηπιαγωγός, δεν υπάρχει ανάλογη επιμόρφωση, δεν θα έπρεπε να είναι μία μόνο αυτή θα μπορούσε να λειτουργήσει μόνο ως συμπληρωματική στη δια ζώσης διδασκαλία σε μας νομίζω ότι.. ότι η δια ζώσης διδασκαλία είναι.. είναι η πιο κατάλληλη για την ηλικία των παιδιών που έχουμε εμείς» (διευθύντρια 1), «ήταν ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα εε.. δεν είχαμε ούτε τις κατάλληλες γνώσεις, ούτε την εμπειρία, ούτε την επιμόρφωση για να μπορέσουμε να ανταπεξέλθουμε αναγκαστήκαμε να το κάνουμε βρεθήκαμε στη μέση και από τους γονείς και συναδέλφους δικαιολογημένα γιατί ήταν δύσκολο να λειτουργήσει εφόσον δεν υπήρχαν οι προϋποθέσεις και δεν.. δεν είχαν και οι γονείς τα τεχνικά μέσα για να λειτουργήσει εε..» (προϊσταμένη 6).

Ζ) Προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ		
Θεματικοί άξονες/Κατηγορίες	Κωδικοί/Λειτουργικοί Ορισμοί	Σύνολο Αναφορών
Αλλαγές και βελτιώσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ	ΑΠΨΕΞΜΕΚ=Απόκτηση ψηφιακού εξοπλισμού για μαθητές και εκπαιδευτικούς	4
	ΕΠΕΚΕΞ=Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην εξΑΕ	10
	ΠΡΩΡΠΡΗ=Προσαρμογή της ώρας στις ανάγκες της προσχολικής ηλικίας	5
Τρόποι για την αξιοποίηση της εξΑΕ ως συμπληρωματική	ΧΠΕΚΑΝ=Χρήση της σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης	3
	ΧΛΑΠΜ=Χρήση της λόγω απουσίας μαθητή	4
	ΠΡΥΛΜΑΣ=Προώθηση υλικού μέσω ασύγχρονης	2
	ΣΥΠΡ=Συμμετοχή σε προγράμματα	3
Επιπρόσθετες αναφορές	ΑΝΕΠ=Ανάγκη για επιμόρφωση	4
	ΑΠΘΣΤ=Απαραίτητη η θετική στάση	2
	ΠΡΕΞΠΡΗ=Προσαρμογή της εξ αποστάσεως στην προσχολική ηλικία	5
	ΑΝΕΞΑΝΔΖ=Αναγκαία η εξΑΕ-Αναντικατάστατη η δια ζώσης	6

Πίνακας 7: Έβδομος θεματικός άξονας: Προτάσεις για την επιτυχή εφαρμογή της εξΑΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ - ΜΕΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η διεξαγωγή της έρευνας είχε ως επίκεντρο τις απόψεις και αντιλήψεις των προϊσταμένων και διευθυντών των νηπιαγωγείων για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Από τη διερεύνηση του θέματος και την ανάλυση των ευρημάτων συνάγονται τα ακόλουθα:

6.1 Συμπεράσματα που προκύπτουν ως προς την εφαρμογή της εξΑΕ στην προσχολική αγωγή

Οι απόψεις των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων της Λάρισας ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή δίστανται. Μια μερίδα προϊσταμένων είναι επιφυλακτικοί και εκφράζουν την αντίθεσή τους ως προς την εφαρμογή της εξΑΕ στο νηπιαγωγείο, θεωρούν πως τους επιβλήθηκε από το Υπουργείο λειτουργώντας αιφνιδιαστικά, σε αντιπαράθεση με τους διευθυντές και τη συντονίστρια των νηπιαγωγών οι οποίοι εκφράζουν θετική στάση για την αναγκαιότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης όχι μόνο στην παρούσα περίπτωση κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης αλλά και γενικότερα ως μια μορφή καινοτομίας που μπορεί να προσφέρει στη μαθησιακή διαδικασία.

Οι περισσότεροι προϊστάμενοι και διευθυντές συγκλίνουν στη άποψη πως η διαζώσης εκπαίδευση είναι αναντικατάστατη και ότι η εξ αποστάσεως μάθηση δεν πληροί τις προϋποθέσεις και δεν συμβαδίζει με τους στόχους της προσχολικής αγωγής που είναι η βιωματική, η συνεργατική και η ανακαλυπτική μάθηση. Επιβλήθηκε στους εκπαιδευτικούς αναγκαστικά ως μια λύση ανάγκης λόγω της πανδημίας χωρίς να υπάρχει η απαραίτητη υποδομή από υλικοτεχνικό εξοπλισμό και γνώσεις για τα εμπλεκόμενα μέλη.

Τα ευρήματα που συγκεντρώθηκαν μέσα από τις συνεντεύξεις των προϊσταμένων δείχνουν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ωθεί στον αποκλεισμό πολλών παιδιών από τη μαθησιακή διαδικασία λόγω της έλλειψης του κατάλληλου εξοπλισμού και της μειωμένης πρόσβασης των παιδιών στο διαδίκτυο (παρόμοια ευρήματα υπάρχουν και στην Survey on online and distance learning, Τσεχία, Απρίλιος 2020). Παράλληλα όμως μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα μέσο για την κάλυψη της απόστασης και είναι ένας τρόπος επικοινωνίας ανάμεσα στους μαθητές, τους συμμαθητές τους και τη νηπιαγωγό τους και επίσης είναι και μια μορφή συνέχισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Κανελλόπουλος,

2020). Μέσα από την έρευνα και τις απόψεις αρκετών προϊσταμένων και διευθυντών των νηπιαγωγείων αναδεικνύεται η ανάγκη για αλλαγή και προσαρμογή της εκπαιδευτικής προσέγγισης μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών και του ηλεκτρονικού υπολογιστή στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως σύμφωνα με τους προϊσταμένους και διευθυντές των νηπιαγωγείων τα θετικά στοιχεία και τα οφέλη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης τόσο για τις σχολικές μονάδες στις οποίες εφαρμόστηκε όσο και για τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς είναι η καινοτομία, η διατήρηση της επαφής με τους μαθητές τους, ο ελεύθερος πειραματισμός στη διδασκαλία χωρίς χωροχρονικούς περιορισμούς που εφαρμόζεται κυρίως στην ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η ευελιξία και το ευρύ φάσμα ψηφιακών εργαλείων και εφαρμογών που μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί.

Όσον αφορά τους μαθητές κράτησαν ως κάποιο βαθμό την προσωπική επαφή με τους συμμαθητές, τους δασκάλους τους, με το γνωστικό αντικείμενο και συγχρόνως απέκτησαν νέες ψηφιακές γνώσεις σε εφαρμογές και εξοικειώθηκαν με τη χρήση τους (Survey on online and distance learning, Allensbach, 2020). Μέσα από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αναδείχθηκε και δόθηκε ώθηση στη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη σχολική τάξη.

Όλοι σχεδόν οι ερωτώμενοι ανέφεραν μειονεκτήματα και προκλήσεις που εμφανίζει η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή. Η πιο συχνή πρόκληση είναι η πρόσβαση στην τεχνολογία, τόσο για τους μαθητές όσο και για τους δασκάλους, ο αυξημένος φόρτος εργασίας και το άγχος για την εργασία από το σπίτι τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους μαθητές. Εντοπίστηκαν πολλές προκλήσεις σχετικά με την τεχνολογική υποστήριξη των μαθητών, την προσβασιμότητά τους στο διαδίκτυο, την περιορισμένη ικανότητα τους στη χρήση των ψηφιακών μέσων, όπως αντίστοιχα και αυτή των εκπαιδευτικών.

Κατά γενική ομολογία, οι συμμετέχοντες στην έρευνα υποστηρίζουν πως η ύπαρξη της απόστασης μεταξύ των εμπλεκόμενων μελών μαθητή και νηπιαγωγού στην εκπαιδευτική διαδικασία και η μειωμένη αλληλεπίδραση και ανατροφοδότηση συγκαταλέγονται στα κυριότερα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Έχουν αναφερθεί από μια μεγάλη μερίδα προϊσταμένων και διευθυντών κάποιοι περιορισμοί όπως η μειωμένη συμμετοχή των μαθητών στη διαδικτυακή μαθησιακή διαδικασία, λόγω

της έλλειψης εξοπλισμού καθώς και η λανθασμένη επιλογή ώρας για την υλοποίηση του διαδικτυακού μαθήματος από το Υπουργείο Παιδείας διότι αντίκειται στις ανάγκες και στους παιδαγωγικούς στόχους που αφορούν την προσχολική ηλικία.

Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ως μειονέκτημα η απαραίτητη και καθοριστική παρουσία στο μάθημα των γονιών καθώς είναι αυτοί που τις περισσότερες φορές χειρίζονται τα λογισμικά και τα εργαλεία της πλατφόρμας που χρησιμοποιείται για την υλοποίηση του μαθήματος εξαιτίας της μικρής ηλικίας των παιδιών και της έλλειψης ψηφιακών γνώσεών τους.

Οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι για την επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι αναγκαία η ύπαρξη ορισμένων προϋποθέσεων όπως είναι η υποστήριξη από την πλευρά της πολιτείας όσον αφορά την παροχή περισσότερων εκπαιδευτικών πόρων και τεχνολογικού εξοπλισμού στους εκπαιδευτικούς, πράγμα το οποίο θα τους βοηθούσε να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις, καθώς και η σαφής καθοδήγηση και προετοιμασία από το Υπουργείο Παιδείας, όπως το να γίνουν στοχευμένα σεμινάρια και επιμορφώσεις σχετικά με τη διαδικτυακή διδασκαλία και να δοθούν ευκαιρίες στους εκπαιδευτικούς να μοιράζονται σκέψεις, ιδέες και προκλήσεις.

Πολλοί συμμετέχοντες ανέφεραν ότι κρίνεται αναγκαία η θετική στάση και η αποδοχή του νέου εγχειρήματος από τους εκπαιδευτικούς, διότι μόνο έτσι θα παρακινηθούν και θα υποστηρίξουν με θέρμη αυτή τη μορφή εκπαίδευσης, παρέχοντας στήριξη και ενθάρρυνση ψυχολογική στους μαθητές τους ιδίως αυτή την κρίσιμη περίοδο παγκοσμίως που οδήγησε στην αναστολή της λειτουργίας των σχολικών μονάδων. Επιπροσθέτως οι συμμετέχοντες τονίζουν την ανάγκη για ενημέρωση των γονέων ώστε να επιτευχθεί η εποικοδομητική συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών τους.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα των προϊσταμένων και των διευθυντών αποκαλύπτονται εκπληκτικά συμπεράσματα σχετικά με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σχολική τους μονάδα. Επιβεβαιώνοντας τις πρόσφατες διεθνείς έρευνες (Survey on online and distance learning, Ιούνιος 2020) για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με την αναστολή της λειτουργίας των σχολικών μονάδων οι προϊστάμενοι τονίζουν την έλλειψη εξοπλισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή των εκπαιδευτικών καθώς και τα τεχνικά

προβλήματα με την πλατφόρμα webex και το διαδίκτυο ως τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετώπισαν.

Ο σημαντικότερος ανασταλτικός παράγοντας για την εφαρμογή της εξΑΕ ήταν η έλλειψη επιμόρφωσης και κατάρτισης των εκπαιδευτικών, καθώς κλήθηκαν να προσαρμοστούν και να αντιμετωπίσουν μία ιδιαίτερη κατάσταση, πρωτοφανής για τα ελληνικά και παγκόσμια δεδομένα, χωρίς τις απαραίτητες γνώσεις, βασιζόμενοι στο φιλότιμό τους, στην αγάπη τους για τους μαθητές τους και στην επαγγελματική ευσυνειδησία τους, με ιδίους πόρους και με μόνη βοήθεια αυτή των συναδέλφων τους. Η πλειονότητα των προϊσταμένων και διευθυντών υποστηρίζει πως παρά την καλή σχέση που έχουν με τα στελέχη εκπαίδευσης υπήρξαν αβοήθητοι καθώς και η ηγεσία και τα στελέχη εκπαίδευσης βρέθηκαν ανέτοιμα και απροετοίμαστα να ανταποκριθούν στην υπάρχουσα κατάσταση.

Μέσα από την ανάλυση των ευρημάτων αναδείχθηκε πως η συνεργασία τους με τους γονείς υπήρξε εξαιρετική. Οι περισσότεροι προϊστάμενοι αναφέρουν πως οι γονείς ήταν θετικοί απέναντι στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως, την αγκάλιασαν με χαρά κατανοώντας την αναγκαιότητα και συμμετείχαν με τα παιδιά τους, ενώ δεν έλειψαν και εκείνοι οι γονείς που δυσανασχήτησαν και αντέδρασαν είτε δικαιολογημένα λόγω έλλειψης εξοπλισμού, είτε αδιαφόρησαν και απείχαν και δε συμμετείχαν τα παιδιά τους στην διαδικτυακή διδασκαλία.

Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι περισσότεροι προϊστάμενοι και διευθυντές συνηγορούν στο γεγονός πως η σχέση τους και η συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς της σχολικής τους μονάδας κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ήταν εξαιρετική. Οι εκπαιδευτικοί επικοινωνούσαν, αντάλλασαν ιδέες, δραστηριότητες, εκπαιδευτικό υλικό διατηρώντας το κλίμα της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης καθώς τους συνέδεαν τα ίδια άγχη και οι ίδιες ανασφάλειες. Ωστόσο ελάχιστοι εκπαιδευτικοί στην παρούσα έρευνα εξέφρασαν την άποψη πως υπήρχαν αντιδράσεις και προστριβές μεταξύ των εκπαιδευτικών της σχολικής τους μονάδας καθώς κάποιοι εκπαιδευτικοί αρνούνταν να συμμετάσχουν και να υλοποιήσουν την εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία λόγω έλλειψης γνώσεων και δυσκολίας στο να προσαρμοστούν.

Εξετάζοντας τα δεδομένα όπως αυτά αναλύθηκαν γίνεται φανερό ότι οι εμπειρίες των προϊσταμένων και διευθυντών από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

κυρίως αφορούν την απόκτηση γνώσεων σε νέα εργαλεία και εφαρμογές καθώς και τη χαρά και την ικανοποίηση από την προσωπική επαφή με τους μαθητές τους. Εδώ αξίζει να τονιστεί πως δεν επιβεβαιώνονται τα δεδομένα από τη διεθνή βιβλιογραφία κατά την οποία σε ορισμένες περιπτώσεις μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης παρουσιάζονται περισσότερο βελτιωμένες οι προσωπικές σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών.

Σε μια προσπάθεια διερεύνησης των μορφών της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που εφαρμόστηκαν στις σχολικές μονάδες κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, της πρώτης καραντίνας τον Μάρτιο-Μάιο του 2020 αλλά και της δεύτερης τον Νοέμβριο του 2020, προκύπτουν κάποια ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Κατά την πρώτη καραντίνα όλοι οι συμμετέχοντες προϊστάμενοι επισημαίνουν πως εφάρμοσαν την ασύγχρονη μορφή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καθώς δεν ήταν υποχρεωτική η σύγχρονη και δεν υπήρχε το απαραίτητο νομοθετικό πλαίσιο, σε αντιδιαστολή με τις διευθύντριες και ορισμένες προϊσταμένες πολυθέσιων νηπιαγωγείων οι οποίες υπογραμμίζουν πως στις σχολικές τους μονάδες εφάρμοσαν το συνδυασμό των δύο μορφών της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, σύγχρονης και ασύγχρονης.

Σε διαφορετική βάση καταγράφονται τα συμπεράσματα κατά τη διάρκεια της δεύτερης καραντίνας όπου εκεί η πλειονότητα των σχολικών μονάδων χρησιμοποίησε το συνδυασμό των μορφών της σύγχρονης και της ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω της πλατφόρμας webex (σύγχρονη) και του eclass (ασύγχρονη) καθώς είχε καθοριστεί το νομοθετικό πλαίσιο από το Υπουργείο Παιδείας και η σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν υποχρεωτική για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Κοινή πεποίθηση μεταξύ των συμμετεχόντων είναι ότι παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι είναι θετικά διακείμενοι ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν σκοπεύουν να τη χρησιμοποιήσουν στη σχολική τους μονάδα παρά μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις και ανάγκες. Εντούτοις, κάποιοι από τους συμμετέχοντες θα τη χρησιμοποιήσουν συμπληρωματικά στην εκπαιδευτική διαδικασία συνδυάζοντάς τη με τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα και διαδικτυακές περιηγήσεις.

Αποτελεί κοινό τόπο η πρόταση των προϊσταμένων και διευθυντών για τη βελτίωση της εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας στην προσχολική αγωγή. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα εμφανίζονται προβληματισμένοι και δηλώνουν πως οι γνώσεις τους σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ελλιπής. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν καθοριστική και αναγκαία την κατάλληλη

προετοιμασία και οργάνωση της εξΑΕ, που θα επιτευχθεί μέσω της επιμόρφωσης και με τον εφοδιασμό του εκπαιδευτικού με τα κατάλληλα μέσα για να ανταπεξέλθει στις νέες προκλήσεις. Επιβάλλεται η πολιτεία να σταθεί αρωγός δίπλα στον εκπαιδευτικό, να τον ενθαρρύνει και να τον βοηθήσει στο δύσκολο έργο του. Παράλληλα οφείλει, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, να εφοδιάσει όλους τους εμπλεκόμενους, εκπαιδευτικούς και μαθητές με τον απαραίτητο ψηφιακό και τεχνολογικό εξοπλισμό.

Οι σχολικές μονάδες, που μελετήθηκαν μέσω των συμμετεχόντων διευθυντών και προϊσταμένων τους, αποκάλυψαν διαφορετικούς τρόπους προσαρμογής και προσέγγισης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός πως χρησιμοποιήθηκαν συγκεκριμένες στρατηγικές από τους εκπαιδευτικούς σε κάθε σχολική μονάδα και αξίζει να σημειωθεί η ικανότητα του καθενός να προσαρμόζεται και να αλλάζει ανάλογα με τις απαιτούμενες ανάγκες λειτουργώντας σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο σύστημα που έχει ως στόχο την εύρυθμη λειτουργία της σχολικής μονάδας και που αποβλέπει κυρίως στο να προσφέρει στους μαθητές της.

Τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν θετικά. Καταγράφηκαν οι απόψεις των προϊσταμένων και διευθυντών των νηπιαγωγείων της Λάρισας και απαντήθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα. Επίσης, διευκρινίστηκαν οι πτυχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές μας υποθέσεις ως εξής: η στάση των προϊσταμένων και διευθυντών ως προς την εφαρμογή της εξΑΕ είναι θετική. Μια μερίδα εκπαιδευτικών εμφανίζονται καχύποπτοι και αντιδρούν ως προς την υλοποίηση της εξΑΕ στο νηπιαγωγείο, τη δέχονται αποκλειστικά ως λύση ανάγκης λόγω της υγειονομικής κρίσης και θεωρούν πως η πολιτεία πρέπει να συμβάλλει στην εκπαιδευτική τους κατάρτιση και να τους παρέχει τον κατάλληλο εξοπλισμό για την αποτελεσματική υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Εντούτοις δεν επιβεβαιώνεται η αρχική υπόθεση κατά την οποία η στάση των εκπαιδευτικών σε θέση ευθύνης διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία τους, αντιθέτως εξάγεται το συμπέρασμα από την έρευνα πως όσοι κατέχουν θέση ευθύνης σε πολυθέσια νηπιαγωγεία είναι θετικά διακείμενοι ως προς την εφαρμογή της εξΑΕ στην προσχολική αγωγή.

Αυτά τα ευρήματα προσφέρουν κάποιες πρώτες ενδείξεις στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και στους ηγέτες-διευθυντές των σχολείων ότι η εμπειρία που απέκτησαν από την εξ αποστάσεως διαδικτυακή διδασκαλία και μάθηση, παρόλο που λειτούργησε ως πρόκληση, μπορεί να έχει διαρκή θετικά αποτελέσματα, ανοίγοντας ενδιαφέρουσες

δυνατότητες για καινοτομία και νέους τρόπους και μεθόδους διδασκαλίας, ειδικά εάν υποστηρίζονται από κατάλληλη και έγκαιρη επαγγελματική ανάπτυξη και επιμόρφωση.

6.2 Περιορισμοί της έρευνας

Περιορισμοί τέθηκαν από τις συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας καθώς όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως, διαδικτυακά τον Νοέμβριο του 2020 διότι είχε επέλθει περιορισμός της κυκλοφορίας λόγω της υγειονομικής κρίσης και έτσι δεν υπήρχε φυσική επαφή της γράφουσας-ερευνήτριας με τις συμμετέχουσες ερωτηθέντες. Ένα άλλο χαρακτηριστικό ήταν ότι οι νηπιαγωγοί που κατείχαν θέση ευθύνης στην Πρωτοβάθμια Λάρισας ήταν γυναίκες, επομένως όλοι οι συμμετέχοντες ανήκαν στο γυναικείο φύλο.

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να τονιστεί πως ακολουθήθηκε σκόπιμη επιλογή του δείγματος, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί που κατέχουν θέση ευθύνης και αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας υπηρετούσαν στα σχολεία της πόλης, καθώς τα νηπιαγωγεία της περιφέρειας είναι τα περισσότερα μονοθέσια και δεν υπηρετεί μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών. Επιπλέον, εκεί φοιτά μικρός αριθμός μαθητών, συχνά δεν υπάρχει ικανοποιητική πρόσβαση στο διαδίκτυο, με αποτέλεσμα σε πολλά από αυτά τα νηπιαγωγεία να μην υπάρχει συμμετοχή παιδιών κατά την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

6.3 Προεκτάσεις-Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα έρευνα προσδίνει έναυσμα για μελλοντική έρευνα όσον αφορά την υλοποίηση της εξΑΕ ως αποκλειστική μέθοδο εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης και συγκεκριμένα στην προσχολική αγωγή. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε ένα μικρό δείγμα προϊσταμένων και διευθυντών των νηπιαγωγείων της Λάρισας και τα αποτελέσματα της παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Θα αποτελούσε πρόκληση η έρευνα να πραγματοποιηθεί σε μεγαλύτερο δείγμα συμμετεχόντων και να επεκταθεί και σε άλλες περιφέρειες της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ακόμη και σε άλλες βαθμίδες. Επίσης, θα ήταν ενδιαφέρον να πραγματοποιηθεί έρευνα με συμμετέχοντες μαθητές και γονείς έτσι ώστε μέσα από τα δεδομένα που θα προκύψουν να δοθεί μία άλλη οπτική της νέας πραγματικότητας.

Για να καταστεί αποτελεσματική και αποδοτική η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην προσχολική αγωγή είναι αναγκαίο η εκπαιδευτική ηγεσία να σταθεί αρωγός στην προσπάθεια των εκπαιδευτικών, να ενσκήψει και να αφουγκραστεί τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς τους. Το Υπουργείο Παιδείας να αξιοποιήσει την εμπειρία και τη γνώση σε θέματα ψηφιακής εκπαίδευσης όπως καταγράφεται στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο DigCompEdu και να οργανώσει σε αυτή τη βάση την επιμόρφωση τους, την αξιοποίηση πλατφορμών, εργαλείων και προγραμμάτων κατάρτισης. Επίσης, σημαντικό θα ήταν να εφοδιάσει τις νηπιαγωγούς με εκπαιδευτικό υλικό κατάλληλο για την εξ αποστάσεως διδασκαλία καθώς και με τεχνολογικό εξοπλισμό όπως και τους μαθητές. Επιπλέον, θα πρέπει η πολιτεία να λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της νηπιακής ηλικίας ώστε η υλοποίηση της εξΑΕ να αποβεί μία ευχάριστη και δημιουργική εκπαιδευτική διαδικασία για τους μαθητές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο διαχωρισμός του μαθητή και του δασκάλου αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Πιο συχνά, οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν την τεχνολογία για να προσεγγίσουν τον απομακρυσμένο μαθητή στην εικονική τάξη, για να βελτιώσουν την πρόσβαση όλων των μαθητών σε πόρους, και να καταστήσουν την εμπειρία του απομακρυσμένου μαθητή συγκρίσιμη με την εμπειρία του μαθητή στη συμβατική τάξη. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι μια εκπληκτική ιδέα. Μπορεί να προσφέρει πολλά στην εκπαίδευση, αλλά μόνο αν είναι δυνατόν να καταστεί η εμπειρία του μαθητή που βρίσκεται σε απόσταση τόσο πλήρης, ικανοποιητική και αποδεκτή όσο η εμπειρία του μαθητή στην τάξη.

Για να επιτύχει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι επιτακτική ανάγκη να είναι σχεδιασμένη έτσι ώστε να επιτρέπονται ισοδύναμες μαθησιακές εμπειρίες για όλους τους μαθητές και φοιτητές, τόσο στους απομακρυσμένους όσο και σ' αυτούς στην τάξη. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τη χρήση νέων τεχνολογιών είναι ένας συναρπαστικός αναδυόμενος τομέας. Ωστόσο, η εκπαιδευτική ηγεσία δεν θα πρέπει να προωθεί αυτή τη μορφή εκπαίδευσης ως λύση στα προβλήματα της εκπαίδευσης, ούτε να έχει μεγάλες αξιώσεις σχετικά με την εφαρμογή της μέσω των τηλεπικοινωνιακών μεθόδων. Αντίθετα, οι ειδικοί της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα πρέπει να κατανοήσουν τους περιορισμούς στις τεχνολογικές προσεγγίσεις των μαθητών. Η εφαρμογή της σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αποκτά μία επιπλέον προστιθέμενη αξία στην προσχολική αγωγή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση

Αγγελίδου, Ε, Τεχνικές συνέντευξης, στο <http://kre-lavriou.att.sch.gr/documents/sem12dec14-15angelidou-interview.pdf>

Αθανασούλα –Ρέππα, Α.(2006). Ο ρόλος του καθηγητή –συμβούλου στην ΑεξΑΕ, Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στοιχεία θεωρίας και πράξης, εκδ. Προπομπός, Αθήνα.

Αποστόλου, Μ., Αντωνίου Π., Παπαστεργίου Μ. (2016). Ψηφιακές Κοινότητες Μάθησης: Σύγχρονο μαθησιακό περιβάλλον για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ανακτήθηκε στις 5/11/2020 από <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.488>

Αναστασιάδης, Π. (2004). Δια Βίου και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Κοινωνία της Πληροφορίας: Το Δεύτερο Κύμα των Τεχνολογιών των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Επιστήμες της Αγωγής, Θεματικό Τεύχος: Δια Βίου και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Κοινωνία της Πληροφορίας, 165-178.

Αναστασιάδης, Π. (2005). Νέες Τεχνολογίες και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης: Προς μια νέα «Κοινωνική Συμφωνία» για την άρση των συνεπειών του Ψηφιακού Δυϊσμού». Στο Α.Λιοναράκης (Επιμ), Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Πάτρα, 11 - 13 Νοεμβρίου 2005. Αναστασιάδης, Π. (2008). Ζητήματα Παιδαγωγικού Σχεδιασμού για την Διδακτική Αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης σε Περιβάλλον Μικτής –Πολυμορφικής- Μάθησης Κ

Αναστασιάδης Π. (2007). Η Διδακτική Αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης στο Σύγχρονο Σχολείο: Κοινωνικο -Εποικοδομιστική Προσέγγιση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ), Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Αθήνα, 23-25 Νοεμβρίου 2007, <http://epublishing.ekt.gr> | e-Publisher: EKT | Downloaded at 01/11/2020

Αναστασιάδης, Π. (2008). Ζητήματα Παιδαγωγικού Σχεδιασμού για την Διδακτική Αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης σε Περιβάλλον Μικτής –Πολυμορφικής- Μάθησης Κοινωνικο Εποικοδομητική Προσέγγιση. Η Περίπτωση του προγράμματος

«Παιδεία Ομογενών» για την Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών της Ομογένειας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (ΕΔΙΑΜΜΕ). Στο Αναστασιάδης, Π. (Επ.), Η Τηλεδιάσκεψη στην Υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης και της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης: *Παιδαγωγικές Εφαρμογές Συνεργατικής Μάθησης από Απόσταση στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Αναστασιάδης, Π., Μανούσου, Ε., Σιάκας, Σ. Θ., Φιλιπούσης, Γ., Κουκούλης, Ν., Τομαζινάκης, Α., ... & Πουλιά, Ε. (2016). Η Τηλεδιάσκεψη στην υπηρεσία της συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης και της διαθεματικής προσέγγισης. Από τη Θεωρία στην Πράξη: «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2011: Περιβάλλον–Μεσόγειος Θάλασσα Ενεργειακή επανάσταση-Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας». *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 6(1Α), Ανακτήθηκε στις 1/11/2020

Αναστασιάδης, Π. (2014). Η έρευνα για την ΕξΑΕ με τη χρήση των ΤΠΕ (e-learning) στο Ελληνικό Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Ανασκόπηση και προοπτικές για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 10(1), 5-32. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.9809>, Ανακτήθηκε στις 31/10/2020

Ανδρεάτος, Α. Σ. (2007). Συνεργατική μάθηση υποστηριζόμενη από ΗΥ σε πλαίσιο ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: κριτική ανασκόπηση και μελέτη περίπτωσης.

Βασάλα, Π. (2005). Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βέργου, Μ., Κουτσούμπα, Μ., & Μουζάκης, Χ. (2016). Συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση στη νηπιακή ηλικία μέσα από το παράδειγμα μιας έρευνας δράσης στη μουσειακή αγωγή. *Ανοικτή Εκπαίδευση: Το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 11, 24-39. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.10860>, Ανακτήθηκε στις 17/9/2020

Γεωργογιάννης, Π. (2007). *Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία και έρευνα: Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση* (Τόμ. Ε). Πάτρα: Ιδίου.

Διαμαντίδης, Α. (2005). *Η Ασύγχρονη Τηλεκπαίδευση και εκπαιδευτική διαδικασία*. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ευμορφοπούλου, Ε., & Λιοναράκης, Α. (2015). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε μεικτά και πολυμορφικά μοντέλα. Στο Α. Λιοναράκης, Σ. Ιωακειμίδου, Ε. Μανούσου, Μ. Νιάρη, Α. Χαρτοφύλακα & Σ. Παπαδημητρίου (Επιμ.). 8ο Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ' Αποστάσεως Εκπαίδευση « Καινοτομία και Έρευνα», 7-8 Νοεμβρίου 2015 (τόμ.2, μέρος Α', σσ. 168-182). Αθήνα: Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε από <http://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/37>

Ζουπίδης, Α. (2007). Σχεδίαση και πιλοτική εφαρμογή ενός Διαδικτυακού Λογισμικού για την υποστήριξη της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών σε δυσπρόσιτα σχολεία. Στο Α. Κατσίκης, Κ. Κώτσης, Α. Μικρόπουλος & Γ. Τσαπαρλής (Επιμ.), Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα: «ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», ΠΤΔΕ – Τμ. Χημείας – Τμ. Φυσικής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ιωάννινα, 15-18 Μαρτίου 2007, 5(Γ) (σσ. 1019 – 1026).

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015), Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας, Ανακτήθηκε από kallipos.gr, στις 21/11/2020

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες.

Κανελλόπουλος Αθανάσιος, Μαρία Ι. Κουτσούμπα, (2020), Η Έρευνα για την Τηλεδιάσκεψη στην εξΑΕ. Μία Βιβλιογραφική Ανασκόπηση, ,Ανοικτή Εκπαίδευση το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία 15(2):54, January 2020, DOI: 10.12681/jode.21619, Ανακτήθηκε στις 4/10/2020

Κανελλόπουλος, Α., Κουτσούμπα, Μ., & Γκικόσος, Ι. (2020). Οπτικοακουστική Μάθηση και Τηλεδιάσκεψη στην εξΑΕ. Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία, Τόμος 16(1), 44-63. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.22976>,Ανακτήθηκε στις 17/10/2020

Καραντζής, Ι. (2007). *Εφαρμογές βασικών αρχών της μάθησης στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Gytenberg

Καρατζά, Μ., Πιερράκου, Χ., Τζικόπουλος, Α., & Αποστολάκης, Ι. (2005). Οι αναπαραστάσεις μαθητών και εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τη χρήση τους. Στο Πρακτικά του 3ου Συνεδρίου «Τ.Π.Ε. στην Εκπαίδευση». Σύρος

Κελενίδου, Αντωνίου, & Παπαδάκης (2017). Η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση. Συστηματική ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9, 168-184., <http://epublishing.ekt.gr> | e-Publisher: EKT | Downloaded at 07/09/2020, <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.1141>, https://www.researchgate.net/publication/322025863_E_ex_apostaseos_scholike_ekpaideuse_Systematike_anaskopese_tes_ellenikes_kai_diethnous_bibliographias

Κεραμιδά, Κ. & Ψιλελής, Δ. (2005). «Πρόγραμμα eLearning – συνεργασίες σχολείων στη Ευρώπη – πρόγραμμα eTwinning». Στο Πρακτικά του 3ου Συνεδρίου «*Τ.Π.Ε. στην Εκπαίδευση*». Σύρος.

Κίτσος Κ., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, 1994, Γλάρος

Κόκκινος, Δ. (2005). Εξ αποστάσεως εκπαίδευση: νέες προκλήσεις για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Στο Πρακτικά 14ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ΤΕΙ Αθήνας. Πειραιάς, 1- 3 Δεκεμβρίου 2005 (σσ. 395- 403).

Κόκκος, Α. (1998). Στοιχεία Επικοινωνίας. Στο: Α. Κόκκος, Α. Λιοναράκης & Χ. Ματραλής (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Σχέσεις διδασκόντων και διδασκομένων*, 53-102.

Κόλλιας, Β. (2006). Ο εκπαιδευτικός συναντά την ηλεκτρονική κοινότητα μάθησης: προϋποθέσεις που δεσμεύουν, Στο Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «*Δια Βίου Μάθηση για την Ανάπτυξη, την Απασχόληση και την Κοινωνική Συνοχή*». Βόλος, 31 Μαρτίου- 2 Απριλίου 2006 (σσ. 233- 236).

Κουνατίδου, Θ. Θ., Μαυροειδής, Η., & Λιοναράκης, Α. (2020). Βασικοί άξονες αξιολόγησης των διδασκόντων στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και σημαντικότητά τους για την μάθηση και την ικανοποίηση των φοιτητών. Μελέτη περίπτωσης σε μεταπτυχιακούς φοιτητές του Ελληνικού Ανοικτού πανεπιστημίου. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 10(3Α), 226-238.

Κωτσίδου, Δ., Μακρή, Β., Ξάνθου, Ε. & Σιαμέτη, Φ. (2013). Εκπαιδευτικό Σενάριο για την Καλλιέργεια της Δημιουργικής Σκέψης με τη Χρήση του LAMS στην Α΄ Γυμνασίου Α. Στο Λαδιάς, Α. Μικρόπουλος, Χ. Παναγιωτακόπουλος, Φ. Παρασκευά, Π. Πιντέλας, Π. Πολίτης, Σ. Ρετάλης, Δ. Σάμψων, Ν. Φαχαντίδης, Α. Χαλκίδης (επιμ.), Πρακτικά Εργασιών 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου «*Ένταξη των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία*»

της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης ΤΠΕ στην Εκπαίδευση (ΕΤΠΕ), Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, 1012 Μαΐου 2013 Ανακτήθηκε 5/11/2020, από <http://www.etpe.eu/new/custom/pdf/etpe2063.pdf>.

Λιοναράκης, Α. & Λυκουργιώτης, Α. (1998). Ανοικτή και Παραδοσιακή Εκπαίδευση. Στο Βεργίδης, Δ., Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α., Μακράκης, Β. & Ματραλής, Χ. (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Τόμος Α*, σσ. 19-35. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης. *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*.

Λιοναράκης, Α. (2005). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασία μάθησης. Στο Α. Λιοναράκης, (Επιμ), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές εφαρμογές*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης—Στοιχεία θεωρίας και πράξης*.

Λιοναράκης, Α., Παπαδημητρίου, Σ., Χαρτοφύλακα, Α., Αγγελή, Α., & Τζήλου, Γ. (2018). Η συμβολή των ψηφιακών εργαλείων στην υποστήριξη της μαθησιακής πορείας των φοιτητών/φοιτητριών της εξΑΕ: Μέρος Α: Χρήση ψηφιακών εργαλείων για τη δημιουργία ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 14(1), 104-117. DOI:10.12681/jode.18533, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020

Λιώτσος, Κ. (2007). Υβριδική οργάνωση της εκπαίδευσης με χρήση τεχνολογιών Διαδικτύου. Ανακτήθηκε στις 2/11/2020 από <http://ikee.lib.auth.gr/record/75686/files/gri-2007-566.pdf> ΑΠΘ

Λυκουργιώτης, Α. (1998). Ιδιαίτερα εκπαιδευτικά εργαλεία – μέθοδοι. κεφ. 2. Στο: *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, θεσμοί και λειτουργίες, τόμος Α*, ΕΑΠ, ΠΑΤΡΑ.

Μακράκης, Β. (2000). Υπερμέσα στην Εκπαίδευση: μια κοινωνικο- επικοδομηστική προσέγγιση. *Αθήνα: Μεταίχμιο*.

Μαλλιάρη, Π. & Σαριδάκη, Α. (2013). Αξιοποίηση του Moodle στην ενίσχυση της Επικοδομηστικής και Κοινωνικοπολιτισμικής διάστασης στην εκπαίδευση. Στο Α.

Λαδιάς, Α. Μικρόπουλος, Χ. Παναγιωτακόπουλος, Φ. Παρασκευά, Π. Πιντέλας, Π. Πολίτης, Σ. Ρετάλης, Δ. Σάμψων, Ν. Φαχαντίδης, Α. Χαλκίδης (επιμ.), Πρακτικά Εργασιών 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Ένταξη των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία» της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης ΤΠΕ στην Εκπαίδευση (ΕΤΠΕ), Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, 10- 12 Μαΐου 2013, Ανακτήθηκε στις 5/11/2020, από <http://www.etpe.eu/new/custom/pdf/etpe2079.pdf>.

Μανούσου, Ε. (2007). Ο Σχεδιασμός, η δημιουργία πολυμορφικού διδακτικού υλικού για την εφαρμογή εξ αποστάσεως προγράμματος εκπαίδευσης για το περιβάλλον και την αειφορία σε μαθητές δημοτικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.) Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης: Μορφές Δημοκρατίας στην Εκπαίδευση: Ανοικτή Πρόσβαση και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, (σσ. 662-667) Αθήνα 23- 25 Νοεμβρίου 2007. β' τόμος.

Μανωλάς, Μ. (2015). Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση στην εκπαίδευση ενηλίκων στις νέες τεχνολογίες (Doctoral dissertation, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης. Τομέας Ειδικής Αγωγής και Ψυχολογίας).

Ματσαγγούρας, Η. (1999). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας: Χώρος, ομάδα, πειθαρχία, μέθοδος*. εκδ. Γρηγόρη.

Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Η σχολική τάξη*. Αθήνα Γρηγόρης Ματσαγγούρας

Ματσαγγούρας Η. (2007). *Στρατηγικές Διδασκαλίας: Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη* (5η εκδ., Τόμ. Β). Αθήνα: Gutenberg

Ματσαγγούρας, Η. (2009). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση: Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας* (2η εκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης

Μαυρογιώργος, Γ. (1999). *Η εκπαιδευτική μονάδα ως φορέας διαμόρφωσης και άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής*. Σ., Κατσουλάκης, Σ. & Μαυρογιώργος, Γ., (Επιμ.), Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων, τόμος Β', Διοίκηση Ανθρώπινου Δυναμικού. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 115-142.

Μίμινου Ανθία, Σπανακά Αδαμαντία, Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταγραφή και συζήτηση μίας βιβλιογραφικής επισκόπησης, Ανακτήθηκε στις 20/5/2020, DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.580>, eproceedings.epublishing.ekt.gr ,7 th International

Conference in Open & Distance Learning - November 2013, Athens, Greece - PROCEEDINGS Volume 2 - Section A: theoretical papers, original research scientific articles

Μουζακιώτου, Σ., & Κανονάκη, Μ.-Ο. (2015). Το οπτικοακουστικό υλικό και η δυναμική του στο Εκπαιδευτικό Υλικό της Εξ Αποστάσεως Διδασκαλίας. Στο Α. Λιοναράκης, Σ. Ιωακειμίδου, Μ. Νιάρη, Γ. Μανούσου, Τ. Χαρτοφύλακα & Σ. Παπαδημητρίου (Επιμ.), *8ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Καινοτομία και Έρευνα*. Αθήνα 7-8 Νοεμβρίου 2015 (σσ. 46-57). DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.52>, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020

Παγγέ, Κατσιγιάννη, Λέκκα, & Σακελλαρίου (2017). Η εφαρμογή της αντίστροφης τάξης στην εκπαιδευτική διαδικασία : Τάσεις και προοπτικές. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9, 188-198.

«Πανευρωπαϊκή έρευνα σε σχολεία σχετικά με την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση», “Survey of Schools: ICT in Education”, 2013, Πηγή: Ελληνική Πύλη Παιδεία, www.eduportal.gr

Παπαδημητρίου, Σ., & Λιοναράκης, Α. (2010). Ο Ρόλος του Καθηγητή - Συμβούλου και η ανάπτυξη μηχανισμού υποστήριξης του στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 6(1,2), 106-122. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.9754>, Ανακτήθηκε στις 31/10/2020

Παπαδημητρίου, Σ., & Λιοναράκης, Α. (2016). Ο Ρόλος του Καθηγητή-Συμβούλου και η ανάπτυξη μηχανισμού υποστήριξης του στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 5(2A), 38-55.

Παπανικολάου, Κ., & Μανούσου, Ε. (2019). Συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Μία Έρευνα Δράσης για την αναπλήρωση των μαθημάτων για τους μαθητές που απουσιάζουν περιστασιακά από το σχολείο. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(1), 184-201 - [ejournals.epublishing.ek.t.gr.](http://ejournals.epublishing.ek.t.gr), Ανακτήθηκε στις 17/9/2020

Παπαφίλιππου, Ν., Τσιάτσος, Θ., Μανούσου, Ε., & Λιοναράκης, Α. (2016). Διερεύνηση συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο πλαίσιο ενισχυτικής διδασκαλίας

μαθηματικών με την αξιοποίηση εκπαιδευτικού λογισμικού. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 12(2), 73-89. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.10863>, Ανακτήθηκε στις 22/10/2020

Πλατοκούκη Μ., 2019, «Η αξιοποίηση του ελεύθερου λογισμικού EDMODO στην εξ αποστάσεως συμπληρωματική διδασκαλία της Ιστορίας και η συμβολή του στις επιδόσεις και τη γενικότερη στάση των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας»

Πόρποδας, Κ. (2003). *Η Μάθηση και οι Δυσκολίες της (Γνωστική Προσέγγιση). Γνωστική Προσέγγιση*. Πάτρα: Ιδίου.

Πουρκός, Μ. (2013). *Δυνατότητες και Όρια των Στρατηγικών Διεύρυνσης του Ερευνητικού Σχεδιασμού (Μείξης των Μεθοδολογιών) στην Κοινωνική, Ψυχολογική και Εκπαιδευτική Έρευνα*. Στο Μ. Πουρκός (επιμ.), *Δυνατότητες και Όρια της Μείξης των Μεθοδολογιών στην Κοινωνική, Ψυχολογική και Εκπαιδευτική Έρευνα: Επιστημολογικά και Μεθοδολογικά Ζητήματα των Προοπτικών Διεύρυνσης του Ερευνητικού Σχεδιασμού* (σσ. 133-182). Αθήνα: Ίων.

Ράπτης Α. και Ράπτη Α. (1997-2000) *Πληροφορική και Εκπαίδευση. Συνολική προσέγγιση*, Εκδ. Τελέ-θριον Αθήνα

Ράπτης Α. και Ράπτη Α. (2001-2006) *Μάθηση και διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας: Α΄ Τόμος Συνολική Προσέγγιση*. Αθήνα

Ράπτης Α. και Ράπτη Α. (2001 έως και 2006) *Μάθηση και διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας Β΄ Τόμος, Παιδαγωγικές δραστηριότητες*. Αθήνα

Σακκούλης, Ασημάκη, Βεργίδης, (2017) *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: ζητήματα ορισμού και τυπολογίας. Η ελληνική εμπειρία και οι διεθνείς τάσεις*. Ανακτήθηκε στις 3/11/2020 από https://journal.educircle.gr/images/teuxos/2017/teuxos1/teuxos_5_1_5.pdf

Σκουλαρίδου, Ε., & Μαυροειδής, Η. (2016). *Συμπληρωματική σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση με χρήση μαθησιακών αντικειμένων από το Πανελλήνιο Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων –Φωτόδεντρο*. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 12(2), 56-72. Ανακτήθηκε στις 22/5/2020, doi:<https://doi.org/10.12681/jode.10862>, ejournals.epublishing.ekt.gr

Σοφός Α, Κώστας Α. & Παράσχος Β. (2015). Online εξ αποστάσεως εκπαίδευση, διαθέσιμο στο Αποθετήριο Κάλλιπος και στη θέση <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/182>.

Σοφός, Α. & Kron, F. (2010). Αποδοτική Διδασκαλία με Χρήση Μέσων. *Από τα πρωτογενή και προσωπικά στα τεταρτογενή και ψηφιακά Μέσα*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Σπυριδάκης, Μ., & Ιωσηφίδης, Θ. (2006). Ποιοτική κοινωνική έρευνα: μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων.

Τσιώλης, Γ. (2014). Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα. Αθήνα: Κριτική.

ΥΠΑΙΘ, οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων για την εξ αποστάσεως Διδασκαλία ,alfavita.gr

ΥΠΑΙΘ, www.minedu.gov.gr/nipiagwgeio/sxolika-nea-nip/44586-06-04-20

Φραγκίδης, Λ. (2017). Εισαγωγή στα Συστήματα Τηλεκπαίδευσης. ΤΕΙ Κ. Μακεδονίας.

Χατζηπαναγιώτου, Π. (2001). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Ζητήματα Οργάνωσης, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης. Αθήνα: Δαρδανός.

Ξενόγλωσση

Ahn, J. (2011). Policy, technology, and practice in cyber charter schools: Framing the issues. *Teachers College Record*, 113, 1-26

Albert Sangrà & Mercedes González-Sanmamed, The role of information and communication technologies in improving teaching and learning processes in primary and secondary schools, , Pages 207-220| Published online: 13 Dec 2016, Ανακτήθηκε στις 16/4/2020 από <https://doi.org/10.1080/09687769.2010.529108>

Alexiadou, A. (2011). Η Αναθεώρηση του Νομοθετικού και Λειτουργικού πλαισίου του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 7(1), 118-124. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology* Volume 7, Number 1, 2011 Section one. © Open Education ISSN: 1791-9312, doi:<https://doi.org/10.12681/jode.9772>, Ανακτήθηκε στις 3/9/2020

Anastasiades, P. (2009). *Interactive Videoconferencing and Collaborative Distance Learning for K-12 Students and Teachers: Theory and Practice* NY, Nova Science Publishers, Inc

Anastasiades, P.S., Filippousis, G., Karvunis, L., Siakas, S., Tomazinakis, A., Giza, P. & Mastoraki, H. (2010). Interactive Videoconferencing for collaborative learning at a distance in the school of 21st century: A case study in elementary schools in Greece. *Computers & Education*, 54(2), 321-339. Elsevier Ltd. Retrieved October 31, 2020 from <https://www.learntechlib.org/p/67254/>.

Anastasiades, P. S. (2012). Design of a Blended Learning Environment for the Training of Greek Teachers: Results of the Survey on Educational Needs. In P. Anastasiades (ed.), *Blended learning environments for adults: Evaluations and frameworks* (pp. 230–256). Hershey, PA: Information Science Reference, Ανακτήθηκε στις 31/10/2020, doi:<https://doi.org/10.12681/jode.9809>.

Barbour, M. K. (2009). Today's student and online schooling: The reality, the challenges, the promise. *Journal of Distance Learning*, 13(1), 5-25.

Barbour, M.K. (2016). Virtual education. Not ready yet for prime time? In: W. J. Mathis & T. Trujilla (Eds.), *The Test-Based Education Reforms: Lessons from a failed Agenda* (pp.407-429) Charlotte, NC: Information Age Publishing

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa.

Bruner, J. S. (1961). The act of discovery. *Harvard Educational Review*, 31(1), 21-32

Camic, P. M., Rhodes, J. E., & Yardley, L. E. (2003). *Qualitative research in psychology: Expanding perspectives in methodology and design*. American Psychological Association.

Charalampos Karagiannidis, Panagiotis Politis, Ilias Karaavvidis, *Research on e-Learning and ICT in Education, Technological, Pedagogical and Instructional Perspectives*, Springer, 2014, Ανακτήθηκε στις 16/4/2020 ,DOI <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6501-0>

Chen, G., & Chiu, M. M. (2008). Online discussion processes: Effects of earlier messages' evaluations, knowledge content, social cues and personal information on later messages. *Computers & Education*, 50(3), 678-692.

- Chiu, M. M. (2008). Effects of argumentation on group micro-creativity: Statistical discourse analyses of algebra students' collaborative problem solving. *Contemporary educational psychology*, 33(3), 382-402.
- Clark, T., & Berge, Z.L. (2005). Perspectives on online schools. In Z. L. Berge & T. Clark (Eds.), *Online schools: Planning for success* (pp. 9-19). New York, NY: *Teachers College Press*
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008). Introduction: The discipline and practice of qualitative research.
- Desmond J. Keegan (1980) On defining distance education, *Distance Education*, 1:1, 13-36, DOI: 10.1080/0158791800010102
- Desmond Keegan, 1990, *Foundations of Distance Education*, 2nd edn: ISBN 0415010527. Routledge, London
- European Journal of Open, Distance and E-Learning, <https://www.eurodl.org/index.php>
- European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/european-framework-digital-competence-educators-digcompedu>
- EURYDICE, Support Measures for Learners in Early Childhood and School Education
- Evanthia Bei , Ilias Mavroidis 1 , and Yiannis Giossos 1, Hellenic Open University, Patras, *European Journal of Open, Distance and E-Learning, Development of a Scale for Measuring the Learner Autonomy of Distance Education Students Greece*, DOI: <https://doi.org/10.2478/eurodl-2019-0015>, Published online: 24 Jan 2020
- Flinck, R. (1975) The telephone as an instructional aid in distance education. A survey of the literature. *Pedagogical Reports*, No. 1, University of Lund.
- Flinck, R. (1978) *Correspondence education combined with systematic telephone tutoring*. Malmö: Hermods
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research*. Sage Publications Limited.

- Hammersley, M., & Atkinson, P. (1996). *Ethnography-Principles in Practice*. New York, USA.
- Haring-Smith, T. (1993). *Learning together: An introduction to collaborative learning*. HarperCollins College Publ..
- Hatch, J. A. (2002). *Doing qualitative research in education settings*. Suny Press.
- Hayes, N. (Ed.). (2013). *Doing qualitative analysis in psychology*. Psychology Press.
- Holloway, I., & Todres, L. (2003). The status of method: flexibility, consistency and coherence. *Qualitative Research*, 3(3), 345-357. doi: 10.1177/1468794103033004
- Holmberg, B. (1977) *Distance education: a survey and bibliography*. London: Kogan Page
- Holmberg, B. (1986). A discipline of distance education. *International Journal of E-Learning & Distance Education/Revue internationale du e-learning et la formation à distance*, 1(1), 25-40.
- Holmberg, B. (1995). The evolution of the character and practice of distance education. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 10(2), 47-53. Published online: 07 Jul 2006, <https://doi.org/10.1080/0268051950100207>
- Johnson, C. M. (2001). A survey of current research on online communities of practice. *The internet and higher education*, 4(1), 45-60.
- Jolanta Burke, Ph.D., CPsychol. & Majella Dempsey, Ph.D, 1st April 2020, Covid-19 Practice in Primary Schools in Ireland Report, Maynooth University Department of Education National University of Ireland Maynooth, Maynooth, Co. Kildare, Ireland, Ανακτήθηκε στις 22/9/2020
- Keegan, D. (1995). *Distance Education Technology for the New Millennium Compressed Video Teaching*. ZIFF Papiere 101, Ανακτήθηκε στις 10/9/2020
- Keegan, D. (1996). *Theoretical principles of distance education*. London: Routledge.
- Keegan, D. (2001). Οι Βασικές αρχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης *Εκδ. Μεταίχμιο*
- Kerres, M., K. (2001). *Multimediale und telemediale Lernumgebungen. Konzeption und Entwicklung*. München: Oldenbourg Verlag. Kron, F., (2012).

- Koper, R. (2015). How do students want to learn in online distance education? Profiling student preferences. *International review of research in open and distributed learning*, 16(1),307-329 Ανακτήθηκε στις 22/5/2020
- Kron, F. W., & Σοφός, Α. (2007). Διδακτική των Μέσων. Νέα Μέσα στο πλαίσιο Διδακτικών και Μαθησιακών Διαδικασιών. *Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα*.
- LeCompte, M. D., & Schensul, J. J. (1999). *Designing and conducting ethnographic research* (Vol. 1). Rowman Altamira.
- Lofland, J., & Lofland, L. H. (1971). *Analyzing social settings*.
- Lund, T. (2005). The qualitative–quantitative distinction: Some comments. *Scandinavian journal of educational research*, 49(2), 115-132
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. Sage publications.
- Martin, F., Parker, M. A., & Deale, D. F. (2012). Examining Interactivity in Synchronous Virtual Classrooms. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 13(3), 227-261. <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/1174/2254>, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020
- Mayer, G., Lingle, J., & Usselman, M. (2017). Experiences of Advanced High School Students in Synchronous Online Recitations. *Journal of Educational Technology & Society*, 20(2), 15-26, <https://eric.ed.gov/?id=EJ113751>, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020
- Mavroidis, I., Karatrantou, A., Koutsouba, M., Giossos, Y., & Papadakis, S. (2013). Technology Acceptance and Social Presence in Distance Education--A Case Study on the Use of Teleconference at a Postgraduate Course of the Hellenic Open University. *European Journal of Open, Distance and E-learning*, 16(2), 76-96.
- Meyer, B. (2015). Learning through telepresence with iPads: placing schools in local/global communities. *Interactive Technology and Smart Education*, 12(4), 270-284. DOI: 10.1108/ITSE-09-2015-0027, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020
- Moore, M.G. (1973) Toward a theory of independent learning and teaching. *Journal of Higher Education*,44, 661-679.

Moore, M.G., & Kearsley, G. (2012). *Distance education: A systems view of online learning*. Belmont, CA: Wadsworth

Moore, R. L. (2016). Interacting at a distance: Creating engagement in online learning environments. In *Handbook of Research on Strategic Management of Interaction, Presence, and Participation in Online Courses* (pp. 401-425). IGI Global.

NSW Department of Education and Communities (n.d.). Rural and Distance Education. Australia: The NSW Government Schools. <http://www.schools.nsw.edu.au/rde/distanceedu/#mainContent>

Open University Edu., http://www.openuniversity.edu/?gclid=CjwKCAiA25v_BRBNEiwAZb4-ZfDckXNrWjByYbufYlakTIX00N29_rN8of0LPywiia39B1tiouMVRoCAL8QAvD_BwE

Panagiotakopoulos, C., Lionarakis, A., & Xenos, M. (2003). *Open and Distance Learning: Tools of Information and Communication Technologies for Effective Learning*. In *Proceedings of the Sixth Hellenic-European Conference on Computer Mathematics and its Applications*, HERCMA 2003 (Vol. 1, pp. 361-367), Ανακτήθηκε στις 24/10/2020

Parker, I. (1995). Qualitative research. *Psychology Review*.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks. Cal.: Sage Publications.

Peters, O. (1973) *Die didaktische Struktur des Fernunterrichts. Untersuchungen zu einer in industrialisierten Form des Lehrens and Lerner*, Weinheim: Beltz

Peters, O. (2000). Digital Learning Environments: New Possibilities and Opportunities. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 1 (1), 3-8. Ανακτήθηκε στις 1/11/2020 από <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/3/23>

Peters, M. A. (2009). Open education and the open science economy. *Yearbook of the National Society for the Study of Education*, 108(2), 203-225.

Pietraß, M. (2005). Blended Learning— Impulse für die Praxis [http://www.treffpunkt-ethik.de/download/ Pietrass_blendedlearning_badhonnef.pdf](http://www.treffpunkt-ethik.de/download/Pietrass_blendedlearning_badhonnef.pdf), Ανακτήθηκε στις 31/10/2020.

Psalidas, V. & Manousou, E. (2011). The utilization of web 2.0 tools in the supplementary distance learning in Secondary Education. Case study: The design and organization course

of Biology in the third class of High School in Sustainable Development Education program. 6th International Conference in *Open and Distance Learning*. Alternative Forms of Education. Loutraki, 4-6 , November 2011 (78-87). Ανακτήθηκε στις 5/11/2020, από <http://icodl.openet.gr/index.php/icodl/2011/paper/view/78>.

Pyari, D. (2011). Theory and distance education: At a glance. *IPCSIT (12)*, 5th International Conference on Distance Learning and Education IPCSIT vol.12 (2011) © (2011) IACSIT Press, Singapore, Ανακτήθηκε στις 31/10/2020

Rehn, N., Maor, D., & McConney, A. (2016). Investigating teacher presence in courses using synchronous videoconferencing. *Distance Education*, 37(3), 302-316. DOI: 10.1080/01587919.2016.1232157, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020

Roulston, K. (2001). Data analysis and ‘theorizing as ideology’. *Qualitative research*, 1(3), 279-302.

Sewart, D., Keegan, D., & Holmberg, B. (Eds.). (2020). *Distance education: International perspectives*. Routledge.

Simonson, M., & Schlosser, C. (1995). More than fiber distance education in Iowa. *TechTrends*, 40(5), 13-15 (1995), springer, <https://doi.org/10.1007/BF02818826>, Ανακτήθηκε στις 9/9/2020

Simonson, M., & Schlosser, L. A. (2009). *Distance Education 3rd Edition: Definition and Glossary of Terms*. IAP.

Simonson, M. (2012). *Teaching and learning at a distance: Foundations of Distance Education*. Boston, MA: Pearson.

Simonson, M., & Schlosser, C. (Eds.). (2015). *Quarterly Review of Distance Education Journal Issue: Volume 16# 2*. IAP.

Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, (2009). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education, 4th Edition*

Simonson, M., Zvacek, S. M., & Smaldino, S. (2009). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education 4th Edition*. IAP.

Simonson, M., Zvacek, S. M., & Smaldino, S. (2019). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education 7th Edition*. IAP.

Smith, J. A. (2003). *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. Sage Publications, Inc.

Spradley, J. P. (2016). *Participant observation*. Waveland Press.

Strauss, A., & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology. *Handbook of qualitative research*

Survey on online and distance learning – Results, School Education Gateway Europe's online platform for school education <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/viewpoints/surveys/survey-on-online-teaching.htm>, Ανακτήθηκε στις 22/9/2020

Suthers, D. (2001). Collaborative representations: Supporting face to face and online knowledge-building discourse. *Proceedings of the 34th Hawai`i International Conference on the System Sciences (HICSS- 34)*, January 3-6, 2001, Maui, Hawai`i: Institute of Electrical and Electronics Engineer

Sylvain Lourie, Education and Development: Strategies and Decisions in Central America: SylUNESCO/Trentham, Books, Soke-on-Trent (1989).

Taylor, B. D., & McNair, D. E. (2018). Virtual School Startups: Founder Processes in American K-12 Public Virtual Schools. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 19(1), 312-326., <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/3205/4559>, Ανακτήθηκε στις 1/11/2020

Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2003). Major issues and controversies in the use of mixed methods in the social and behavioral sciences. *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*, 1, 13-50.

Thach, L., & Murphy, L. (1994). Collaboration in distance education: From local to international perspectives. *The American Journal of Distance Education*, 8(3), 5–21.

Wang, Q., Zhu, Z., Chen, L., Yan, H., Gao, P., & Zhang, R. (2009). Moving from TV broadcasting to e-learning. *Campus-Wide Information Systems*, Ανακτήθηκε στις 9/9/2020

Traianou, A. (2014). The centrality of ethics in qualitative research. *The Oxford handbook of qualitative research*, 62-77.

Vrasidas, C., Avraamidou, L., & Retalis, S. (2008). Perspectives on E-learning: Case studies from Cyprus. *Distance Learning*, 5(2), 1.

Vygotsky, L. (1962). *Thought and Language*. MIT PRESS

Watson, J., Murin, A., Vasha, L., Gemin, B., & Rapp, C. (2011). Keeping pace with K-12 online learning: An annual review of policy and practice. Durango, CO: *Evergreen Education Group*.

Watson, J. Murin, A. Vashaw, L. Gemin, B. & Rapp, C. (2012). Keeping pace with K-12 online & blended learning: An annual review of policy and practice. *Evergreen Education Group*

Watson, J., Pape L., Murin, A., Gemin, B., & Vashaw, L. (2015). Keeping pace with K-12 Digital learning: An annual review of policy and practice, 11. Durango, CO: *Evergreen Education Group*.

Wedemeyer, C. A. (1973) Characteristics of Open Learning Systems, http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED099593&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED099593, Ανακτήθηκε στις 2/11/2020

Willig, C. (2001). *Qualitative research in psychology: A practical guide to theory and method*. Buckingham: OUP.

Willig, C., & Stainton-Rogers, W. (2008). Introduction *Qualitative Research in Psychology*

Zhang, W. Y., Perris, K., & Yeung, L. (2005). Online tutorial support in open and distance learning: Students' perceptions. *British Journal of Educational Technology*, 36(5), 789-804.

Zhang, J., & Walls, R. T. (2009). Instructors' self-perceived pedagogical principle implementation in the online environment. *The perfect online course: Best practices for designing and teaching*, 87. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v16i1.2000>, erudit.org

Νομοθεσία

N 1268/1982

Νόμος 2083/1992, ΦΕΚ 159/Α/21-9-1992, Εκσυγχρονισμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Νόμος 2121 του 1993

Νόμος 2552/1997 - ΦΕΚ 266/Α/24-12-1997 (Κωδικοποιημένος). Νόμος 2552/1997 :
Ελληνικό ανοικτό Πανεπιστήμιο και άλλες διατάξεις.

Νόμος 4415/2016, ΦΕΚ 159/Α/6-9-2016, Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση,
τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις

Σύνταγμα άρθρο 16, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/>

Εγκύκλιος 7/4/2020

Εγκύκλιος 39676/20-3-2020

Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου , ΦΕΚ 84/τ. Α'/13.4.2020

Πράξης νομοθετικού Περιεχομένου, ΦΕΚ 157 ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ 10/8/2020

CS(2000)6557Λισσαβόνα, CS(2001)7001Στοκχόλμη, CS(2002)6856-1Βαρκελώνη

COM(2001)669,COM/2002/0751 τελικό - COD 2002/0303,
<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002PC0751:EL:HTML>
L, Ανακτήθηκε στις 13/9/2020

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ν. 2101 της 2/2 Δεκεμβρίου 1992 :
κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΦΕΚ 192, τ. Α'),
<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf83a2>

Συνθήκη του Άμστερνταμ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A11997E149>

Υπουργική Απόφαση Δ1α/Γ.Π.οικ.: 71342 - ΦΕΚ 4899/Β/6-11-2020

Εγκύκλιος 151977/ΓΔ4/ 07-11-2020

Εγκύκλιος 155692/ΓΔ4/ 14-11-2020

Υπουργική Απόφαση 155689/ΓΔ4 - ΦΕΚ 5044/Β/14-11-2020

Υπουργική Απόφαση με Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ.: 76629/28-11-2020

Κοινή Υπουργική Απόφαση με Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ.: 78363/5-12-2020

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Συνοδευτικό κείμενο της συνέντευξης

Αγαπητές συναδέλφισσες,

Στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, διεξάγεται έρευνα με τη μέθοδο της συνέντευξης με σκοπό τη **«Διερεύνηση των απόψεων και αντιλήψεων των διευθυντών και προϊσταμένων των νηπιαγωγείων της Λάρισας ως προς την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης»**. Για την αξιοπιστία των δεδομένων της έρευνας θα προβούμε σε μαγνητοφώνηση της συνέντευξης. Θα ήθελα να σας διαβεβαιώσω πως η συμμετοχή σας στην έρευνα γίνεται ανώνυμα, δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις και τα στοιχεία που θα συγκεντρωθούν, θα χρησιμοποιηθούν αυστηρά και μόνο για τις ανάγκες της έρευνας.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Με εκτίμηση,

Μαρία Τσίνα

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Επιβλέπων Καθηγητής

Μαλέτσκος Αθανάσιος

Ερωτήσεις συνέντευξης που απευθύνονται σε προϊσταμένους και διευθυντές

1. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε; (έως 30 έτη, 31-40, 41-50, 51-60)
2. Υπηρετείτε στην Γενική ή στην Ειδική Αγωγή;
3. Πόσα χρόνια προϋπηρεσίας έχετε;
4. Τί θέση στην εκπαιδευτική ηγεσία έχετε; (Συντονίστρια, Διευθύντρια νηπιαγωγείου, Προϊσταμένη νηπιαγωγείου)
5. Πόσα χρόνια προϋπηρεσίας έχετε σε θέση ευθύνης;
6. Έχετε κάνει άλλες σπουδές όπως Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό, Μετεκπαίδευση Μαράσλειο, Εξομοίωση, έχετε άλλο πτυχίο;
7. Ποιο είναι το επίπεδο των γνώσεών σας στις ΤΠΕ;
8. Ποια είναι η άποψή σας για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην προσχολική αγωγή; Συμφωνείτε με την εφαρμογή της στην προσχολική αγωγή;
9. Πως κρίνετε την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στο νηπιαγωγείο κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;
10. Θεωρείτε αποτελεσματική την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στα νηπιαγωγεία; Πιστεύετε πως ως ένα βαθμό μπορεί να αντικαταστήσει τη δια-ζώσης εκπαίδευση;
11. Ποια - κατά τη γνώμη σας - είναι τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών;
12. Ποια θεωρείται πως είναι τα οφέλη που απέκτησε η σχολική σας μονάδα από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;
13. Ποια είναι - κατά την άποψή σας - τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών;
14. Ποιες είναι -κατά την άποψή σας- οι προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της Διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης στην εκπαιδευτική διαδικασία;
15. Ποια εμπόδια και δυσκολίες αντιμετωπίσατε ως προϊστάμενος/η-διευθυντής/ντρια κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σχολική σας μονάδα;

16. Πως ήταν η συνεργασία σας ως προϊστάμενος/η-διευθυντής/ντρια με τα στελέχη εκπαίδευσης κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σχολική σας μονάδα;
17. Πως ήταν η συνεργασία σας ως προϊστάμενος/η-διευθυντής/ντρια με τους γονείς των παιδιών κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σχολική σας μονάδα;
18. Πως ήταν η συνεργασία σας ως προϊστάμενος/η-διευθυντής/ντρια με συναδέλφους εκπαιδευτικούς της σχολικής σας μονάδας κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;
19. Ποιες είναι οι εμπειρίες σας από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω της υγειονομική κρίσης και το κλείσιμο των σχολικών μονάδων;
20. Ποια μορφή ή ποιες μορφές της εξΑΕ χρησιμοποιήσατε; Για ποιο λόγο χρησιμοποιήσατε αυτές τις μορφές της εξΑΕ;
21. Θα συνεχίσετε να χρησιμοποιείται την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως συμπληρωματική μέθοδο εκπαίδευσης στη σχολική σας μονάδα;
22. Τι αλλαγές και βελτιώσεις θέλετε να προτείνετε για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο;
23. Με ποιους τρόπους - κατά την άποψή σας - μπορεί να αξιοποιηθεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μια μορφή συμπληρωματικής εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή;
24. Έχετε κάτι άλλο να προσθέσετε, να αναφέρετε;

Ερωτήσεις συνέντευξης που απευθύνονται στη συντονίστρια

1. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε; (έως 30 έτη, 31-40, 41-50, 51-60)
2. Πόσα χρόνια προϋπηρεσίας έχετε;
3. Τί θέση στην εκπαιδευτική ηγεσία έχετε; (Συντονίστρια, Διευθύντρια νηπιαγωγείου, Προϊσταμένη νηπιαγωγείου)
4. Πόσα χρόνια προϋπηρεσίας έχετε σε θέση ευθύνης;
5. Έχετε κάνει άλλες σπουδές όπως Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό, Μετεκπαίδευση Μαράσλειο, Εξομοίωση, έχετε άλλο πτυχίο;
6. Ποιο είναι το επίπεδο των γνώσεών σας στις ΤΠΕ;
7. Ποια είναι η άποψή σας για την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην προσχολική αγωγή; Συμφωνείτε με την εφαρμογή της στην προσχολική αγωγή;
8. Πως κρίνετε την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στο νηπιαγωγείο κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;
9. Θεωρείτε αποτελεσματική την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στα νηπιαγωγεία; Πιστεύετε πως ως ένα βαθμό μπορεί να αντικαταστήσει τη δια-ζώσης εκπαίδευση;
10. Ποια - κατά τη γνώμη σας - είναι τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών;
11. Ποια θεωρείται πως είναι τα οφέλη που απέκτησαν οι σχολικές μονάδες της αρμοδιότητάς σας από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;
12. Ποια είναι - κατά την άποψή σας - τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών;
13. Ποιες είναι -κατά την άποψή σας- οι προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της Διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης στην εκπαιδευτική διαδικασία;
14. Ποια εμπόδια και δυσκολίες αντιμετωπίσατε ως συντονίστρια κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στις σχολικές μονάδες της αρμοδιότητάς σας;
15. Πως ήταν η συνεργασία σας ως συντονίστρια με τα στελέχη εκπαίδευσης κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο;

16. Πως ήταν η συνεργασία σας ως συντονίστρια με τους γονείς των παιδιών κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο;
17. Πως ήταν η συνεργασία σας ως συντονίστρια με συναδέλφους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στα σχολεία της αρμοδιότητάς σας κατά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;
18. Πως ήταν η συνεργασία σας ως συντονίστρια με συναδέλφους εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων που υποβοήθησαν κατά τη διαδικασία εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο (όπως για παράδειγμα τους καθηγητές πληροφορικής που οργάνωσαν τα σεμινάρια των εκπαιδευτικών);
19. Ποιες είναι οι εμπειρίες σας από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω της υγειονομική κρίσης και το κλείσιμο των σχολικών μονάδων;
20. Ποια μορφή ή ποιες μορφές της εξΑΕ χρησιμοποιήθηκαν στις σχολικές μονάδες της αρμοδιότητάς σας; Για ποιο λόγο χρησιμοποιήθηκαν αυτές οι μορφές της εξΑΕ;
21. Θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούν τα νηπιαγωγεία της αρμοδιότητάς σας την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως συμπληρωματική μέθοδο εκπαίδευσης;
22. Τι αλλαγές και βελτιώσεις θέλετε να προτείνετε για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο;
23. Με ποιους τρόπους - κατά την άποψή σας - μπορεί να αξιοποιηθεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μια μορφή συμπληρωματικής εκπαίδευσης στην προσχολική αγωγή;
24. Έχετε κάτι άλλο να προσθέσετε, να αναφέρετε;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Ψηφιακή καταγραφή των συνεντεύξεων.